

Умно делање

Саставио игуман Валаамског манастира Харитон

Од састављача

“Шта је молитва? У чему је њена суштина? Како човек да се научи молитви? Шта осећа дух хришћанина који се моли у смирењу срца?

Свим овим питањима би стално требало да се баве и ум и срце верујућег, јер у молитви човек беседи с Богом, улази у благодатно општење с Њим и живи у Богу. И свети оци и учитељи Цркве дају одговоре на сва ова питања, одговоре, засноване на благодатном озарењу у искуству молитвеног делања, искуству, које је подједнако доступно и неуком човеку и мудрацу” (еп. Никон).

“Сваки хришћанин увек мора имати на уму да треба да се сједињује с Господом Спаситељем свим својим бићем, да треба да Му дозволи да се усели у његов ум и срце, а најбоље и најпоузданије средство за овакво сједињење са Господом, после причешћивања Телом и Крвљу Његовом, јесте умна Исусова молитва.

Да ли је Исусова молитва обавезна и за мирјане? Сигурно да је обавезна, зато што је за сваког хришћанина, као што је већ речено, неопходно да се сједини са Господом у срцу, а као најбољи начин за ово сједињење служи Исусова молитва” (еп. Јустин).

Монаху се на монашком постригу дају бројанице које се називају духовним мачем и завештава му се непрестано, даноноћно мољење Исусовом молитвом.

Кад сам ступио у обитељ, осетио сам ревност према овом монашком завету и у томе ме је руководио мој старац А., који је разрешавао све моје недоумице на које сам наилазио у току молитве. Након старчеве смрти био сам принуђен да онда кад је требало да ми се разреши нека недоумица прибегавам делима богомудрих отаца. Извлачећи из њих оно што је битно за Исусову молитву све сам то записивао у своју свеску и тако је током времена настао зборник о молитви.

Материјал зборника је растао из године у годину, и због тога предмети нису дати по строгом систематском поретку и редоследу; он ми је служио лично као помагало.

Сад ми је пало на памет да овај свој зборник или приучник издам у нади да ће можда бити од помоћи онима који траже руководство ради усавршавања свог унутрашњег духовног живота и да ће им мудри савети светих отаца и нама савремених подвижника који су наведени у зборнику помоћи у њиховој доброј намери.

У зборнику има понављања, до тога је дошло због искрене жеље да се у ум јаче уреже оно што је ту написано. Све што се предаје од срдачног убеђења треба да изазове најживље интересовање, и то је тим пре потребно у данашње време кад се свуда уочава крајња оскудица у погледу било каквих стремљења у области духовног живота.

Дакле, циљ издавања нашег зборника јесте да на све могуће и најразноврсније начине и уз многобројна понављања управо објасни начин творења Исусове молитве, да покаже колико је она нужна и неопходна у делу нашег духовног служења Богу. Једном речју, да подсети, како савремено монаштво тако и све оне који ревнују за своје душевно спасење, на древно

отачко учење о умном делању и на борбу са страстима, тим пре што данас о Исусовој молитви, по речима епископа Игњатија, “људи углавном имају веома магловиту, нејасну представу. Неки, који себе сматрају обдаренима духовним расуђивањем и које многи таквима и сматрају “плаше се” ове молитве као неке заразе наводећи као разлог “прелест” која је наводно обавезна сапутница упражњавања Исусове молитве, сами се од ње удаљавају и друге уче да је се клоне.” Даље епископ Игњатије каже: “Овакво учење је по мом мишљењу измислио ђаво, који толико мрзи име Господа Исуса Христа пошто оно уништава сву његову силу; он дрхти од овог свемоћног имена и зато Га је оклеветао пред многим хришћанима, како би они одбацили пламено оружје, страшно за непријатеља, а спасоносне за њих саме.”

Због тога се код састављача и појавила насушна потреба да прикупи све што је неопходно ради разјашњавања овог духовног делања и недоумица које се приликом тог делања срећу. Сам пак састављач, не смејући ни да помисли да назове себе “умним молитвеником” усудио се само да извуче из ризнице светих отаца њихове богомудре савете о непрестаној молитви, савете који су неопходни као ваздух нашем дисању, свима онима који ревнују за своје спасење.

У овај зборник о умном делању који се бави молитвом улази око четири стотине изрека светих отаца и нама савремених подвижника, и осим тога, читаве поуке подвижника побожности, искусних у молитвеном подвигу као што су: светитељ Димитрије Ростовски, архимандрит Пајсије Величковски, старац схимонах Василије и други делатељи свештене Исусове молитве.

На крају ове књиге пажњи читалаца нуди се индекс у којем су побројане овде наведене изреке отаца уз навођење аутора и књига из којих су ове изреке преузете са позивањем на странице овог зборника на којима су исте одштампане.

Валаам, 27. јули 1936.г.

Игуман Харитон

О МОЛИТВИ ЧОВЕКА КОЈИ СЕ ОСАМИО У КЛЕТИ СВОГ СРЦА, ПОУЧАВАЈУЋИ СЕ И МОЛЕЋИ СЕ ТАЈНО

Предговор

Међу вама има много оних који не знају у чему се састоји унутрашње дело богомисаоног човека, који такође не схватају шта је то богомислије, и који ништа не знају о молитви која се твори умом, већ мисле да се треба молити само оним молитвама које су написане у црквеним књигама. Што се тиче тајне беседе с Богом у срцу и користи која отуда проистиче, они о томе ништа не знају и никад нису окусили ту духовну сладост. Као што онај ко је слеп од рођења само чује за сунчеву светлост, а не зна шта је она, тако и ови само чују за богомисаоно поучавање и молитву, а да схватају – не схватају. Они се због свог незнања лишавaju многих духовних блага и не напредују у врлинама, које доводе до савреног угађања Богу. Због тога се у циљу поучавања простих људи, овде нуди нешто ради унутрашњег обучавања и ради богомислене молитве, како би онај ко жели уз Божију помоћ почео макар мало да се подучава.

Духовно обучавање унутрашњег човека почиње од следећих Христових речи: “Јегда молишисја, вниди в клијет твоју, и затворив двери твоја, помолисја Оцу твојему, Иже в тајње” (Мт. 6, 6).

Глава 1 О ЧОВЕКОВОЈ ДВОЈСТВЕНОСТИ, О ОБУЧАВАЊУ, О МОЛИТВИ И КЛЕТИ

Човек је двојак: спољашњи и унутрашњи, телесан и духован. Спољашњи је видљив и телесан, а унутрашњи је невидљив и духован, или по речима апостола Петра, “потајениј срдца человек в неистљенији кроткаго и молчаливаго духа” (1 Петр. 3, 4). И свети Павле објашњава двојственост човека говорећи: “Ашче и вњешниј наш человек тљејет, обаче внутрењиж обновљајетсја” (2 кор. 4, 16). Овде апостол јасно говори о спољашњем и унутрашњем човеку. Дакле, спољашњи човек се гради од многих удова, а унутрашњи постаје савршен умом, пажењем на себе, страхом Господњим и благодаћу Божијом. Дела спољашњег човека су видљива, а унутрашњег невидљива, као што каже Псалмопојац: “Приступит человек, и сердце глубоко” (Пс. 63, 7). И апостол такође каже: “Кто бо вјест от человек, јаже в человекје, точију дух человека живушчиј в нем?” (1 Кор. 2, 11). Само Онај Који испитује срца и утробе зна све тајне унутрашњег човека.

Ово обучавање бива двојако – спољашње и унутрашње: спољашње је у књигама, унутрашње у богомислију; спољашње је у љубави према мудрости, унутрашње је у љубави према Богу; спољашње је у говорништву, унутрашње је у молитвама; спољашње је у оштроумности, унутрашње је у топлини духа; спољашње је у уметностима, унутрашње у топлини духа; спољашњи “разум кичит” (1 Кор. 8, 1), унутрашњи се пак смирава; спољашњи је радознао желећи да зна све, унутрашњи пази на себе и не жели ништа друго осим да познаје Бога говорећи Му с Давидом: “Тебје рече сердце моје, Господа взисчу” (Пс. 26, 8). И још “Имже образом желајет јелен на источники воднија: сице желајет душа моја к Тебје, Боже” (Пс. 41, 2).

Молитва такође бива двојака – спољашња и унутрашња: она која се твори јавно и она која се твори тајно; саборна и она у осамљености; обавезна и слободна. Обавезна, саборна молитва која се твори јавно по црквеном уставу, има своје време: полуноћницу, јутрење, часове, литургију, вечерњу и повечерје, и на таква мољења се људи позивају звоном, јер их, као данак који припада Цару Небеском, морају давати свакога дана. Молитва која се твори тајно јесте слободна и нема одређено време, твори је кад ко пожели, без икаквог позивања, само по надахнућу самог духа. Прва, то јест црквена молитва има одређени број псалама, тропара, канона и других песама и свештеничких радњи, а друга (тајна, слободна), пошто нема одређено време није одређена ни бројем молитава, јер се свако моли колико хоће, понекад кратко, понекад дуго. Прва се изговара гласно устима и гласом, а друга – само умом. Прва се изговара стојећи, а друга не само кад човек стоји или кад хода, већ и када почива на постељи, речју, увек кад се догоди да свој ум упери ка Богу. Прва, саборна, твори се у храму Господњем, у цркви или због неког разлога у некој кући у којој се окупи неколико људи, друга је осамљена, твори се у затвореној клети, по речима Господа: “Јегда молишисја, вниди в клијет твоју, и затворив двери твоја, помолисја Оцу твојему, Иже в тајне” (Мт. 6, 6).

Опет, и клет бива двојака – спољашња и унутрашња, материјална и духовна: материјална је од дрвета или камена, духовна је пак срце или ум или (по речима светог Теофилакта) тајна мисао. То је исто (Тумач. на Мт. глава 6). Зато материјална клет увек стоји на истом месту, а духовну човек свагда носи са собом: ма где да се нађе, увек је са њим његово срце у којем може, својим умом, сабравши своје мисли, да се затвори и да се моли Богу тајно, без обзира да ли је међу људима или беседи са многима. Унутрашња молитва (ако некоме буде дато да налазећи се међу људима буде на њу подстакнут духом) не захтева ни уста, ни књигу, не користи покрете језика, ни глас из грла (иако се и ово и дешава кад је човек сам), већ само узвођење ума према Богу и удубљивање у себе, што се може чинити на сваком месту.

Материјална клет човека који тихује у њој оставља човека самог са собом, а унутрашња, духовна, прима у себе и Бога и све Небеско Царство, у складу са јеванђељским речима Самог Христа: “Царство Божије внутр вас јест” (Лк. 17, 21). Ово Макарије Египатски објашњава следећим речима: срце је мали сасуд, али оно смешта у себе све ствари, тамо је и Бог, тамо су анђели, тамо је живот и Царство, тамо су небески градови, тамо је ризница благодати.

Човек треба чешће да се затвара у унутрашњу, срдачну клет, него међу зидове и да тамо сабравши све своје помисли, препусти свој ум Богу и да Му се моли тајно са свом топлином духа и живом вером, а уједно и да се поучава у богомислију, како би било могуће да израсте у мужа савршеног.

Глава 2 О МОЛИТВИ КОЈА ЗАГРЕВА ЧОВЕКА И СЈЕДИЊУЈЕ ГА СА БОГОМ У ЉУБАВИ

Пре свега треба знати да хришћанин (нарочито духовно лице по својој дужности) треба на сваки начин и увек да се стара о томе да се сједини са Богом Саздаатељем, Оним Који воли, својим Доброчинитељем и највишим добром, Који га је створио и због Којег је створен, јер душа, коју је Бог створио мора имати за центар, то јест коначни циљ, ништа друго осим Самог Бога, од Којег је и добила и свој живот и природу и ради Којег треба вечно да живи. Јер све што је видљиво на земљи, што је пријатно и пожељно: богатство, слава, жена, деца, једном речју, све лепо, слатко и пријатно из овог света, није својствено души, већ само телу, и пошто је пролазно, оно ће брзо проћи, као сенка, а душа, као вечна по природи, може вечно да нађе мир само у вечном Богу као свом највишем добру, лепшем од свих лепота, сладости и омиљених ствари, најслађем и најпријатнијем, и свом природном месту из којег је потекла и где треба поново да се врати: јер као што се тело, које потиче од земље, у земљу враћа, тако се и душа, потекавши од Бога, Богу враћа и код Њега пребива. Због тога ју је Бог и створио, како би вечно боравила у Богу. Зато у овом пролазном животу треба прилежно тражити сједињење са Богом, како би се човек удостојио да са Њим и у Њему буде вечно и у будућем животу.

Нико са Њим не може да се сједини другачије осим највећом срдачном љубављу. Јер је јеванђељска грешница од Њега добила велику милост која опрашта грехове и чврсто јединство с Њим “јакo возљуби много” (Лк. 7, 47). Он воли оне који Њега воле, прилепљује се уз оне који се уз Њега прилепљују, даје Себе онима који Га траже и богато ће дати сладост онима који желе да се насладе Његовом љубављу.

Да би човек у свом срцу могао да подстакне такву божанствену љубав, да би се сјединио с Њим у нераскидивом савезу љубави, неопходно је да се често моли, усмеравајући свој ум према Богу. Јер као што дрва која се често бацају у ватру подстичу пламен, тако и молитва која се твори често и са удубљивањем ума у Богу подстиче божанствену љубав у срцу, која ће кад се разгори загрејати читавог унутрашњег човека, која ће га просветити и научити, која ће му показати све непознато и тајно своје премудрости и учиниће да буде попут пламено-огњеног серафима, који увек стоји пред Богом својим духом, који гледа на Њега умом и црпи из тога духовну сладост.

Глава 3 МОЛИТВА КОЈА СЕ ИЗГОВАРА УСТИМА, А НА КОЈУ УМ НЕ ОБРАЋА ПАЖЊУ НЕ ПРЕДСТАВЉА НИШТА

Овде ће бити умесно да се подсетимо неких тешко разумљивих речи апостола о молитви која се твори духом и умом, и да на тај начин започнемо расуђивање.

У посланици Ефесцима свети апостол Павле саветује да се молимо духом. “Всјакоју (рекао је) молитвоју и моленијем мољашчесја на всјако времја духом” (Еф. 6, 18). Исти овај апостол у посланици Коринћанима каже: “Дух мој молитсја, а ум мој без плода јест”(1 Кор. 14, 14).

Како се то дешава да се човек моли духом, а да његов ум остаје без плода?

Реч “дух” у Светом Писму има различита значења. Понекад се користи уместо дисања, понекад уместо саме душе, понекад уместо неке жеље и намере, како добре, тако и зле, као и уместо неке врлине или мане, као што су: дух смирења, дух љубави, дух милосрђа, и њима супротни: дух гордости, дух мржње, дух среброљубља и друго. Понекад се реч “дух” користи уместо неког дара Светог Духа, као на пример, дух премудрости, дух разума, дух прозорљивости и друго, а понекад и уместо самог ума, као што пише исти овај апостол: “Обновљајтесја,” каже он, “духом ума вашег” (Еф. 4, 23).

Кад апостол саветује Ефесцима да се моле духом, он овде уместо духа подразумева сам ум који човек који се моли треба да упери ка Богу. Кад, пак, пишући Коринћанима говори о духу који се моли и о уму, који остаје без плода, на овом месту уместо духа подразумева глас и људски дах, као да им говори: какве користи имате, Коринћани, од тога ако се молите само гласом вашег даха, а ваш ум не обраћа пажњу на молитву, већ сањари о нечему другом? Каква је корист говорити много језиком, а умом не обраћати пажњу на оно што се говори, ако чак и на хиљаде речи изговориш језиком, о човече! Каква је корист од тога ако из свег грла, колико год ти дах дозвољава, певаш, а ум твој не стоји пред Богом и не види Га, већ скреће у помислима на друго место? Оваква молитва ти неће донети никакву корист, неће је Бог услышати, и остаће јалова. Добро је расудио и свети Кипријан говорећи: “Како хоћеш да те чује Бог, кад ни сам себе не чујеш? Желиш да те се Бог сети кад се молиш, а сам на себе заборављаш?” Апостол на овом месту Коринћанима, а уједно и нама, даје себе као пример говорећи: “Помољусја духом, помољусја же и умом; воспоју духом, воспоју же и умом” (1 Кор. 14, 15). Кад се, - каже он тако, - молим језиком и гласом, који изазива мој дах, треба да се молим и умом.

Глава 4.

МОЛИТВА КОЈА ЈЕ КРАТКА, АЛИ СЕ ЧЕСТО ТВОРИ КОРИСНИЈА ЈЕ ОД ДУГЕ МОЛИТВЕ

Од људи искусних у богомислију сазнао сам да је, кад је у питању молитва која се твори умом од срца, топлија и кориснија она која се твори кратко, али често, него дуга. У принципу, и дуга молитва је веома корисна, али само за савршене, а не за почетнике. У дугачкој молитви ум човека који на њу није навикао не може дуго да стоји пред Богом, већ обично, побеђен немоћју несталности, бива одвучен нечим спољашњим, и његова топлина духа се зато брзо хлади. Оваква молитва више није молитва, већ само смућење ума због одступања мисли, које лутају тамо и овамо, што се догађа, како на саборним црквеним појањима, тако и приликом читања дугачких келејних правила. Кратка, али чиста молитва је постојанија, јер ум, који се удубио у Бога за кратко време може да је твори с већом топлином. Због тога и Господ каже: “Мољашчесја же не лишше глаголите” (Мт. 6, 7), јер нећете бити услышени због мноштва речи. И Јован Лествичник поучава: “Не труди се да многословиш, да се ум не би расејао у трагању за речима. Само једна реч митар је умилостивила Бога и само једна реч вере је спасила разбојника. Крајње многословље у молитви расејава ум у машпању, а мали број речи помаже да се ум сабере”.

Али, неко ће рећи: због чега нам апостол у посланици Солуњанима каже: “Непрестано молитесја” (1 Сол. 5, 17)?

Обично се у Светом Писму за дело које се често чини, каже да се чини увек, на пример: “В первују скинију вину вхождаху свјашченици, служби совершајушче”, то јест, у свако

време које је за то било установљено, а не непрестано, дању и ноћу; често, а не тако да нису уопште излазили (Јевр. 9, 6). Ако су свештеници и били стално у цркви чувајући огањ који је сишао с неба да се не угаси, стално му додајући гориво, нису ово чинили сви заједно, већ се њихова чреда мењала, као што се пише и за светог Захарију: “Бист же служашчу јему в чину чреди својеја пред Богом” (Лк. 1, 8). Слично треба размишљати и када је у питању молитва, за коју апостол заповеда да се твори непрестано, јер није могуће да човек пребива у молитви тако да је не прекида ни дању ни ноћу. Јер време је потребно и за друге послове, за неопходну бригу о управљању својом кућом као што је: време за рад, време за разговор, време за храну и пиће, време одмарања и сна. Како човек може да се моли другачије него често? А молитва која се често твори рачуна се као молитва која се непрестано твори. Дакле, нека твоја честа, али кратка молитва нема мноштво речи, сувишних речи, како о томе уче и свети оци. Свети Теофан је у тумачењу Јеванђеља по Матеју написао следеће: “Не треба продужавати молитву, већ је боље молити се мало, али често” (гл. 6). Код Златоуста, пак, у беседама на посланице апостола Павла пише следеће: “Ко у молитви говори сувишно не моли се, већ празнослови” (Златоуст на Ефес. 6, беседа 24). Осим тога, Теофилакт у тумачењу на исто ово горе наведено јеванђељско место каже: “Говорење сувишног јесте празнословље”. Добро је рекао апостол: “Хошчу пјат словес умом мојим глаголати, нежели тми словес јазиком” (1 Кор. 14, 19), односно, боље ми је да творим кратку молитву Богу, али са пажњом, него да изговарам безбројне речи без пажње и да узалудно испуњавам ваздух својим речима и гласом.

Осим тога, горе наведене речи апостола: “Непрестано молитесја” (1 Сол. 5, 17) треба поимати у смислу молитве која се твори умом, јер ум увек може бити уперен ка Богу и може да Му се моли непрестано.

Дакле, почни сада, о душу, помало да се бавиш учењем које је пред тобом, почни у име Господа, по савету апостола који каже: “Все, јеже ашче што творите словом или дјелом, всја во имја Господа Исуса Христа творите” (Кол. 3, 17), тј. творите све, као да каже, с добром намером, и не толико ради своје користи, макар и духовне, колико ради славе Божије, како би се у свим вашим речима, делима и помислима прослављало име Господа Исуса Христа, Спаситеља нашег.

Пре свега уз помоћ кратког тумачења учини да ти постане јасно шта је молитва?

Молитва је обраћање ума и мисли према Богу; молити се значи стајати својим умом пред Богом, непрестано мислима гледати у Њега и беседити са Њим у свештеном страху и наде.

Дакле, сабери све своје мисли и оставивши све своје спољашње свакодневне бриге устреми ум свој ка Богу, ка Њему.

I МОЛИТВА

1. Постоје различити степени молитве. Први степен је телесна молитва, која се више састоји од читања, стајања, поклона. Пажња бежи, срце је безосећајно, нема жеље за молитвом: ту је присутно трпљење, труд, зној. Ипак, без обзира на то одреди границе, и твори молитву. То је делатна молитва. Други степен је молитва с пажњом: ум се навикава да се сабира за време молитве и да је у целини изговори са свешћу, без расејавања. Пажња се сараствара (спаја) са написаном речју и изговара је као своју. Трећи степен је молитва осећања: од пажње се загрева срце, и оно што је тамо у мислима, овде постаје осећање. Тамо је реч скрушености, а овде је скрушеност; тамо је молба, а овде осећање нужде и потреба. Онај ко је прешао на осећања моли се без речи, јер је Бог Бог срца. Зато је то максимум молитвеног васпитања – да се кад човек стане на молитву прелази с осећања на осећање. Притом човек може да престане да чита, исто као и да размишља, и да остане само у осећању, с извесним молитвеним знацима... Кад молитвено осећање постане непрекидно почиње духовна молитва која је дар Духа Божијег, Који се моли уместо нас, - последњи степен

молитве која може да се појми. Међутим, кажу да постоји још и уму непојамна молитва, то јест молитва која превазилази границе свести (тако је код светог Исака Сирина).

Најлакше средство за постизање непрекидности молитве јесте да се човек навикава на Исусову молитву и да је укорени у себи. Људи, искусни у духовном животу, које је Бог научио, пронашли су ово једноставно и уједно делатно средство за утврђивање духа у свим духовним делањима, као и у свом духовном подвижничком животу, те су у својим поукама оставили подробна правила о њој.

Трудећи се и подвизавајући се ми тражимо очишћење срца и препород духа. Према овој води два пута: делатни, то јест упражњавање оних подвига који су претходно наведени, и умозрителни – обраћење ума ка Богу. Тамо се душа чисти и прима Бога; овде Бог Којег гледамо спаљује сваку нечистоту и долази да се усели у очишћену душу. Долазећи до тог закључка о Исусовој молитви Григорије Синаит каже: “Бога стичемо или делањем и трудом или умешним призивањем Исусовог имена,” затим додаје да је први пут дужи од другог – други је бржи и делотворнији. Због тога су неки прво место међу подвизима давали Исусовој молитви. Она просвећује, укрепљује, оживљава; побеђује све непријатеље, видљиве и невидљиве, и узводи ка Богу. Она је свемоћна и сведелатна! Име Господа Исуса је ризница добара, сила живота у духу.

Стога само по себи следи да је свакоме ко се покајао или ко је почео да тражи Господа могуће и да треба дати потпуно поучавање о делању Исусове молитве, а с њом онда треба уводити и све друге, зато што се тим путем човек брже може учврстити, брже може духовно да прогледа и да дође до унутрашњег мира. Не знајући за ово други, или већина, се заустављају на телесним и душевним делима и готово да узалуд троше труд и време.

Ово делање је названо “уметношћу” и веома је једноставно. Стојећи свешћу и пажњом у срцу изговарај непрестано: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја”, без икакве слике и лика, с вером да те Господ види и да те слуша.

Свест обавезно треба држати код срца и за време делања мало успорити дисање како би се показала напетост са којом се молитва твори. Међутим, први услов је вера да је Бог близу и да нас чује. Молитву изговарај на ухо слуха Божијег.

Прво је ова молитва дуго само делатна, као и свако делање, затим прелази у умност (ум) и на крају се укоренује у срцу.

Има скретања са правог пута ове молитве. Зато се њој треба учити од онога ко је зна. Заблуде углавном проистичу од тога ко где држи пажњу – у глави или у грудима.

Ко је у срцу он је безбедан. Још је безбеднији онај ко с болом пада ничице пред Богом у сваком трену у скрушености, с молитвом да га Господ избави од прелести.

2. Онај ко нема унутрашњу умну молитву нема никакву молитву, јер је само умна молитва права молитва која је Богу угодна и пријатна. Она мора представљати душу молитвословља и код куће, и у цркви тако да чим ње нема, ова молитвословља само изгледају као молитве, али молитве нису.

Јер, шта је молитва? Молитва је узношење ума и срца према Богу, на славословље и благодарење Богу и ради мољења и добијања од Њега потребних душевних и телесних добара. Суштина молитве јесте, сигурно умно усхођење ка Богу из срца. Ум стаје у срце свесно пред лице Бога, и испуњавајући се дужним свештеним страхом почиње пред Њим да излива своје срце. Ето умне молитве! Међутим, таква треба да буде и свака молитва. Спољашње молитвословље, домаће или у цркви даје јој само реч или форму; душу пак, или суштину молитве свако носи у себи, у свом уму и срцу. Сав наш црквени молитвени чин, све молитве, које су састављене ради употребе код куће пуне су умног обраћања Богу. Онај ко их твори, ако је иоле пажљив, не може да избегне ово умно обраћање Богу, једино ако је потпуно немаран према ономе што чини.

3. Без умне молитве нико не може. Ми не можемо да се не узносимо молитвено ка Богу, јер то захтева наша духовна природа. А да се узнесемо ка Богу не можемо другачије

осим умним дејством: јер је Бог уман. Истина, постоји умна молитва уз словесну или спољашњу – домаћу или црквену, - и постоји умна молитва сама по себи, без икакве спољашње форме или положаја тела, међутим, суштина дела је и овде и тамо иста. У оба ова облика она је обавезна и за мирјане. Спаситељ је заповедио да уђемо у своју клет и да се тамо у тајности молимо Богу, свом Оцу. Клет ова, по тумачењу светитеља Димитрија Ростовског означава срце. Дакле, Господња заповест нас обавезује да се тајно у срцу умом молимо Богу. Ова заповест се односи на све хришћане. Ево, шта заповеда апостол Павле кад каже да се треба “всјакоју молитвоју и моленијем молитисја на всјако времја духом” (Еф. 6, 18)? Заповеда умну молитву – духовну, - и заповеда свим хришћанима без разлике. Он свим хришћанима заповеда да се непрестано моле (1 Сол. 5, 17). А човек не може да се моли непрестано другачије осим умном молитвом у срцу...

Кад ујутру устанеш, стани што јаче пред Богом у свом срцу, у својој унутрашњој молитви и затим изађи на дело своје, које ти је Бог одредио не одвајајући од Њега своја осећања и свест. И догодиће се да ћеш снагом душе и тела радити свој посао, а умом и срцем бити са Богом.

4. “Во псалмјех и пјенијих и пјеснех духовних, во благодати појушче в сердцах ваших Господеви” (Кол. 3, 16)... речи: “Во псалмјех и пјенијих и пјеснех духовних” односе се на словесну молитву, молитвословље, а речи: “во благодати појушче в сердцах ваших Господеви” – молитву унутрашњу, умно-срдану.

Псалми, пјенија, песме-псалми, химне, оде – јесу разни називи духовних песама. Веома је тешко навести по чему се разликују, зато што су и по садржају и по форми веома слични. Сви они представљају изражавање молитвеног духа. Кад крене на молитву дух славослови Бога, благодари и узноси Му своје молбе. Сва ова испољавања молитвеног духа у духу су нераздвојна и једна без других не бивају. Кад молитва почне да се креће, она прелази из једног у друго и то често не једном. Ако се то изрази речју биће словесна молитва; назови је псалмом, химном или одом – то је свеједно. Зато се нећемо трудити да одредимо разлике међу овим наведеним песамама. Апостол је њима желео да обухвати молитву сваке врсте која је изражена речју. У њих спадају све молитве које данас користимо. Осим Псалтира користимо и црквене песме – стихире, тропаре, каноне, акатисте и молитве које се налазе у молитвеницима. Нећеш погрешити ако читајући речи апостола о словесној молитви под њима будеш подразумевао ове словесне молитве које су код нас у употреби. Сила није у оваквим или онаквим словесним молитвама, већ у томе како се оне творе.

Како творити словесне молитве апостол указује речју: духовних... Духовне молитве су због тога што се пре свега у духу зачињу и сазревају и из духа изливају. Пре свега су духовне зато што се зачињу и сазревају благодаћу Духа Светог. И Псалтир и све друге словесне молитве нису од самог почетка биле словесне. Прво су биле чисто духовне, затим су заодевене у речи и постале словесне. Међутим, реч која је дошла није удаљила њихову духовност. Оне су и сада словесне само наизглед, а у сили су духовне...

Из оваквих објашњења проистиче да ћемо, ако желимо да речи апостола о словесној молитви применимо на себе, добити следеће: уђи у дух молитава које слушаш и читаш и кад их изговориш у срцу узноси их одатле ка Богу као да су оне пород твог срца под дејством благодати Светог Духа. То је закон који одређује суштину Богу угодне молитве. Како доћи до тога? Размишљај, осећај, чак научи напамет молитве које треба да читаш у свом молитвословљу. Тада, кад стајеш на молитву, нећеш изговарати туђе, већ оно што лежи у твојем срцу као нешто што је оно осетило.

5. “Глагољушче себе во псалмјех и пјенијих и пјеснех духовних, воспјевајушче и појушче в сердцах ваших Господеви” (Еф. 5, 19).

Да ли ове речи, схватити у смислу: када вас испуни Дух тада и појте устима и срцем? Или у оваквом: ако желите да се испуните Духом – певајте? Да ли се на појање устима и

срцем указује као на последицу испуњавања Духом или се на њих указује као на средство да се то достигне?

Осењивање Духом није у нашој власти, оно долази када Сам Дух то пожели. И кад долази јако покреће силе нашег духа. Песма Богу се тада тка сама од себе. Слобода је могућа само у томе да човек изабере хоће ли оставити ову песму да пева у његовом срцу или ће је изразити и језиком тако да сви чују...

Ове речи треба разумети у другом, а не у првом смислу. Испуњавајте се Духом и ради тога певајте. Појање ће подстакнути Дух или ће довести у стање осењивања Духом, или до тога да се осети Његово дејство. Блажени Теодорит пише да апостол уводи духовну опијеност кад каже: “исполњајтесја Духом” и показује како да се ово достигне, управо: “непрестано у песмама славећи Бога, удубљујте се у саме себе и подстичите увек помисао.” То је исто што и рећи: посредством појања језиком и срцем.

Није тешко схватити да притом није главна милозвучност појања, већ садржај онога што се поје. Он делује исто као што реч која је написана у надахнућу надањује онога ко је чита. Осећање које је уткано у реч кроз реч прелази у душу онога ко га слуша или чита. Тако је и када су црквене песме у питању. Псалми, химне-појања и оде - црквене песме јесу изливања осећања свештеног страха према Богу подстицаних кретањем духа. Дух Божији је испуњавао Своје изабранике, и они су пуноћу својих осећања изражавали у песмама. Онај ко их поје онако како треба, опет, може да се унесе у осећања која су изражена у њима, и да се, испуњавајући се њима, приближи стању кад ће бити способан да прими дејство благодати Духа или да се томе прилагоди. Управо овакву намену и имају црквене песме, како би се уз помоћ њих загревала и распламсавала искра благодати која се у нама крије. Ову искру дају тајне. Да би се она распламсала и претворила у пламен уведени су псалми, појања-химне и песме-оде духовне. Оне делују на искру благодати исто као што ветар делује на искру која је пала у запаљиву материју.

Међутим, подсетићемо на то да им такво дејство припада под условом да заједно с њиховом употребом иде и очишћење срца, као што је рекао свети Златоуст руководећи се речима самог светог апостола Павла. Други услови који се наводе на истом месту јесу: прво, да буду духовни, и друго, да се поју не само језиком, већ и срцем...

Дакле, да би појање црквених песама водило ка томе да се човек испуни Духом, апостол захтева да ове песме буду духовне, под чиме не треба подразумевати да треба да буду духовне по садржају, већ и да буду покретане духом, да саме буду плод Духа или да се излију из срцаца испуњених Духом. Иначе неће водити ка испуњењу Духом. Ово следи по закону да ће песма и дати ономе ко је поје оно што је уткано у њу...

Други захтев апостола јесте да се песме не певају само језиком, већ и срцем. Није довољно само схватати песму, већ осећати исто оно о чему она говори, или примити њен садржај у срце и певати је, сад већ тако да она као да исходи из нашег срца. Из поређења овог места с другима види се да су у апостолско време певали само они који су били у таквом расположењу, а други су почињали да осећају исто што и они – и цело црквено сабрање је певало и појало Господу никако другачије до у срцу. Шта је чудно ако је последица тога била да се оно и испуњавало Духом? Каква је ризница добара скривена у црквеним песмама ако се оне ваљано изговарају!

Свети Златоуст каже: “Шта значе речи: “појущче в сердцах ваших Господеви”? – То значи: са пажњом приступај овом послу, јер непажљиви поју без користи само изговарајући речи док им срце лута на другом месту.” Блажени Теодорит овоме додаје: “Поје срцем онај ко не покреће само језик, већ и ум подстиче на разумевање онога што се изговара”. Други свети оци пишући о молитвеном обраћању Богу сматрају да се оно врши на најбољи начин кад се врши умом, који је утврђен у срцу.

Оно што апостол овде говори о црквеном сабрању односи се и на појединачно појање псалмама, које свако може посебно да врши код куће. И ово може да уроди плодом само кад се врши онако како треба, тј. с пажњом, с разумевањем, са саосећањем, из срца.

Приметићемо такође да, иако се у речима апостола говори о појању, његова мисао указује на молитвено обраћање Богу. И управо оно подстиче Дух.

6. Други облик молитве јесте умно-срдачна молитва. И прва треба да буде иста таква. Међутим, она се зачиње под дејством словесне – готове молитве; а ова се зачиње непосредно у срцу и одатле усходи ка Богу. Оваква је била молитва Мојсија пред Црвеним морем. Апостол о томе учи речима: “Во благодати појшче в сердцах ваших Господеви.” – “Од благодати Духа појте,” каже, “не просто устима већ са пажњом, стојећи мислено пред Богом, у срцу. Јер то значи појати Богу, а оно друго је на ветар, јер се глас разлива по ваздуху. Не певај да се покажеш, каже. Макар да си на пијаци, можеш у себи, изнутра, да се обратиш Богу и да певаш иако те нико не чује... Ништа ти не смета да се на путу молиш и да срцем будеш горе” (свети Златоуст). Само оваква молитва и јесте молитва. И словесна молитва је молитва онолико колико се у њој моли ум и срце.

Она се у срцу саздаје благодаћу Светог Духа. Пошто се обраћа Господу и освећује тајнама, она прима у себе осећање према Богу које од тада почиње да полаже у срцу његово усхођење ка горе. У ономе ко не заглуши ово осећање нечим лошим, постојаност и труд га претварају у пламен. Али за онога ко га заглуши оним чиме не треба иако није затворен пут приближавања Богу и помирења с Њим, - њему се ово осећање више не даје одједном и на дар. Предстоји му зној и труд тражења и мољења за њега... Међутим, нико не бива одбијен унапред кад моли за овај дар. Јер сви имају благодат, треба само оставити простор за њено деловање. Благодат добија простор сразмерно са тим колико неко уништава своју себичност и колико искорењује страсти. Мера очишћења срца јесте мера оживљавања осећања према Богу. Кад срце постане чисто осећање према Богу постаје пламено. Осећање према Богу и у њима оживљава много пре потпуног очишћења од страсти, али бива још као семе или искра.

Кад се препороди оно расте и разгорева се, али није постојано, већ оживљава и замире; и оживљавајући нема исту силу. Међутим, ма у којој мери да оживи, увек усходи ка Господу и поје Му песму. Све сазидава благодат: јер је благодат увек присутна у верујућима. Онима који су јој се неповратно препустили она руководи и поучава их онако како сама зна.

7. Осећање према Богу и без речи јесте молитва. Реч подржава и понекад продубљава осећање.

8. Чувајте овај дар – дар милости Божије која вас је посетила. Како? – Пре свега смирењем, све приписујући благодати, а себи ништа. Чим ваша мисао почне да размишља о себи самој, благодат ће се смањити и ако се не освестите, потпуно ће престати да делује, тада бива плач и ридане много. Друго – осећајући да сте земља и пепео будите тако као што сте сада, односно не обраћајући се ни чему без потребе, ни мишљу ни срцем. Све с Господом. Мало по мало ће се смањити унутрашње горење, одмах журите да га поново васпоставите у себи. Господ је близу. Када му се обраћате са болном чежњом и страхом одмах ћете добити...

9. Молитва је показатељ свега; молитва је и извор свега; молитва је и покретач свега; молитва је и усмеривач свега. Чим је молитва исправна све је исправно, јер она неће дозволити да било шта буде неисправно.

10. Молитва је прва ствар у морално-религиозном животу. Корен овог живота представља свесно-слободан однос према Богу који касније управља свиме. Поприште на којем се то открива и показује у деловању. Ово деловање јесте молитва као узајамно општење. Постоји поприште на којем се откривају наши морални односи према нама сличнима, и подвижништво – поприште на којем се открива морални однос према самима себи. Какав је наш однос према Богу таква је и молитва; и каква је молитва такав је и наш однос према Богу. А пошто ови односи нису исти, није исти ни начин молитве. Другачије се према Богу односи онај ко не мари за спасење, а другачије онај ко се одвратио од греха и ко ревнује за

добродетель, али још није ушао у себе и ради Господу споља; другачије, на крају, онај ко је ушао унутра и носи у себи Господа и стоји пред Њим. Први, као што се не стара за живот, не стара се ни за молитву и врши је у цркви и код куће само зато што је такав обичај, без пажње и осећања. Други чита много молитава и често иде у цркву, труди се да уједно одржи и пажњу и да осећања усклади са молитвама које чита, иако му то веома ретко полази за руком. Трећи, пошто се сав усредреди унутра, у себи, умно стоји пред Господом и без расејавања Му се моли у срцу, без дугих молитвословља, иако на молитви стоји и дуго времена, код куће и у цркви. Ако другом одузмете молитвословље одузећете му сву молитву; ако трећем наметнете молитвословље угасићете у њему молитву ветром многословља. Сваки чин људи, или сваки степен приближавања Богу има своју молитву и своја правила за њу. Како је драгоцен притом искусно руковођење и како много човеку може да нашкоди делање по својој вољи!

ШТА ЈЕ МОЛИТВА? И КАКО СЕ ПРЕМА ОВОМЕ ОДНОСИ ИСУСОВА МОЛИТВА?

11. Молитва је умно стајање пред Богом у срцу са славословљем, благодарењем, молбом и скрушеним покајањем. Све је ту духовно. Корен свега је свештени страх Божиј, из којег потичу поверење и вера у Бога, предавање себе Богу, уздање, прилепљивање за Бога у осећању љубави са заборављањем свега тварног... Када је молитва јака сва ова осећања и духовни покрети су присутни у срцу у одговарајућој мери.

Како се према овоме односи Исусова молитва?

Као и она топлина која се развија у срцу и унаоколо од дејства ове молитве... Навикавање на молитву се не ствара одједном, већ захтева дуготрајан труд и присиљавање себе.

Управо у овом труду стварања молитвене навике најбоље помаже Исусова молитва и топлина која је прати.

Обрати пажњу на то, оче, да су то само средства, а не само дело.

Могуће је да постоји и Исусова молитва и топлина, а да нема праве молитве. Ма како чудно да звучи и тако бива!..

Кад се молимо умом треба да станемо пред Бога и да само о Њему размишљамо. Међутим, у глави се непрестано роје разне мисли и одвлаче ум од Бога. Како би се ум научио да се држи једнога свети оци су користили кратке молитве и навикавали се да их непрестано изговарају... Ово непрекидно понављање кратке молитве је држало и ум у размишљању о Богу и растеривало је све мисли са стране. Ове кратке молитве су биле различите... Код нас је прихваћена и уобичајила се молитва Исусова: "Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго!"

Дакле, шта је Исусова молитва? Она је једна од оних кратких словесних молитава, као и све друге кратке молитве. Њена намена је да ум држи само на мисли о Богу.

Кад се човек навикне на ову молитву и кад њоме делује онако како треба заиста се непрекидно сећа Бога.

Пошто је сећање на Бога у срцу које искрено верује, природно, праћено религиозним осећањима свештеног страха, уздања, благодарења, преданости вољи Божијој и другим духовним осећањима Исусову молитву која производи и подржава сећање на Бога називамо духовном молитвом. И то је тачно кад је окружена овим духовним осећањима. Међутим, кад није праћена оваквим дејствима она остаје словесна као и свака друга слична молитва.

Тако треба размишљати о Исусовој молитви. Сад, шта значи топлина која прати употребу ове молитве?

Да би се ум држао само на краткој молитви треба га са пажњом увести у срце, јер остајући у глави где се мисли роје, он неће моћи да се усредреди на једно... Кад пажња сиђе у срце она тамо у једну тачку привлачи све силе душе и тела. Ово усредсређивање читавог

човековог живота на једно место одмах се показује нарочитим осећањем; ово осећање и јесте почетак будуће тоpline... Ово осећање, прво лако, постаје све јаче, снажније, продубљује се и од хладног, какво је на почетку, прелази у топло осећање и држи пажњу на себи. И на тај начин се дешава да се пажња прво држи у срцу напетости воље, а својом силом пажња рађа топлину у срцу. Ова топлина затим држи пажњу без неке њене нарочите напетости. Оне затим једна другу подржавају и морају стално бити заједно, јер расејавање пажње хлади топлину, а умањивање тоpline слаби пажњу.

Одавде проистиче закон духовног живота: држи срце у осећању према Богу и увек ћеш се сећати Бога. На једном месту га је формулисао свети Јован Лествичник.

Сад се поставља питање – да ли је ова топлина духовна? Не, није духовна! Већ је обична, крвна. Међутим, пошто држи пажњу ума у срцу и на тај начин помаже да се тамо развију духовни, раније наведени покрети, она се назива духовном, али, само у случају да је не прати похотна сласт, макар и лака, већ да држи душу и тело у трезвеном расположењу. Отуда следи: чим топлина која прати Исусову молитву није праћена духовним осећањима не треба је називати духовном, већ просто крвном топлином, и пошто је таква она није лоша ако није у вези са похотном слашћу, макар и лаком; а ако је у вези са њом онда је лоша и треба је истерати.

До ове грешке долази када топлина иде испод срца. Друга грешка је кад неко заволи ову топлину и њоме се ограничава, не бринући се за духовна осећања, као ни за сећање на Бога, већ само за то да у њему постоји ова топлина; ова грешка је могућа, иако се не јавља код свих и увек, али повремено до ње долази. Ово треба уочити и исправити, јер ће у том случају то остати само крвна топлина, животињска... Ову топлину не треба сматрати духовном или благодатном... Ова топлина се може назвати духовном само онда кад је праћена духовним, молитвеним покретима... Ко је без њих назива духовном пада у грешку. Ко је назива благодатном још је мање у праву...

Благодатна топлина је нарочита и она је заправо духовна... Она је одрешена од тела и не производи приметне промене у телу, а посведочава је танано слатко осећање.

По овим осећањима свако лако може да одреди и да разликује топлину... То свако треба да учини; нико са стране ту нема шта да тражи.

12. Постоји молитва коју човек твори сам, и постоји молитва коју Бог даје ономе ко се моли (1 Цар. 2, 9). Ко не зна за прву? И друга свима треба да буде позната, макар у зачетку. Прва ствар кад неко приступа Господу јесте молитва. Он почиње да иде у цркву и да се моли код куће по молитвеницима и без њих. Међутим, мисли се стално расејавају. Човек с њима никако не може да изађе на крај. Али, што се човек више труди на молитви тим се мисли све више и више умирују, и молитва постаје чистија. Ипак, атмосфера душе не бива чиста док се у души на упали духовни пламичак. Овај пламичак је ствар благодати Божије, али не нарочите, већ свима заједничке. Он се појављује као последица извесне мере чистоте у свом моралном устројству човека који тражи. Кад се запали овај пламичак или када се створи стална топлина у срцу престаје ковитлање помисли. С душом се дешава исто што и са крвоточивом женом: “ста ток крве јеја” (Лк. 8, 44). У овом стању молитва више или мање личи на непрестану. Као посредница за ово служи Исусова молитва. И то је граница до које може да допре молитва коју твори сам човек. Мислим да вам је ово веома јасно.

Даље се у овом стању даје молитва која сама долази, коју не твори сам човек. Осењује га молитвени дух и увлачи у срце – исто као да неко некога узме за руку и на силу га одвуче из једне собе у другу. Душа је овде везана силом са стране и радо остаје унутра док над њом стоји Дух који ју је осенио. Знаш за два степена овог осењавања. У првом – душа све види, свесна је себе и свог спољашњег положаја, и може да расуђује, и да управља собом, може чак и да разори ово своје стање ако пожели. И ово треба да вам је јасно.

Код светих отаца, и посебно код светог Исака Сирина указује се и на други степен молитве која се даје или која осењује. Тако он наводи молитву коју је назвао екстазом или

надахнућем. И овде такође долази молитвени дух, али душа коју он одвлачи иде у таква созерцања да заборавља на свој спољашњи положај, не расуђује, већ само созерцава, и није у стању да управља собом или да разори своје стање. Сећате се да у отачницима пише да је неко стао на молитву пре своје вечерње трпезе, а освестио се тек ујутру. Управо то је молитва у надахнућу или созерцатељна. Код неких је она била праћена озаривањем лица, светлошћу која се изливала око њих, а код других подизањем са земље. Свети апостол Павле је у овом стању био узнет и одведен у рај. И свети пророци су били у њему кад их је Дух обузимао.

Замислите само како је велика милост Божија према нама грешнима. Неко се мало потруди и чега буде удостојен? Онима који се труде смело се може рећи: трудите се, имате се рашта трудити!

13. Најлакше средство за усхођење у непрекидну молитву јесте навикавање на Исусову молитву и њено укоревљање у себи. Најискуснији људи у духовном животу, које је Бог поучио, пронашли су да је ово једноставно и уједно сведелатно средство за утврђивање духа у свим духовним делањима, исто као и у читавом духовном подвижничком животу и у својим поукама су оставили подробна правила о њему.

СТЕПЕНИ МОЛИТВЕ

14. а) Навикавање на убичајена молитвословља у цркви и код куће.

б) Сродњавање молитвених мисли и осећања с умом и срцем.

в) Непрестана молитва. Исусова молитва може се односити на све ово, али њено право место је у непрестаној молитви. Главни успех у молитви јесте очишћење срца од страсти и сваке пристрасности према било чему чулном. Без тога ће молитва увек остати на првом степену или читању. Сразмерно с очишћењем срца молитва читања ће прелазити у умно-срдачну, а кад се оно потпуно очисти завладаће и непрестана молитва. Како да делујете? У цркви пратите службу и држите се оних мисли и осећања која вам нуди богослужење. Код куће пробудите у себи молитвене мисли и осећања и држите их у души уз помоћ Исусове молитве.

15. Молитва има различите степене. Она је прво само молитвословна молитва, међутим, заједно с њом мора да иде, њоме да се разгорева и подржава молитва ума и срца. Умно-срдачна молитва затим добија самосталност и постаје час делатна, напета у својим напорима, час се креће сама од себе, долази сама од себе. У последњем облику она је исто оно што и показано увлачење унутра, пред Бога: она је истовремена с њима и из њих се развија. Кад затим стање у којем се душа налази за време ових тежњи постане стално, тада умно-срдачна молитва почиње непрестано да делује. Притом се претходне пролазне тежње претварају у стање созерцања, у којима се, и из којих се тада открива и созерцатељна молитва. Созерцање је заробљеност ума и свег созерцања неким духовним предметом које је толико јако да се све спољашње заборавља, излази из свести: ум и свест одлазе у предмет који се созерцава тако да нас више као да нема.

16. “Всјакоју молитвоју и моленијем мољашчесја на всјако времја духом...” (Еф. 6, 18).

Указујући на неопходност молитве апостол одмах указује и на то каква молитва треба да буде да би била услишена. Прво је – молит се, каже, сваком молитвом и мољењем, односно свеусрдно, с болом срца, с ватреном устремљеношћу ка Богу... Друго – молит се, каже, у свако време. Овим он заповеда сталност и будност молитве. Молитва не треба да буде занимање, које је предвиђено за одређено време, већ свагдашње стање духа. “Види,” каже свети Златоуст, “не ограничавај се само извесним временом дана. Чујеш шта каже! – У свако време приступај молитви, као што је и на другом месту казао: непрестано се молит” (1 Сол. 5, 17). Треће – молит се, каже, духом, односно, молитва не сме бити само спољашња, већ и унутрашња, која се твори умом у срцу. У овоме је суштина молитве која представља узношење ума и срца према Богу. Свети оци умно-срдачну молитву разликују од духовне.

Прва се твори свесно делатношћу самог човека који се моли, а друга долази, и иако је човек свестан, она се креће сама без напора онога ко се моли. Ова молитва је покретана духом. Њу не смемо прописивати себи, јер она није у нашој власти. Можемо је прижељкивати, тражити и са захвалношћу примати, али је не можемо творити кад год пожелимо. Уосталом, код очишћених људи молитва је углавном покретана духом. Зато треба сматрати да апостол прописује умно-срдачну молитву кад каже: молитве се духом. Може се додати: молитве се умно-срдачно, са жељом да достигнете духом покретану молитву. Оваква молитва држи душу свесном пред лицем Бога Који је свуда присутан. Привлачећи и одражавајући Божански зрак она тера непријатеље. С вероватношћу се може сматрати да је душа у таквом стању неприступачна демонима. – Тако је могуће молити се у свако време и на сваком месту.

17. “Као што је апостол рекао: више волим пет речи да кажем својим умом неголи хиљаду језиком. Пре свега уз помоћ ових пет речи треба чистити ум и срце говорећи непрестано у дубини срдачној: Господи Исусе Христе, помилуј мја, и на тај начин усходити у разумно појање. Зато што сваки почетник и свако ко је страстан ову молитву може уз стражење над срцем да твори, а да поје не може никако пре него што се претходно очисти умном молитвом.”

18. Питање о молитви: “Како је боље молити се – устима или умом?” решено је првим речима: “Молитве се некад речима, некад умом.” Само што треба објаснити да човек ни умом не може да се моли без речи, само што се ове речи не чују, већ се тамо унутра, у срцу мислено изговарају. Ово је боље рећи овако: моли се понекад речима звучним, а понекад беззвучним, које се не чују. Старај се само за то да и звучна и беззвучна молитва исходе из срца.

19. Ствар ове молитве је проста: стани умом у срце, пред лице Господа и вапиј: Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, или само: Господи, помилуј... Милостивиј Господи, помилуј мја, грјешнаго... или неким дугим речима. Сила није у речима, већ у мислима и осећањима.

20. Молитва: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја!” јесте словесна молитва, као и свака друга. Сама у себи нема ништа нарочито, већ сву силу преузима од тога с каквим расположењем је неко твори.

Све методе о којима се пише (сести, нагнути се)... или уметничко творење ове молитве не одговарају свима, и без личног наставника је опасно. Боље је не лаћати се тога. Једна метода је обавезна за све: “пажњом стајати у срцу”. Све друго је додатак који не води у добром правцу.

О плодовима ове молитве се прича све и свашта. Без разлога. Баш су нашли талисман! Никакви плодови не припадају словесном саставу ове молитве и изговарању речи. Сви плодови могу бити добијени и без ове молитве, чак и без икакве словесне молитве, само кроз упереност ума и срца према Богу.

Суштина ствари је у томе да се “човек утврди у сећању на Бога или да ходи у присуству Божијем”. Свакоме се може рећи: “Како год знаш, само оствари ово... Да ли ћеш творити Исусову молитву... или ћеш чинити метаније, или ћеш ићи у цркву... ради шта год хоћеш, само оствари то да се увек сећаш Бога.” Сећам се како сам у Кијеву срео човека који је говорио: никакве методе нисам користио, и нисам знао за Исусову молитву, а све што је овде написано било је у мени и јесте. А како, ни сам не знам. Бог је дао!..

То да је Бог дао или ће дати не треба сметнути са ума како се своје измишљотине не би помешале са даром благодати.

Кажу: стеци Исусову молитву, то јест, унутрашњу молитву. Исусова молитва је добро средство за унутрашњу молитву, али сама по себи није унутрашња, већ спољашња молитва. Веома добро раде они који се на њу навикавају. Али, ако се задржавају само на њој, а не иду даље, они стају само на пола пута...

Размишљање о Богу је ипак потребно и приликом упражњавања Исусове молитве: иначе је то сува храна. Добро је ако се неке име Исусово прилепило за језик. Али човек притом може да се уопште не сећа Бога и може чак да држи мисли које су Му противне.

Дакле, све зависи од свесног и слободног обраћања Богу и напора да се човек у том стању држи са расуђивањем.

21. Могуће је размишљање о Богу заменити Исусовом молитвом, али каква је потреба за тим? Они су једно исто. Богомислије је држање неке истине у мислима: оваплоћења, смрти на крсту, васкрсења, свеприсутности и др., без икаквог усмеравања мисли.

22. Делање Исусове молитве је једноставно: стати са пажњом у своје срце пред лице Господа и вапити Му: Господи Исусе Хирсте, Сине Божиј, помилуј мја! Ствар није у речима, већ у вери, скрушености и предавању себе Господу. С овим осећањима човек пред Господом може да стоји и без речи... и то ће бити молитва.

23. Трудите се над Исусовом молитвом. Падате? Али кад навикнете да устима изговарате ову молитву сједините сећање на Господа са страхом и побожношћу. Јер, главно је ходити пред Богом, или под оком Божјим са свешћу да вас Бог гледа, вашу душу – ваше срце, и да тамо све види. Свест о томе је најјачи покретач у кретању унутрашњег духовног живота.

24. Исусова молитва се може спајати с дисањем као што ви то чините. То је рекао неко од древних... Дисање уместо бројаница.

25. У Исусову молитву се удубљујте колико год имате снаге. Она ће вас сабрати, даће вам да осетите силу у Господу и учиниће да непрекидно будете са Њим, - и кад сте сами, и кад сте са људима, и кад послујете по кући, и кад читате или се молите. Само немојте сматрати да је сила ове молитве у понављању извесних речи, већ у обраћености ума и срца према Господу приликом изговарања ових речи. И једно и друго заједно.

26. Исусова молитва је као и свака друга. Она је јача од свих осталих само због свесилног имена Исуса Господа, Спаситеља, кад се оно призива са потпуном, топлим вером, која се не колеба – да је Он близу, да све види и чује, и да оно за шта Га човек моли пажљиво слуша и да је спреман да испуни и дарује човеку оно што тражи. Оваква нада неће бити посрамљена. Ако понекад није одмах испуњена то зависи од тога што онај ко моли још није спреман да прими оно за шта моли.

27. Молити се с размишљањем о ономе о чему говоре речи молитве – то је ипак молитва, иако је хрома на једну ногу. Молитва престаје да буде молитва кад пажња напушта речи молитве... Кад постоји свест о молитви ... то је молитва иако није довољна. Осећање ће доћи... не треба се приморавати на њега.

28. Исусова молитва није неки талисман. Њена сила потиче од вере у Господа и дубоког спајања срца и ума с Њим. Уз таква расположења име Господа које се призива показује се да је она многоделатна. Само понављање речи ништа не значи.

29. Стално умиротворење мисли јесте дар Божји; међутим, овај дар се не даје без великог личног труда. И само својим трудом ништа нећете остварити, - и Бог вам ништа неће дати ако се не потрудите из све снаге. Овакав је непромењив закон.

30. А какав управо труд овде треба употребити понављао сам више пута: не дозволити мислима да лутају, а кад нехотице побегну истог тренутка их враћати назад, прекоревајући себе, жалећи и болујући због овог растројства. Свети Лествичник на то каже да “треба са напором затварати свој ум у речи молитве”.

31. Човек никад не треба да сматра да се неко духовно делање утврдило, а најмање молитва, већ увек треба да сматра да први пут почиње да је твори. У оно што се ради први пут улаже се и прва усрдност. Ако будете тако чинили, приступајући молитви, као да се никада раније нисте молили онако како треба и као да сада први пут желите то да учините увек ћете своју молитву творити са првом усрдношћу. И она ће добро ићи.

Ако не будете имали успеха у молитви, не очекујте успех у било чему другом. Она је корен свега.

32. Кад је богомислије у питању неки предмет је ближи човековом срцу од других. У том случају се на њему треба зауставити по завршетку овог дела и дуже се њиме хранити. Тако се крчи пут ка непрестаној молитви.

33. Узнети се умом ка Господу и скрушено рећи: “Господе, смилуј се! Господе, благослови! Господе, помози!” – јесте молитвени вапај. А ако се у срцу и роди осећање према Богу, то ће бити непрестана молитва без речи и без стајања на молитви.

34. 1 Солуњанима 5, 17. Непрестано молитесја. И у другим посланицима свети Павле заповеда да се “пребива” (Рим. 12, 12) и “трпи у молитви, бдијући у њој” (Кол. 4, 2), “всјакоју молитвоју и моленијем молитесја на всјако времја духом” (Еф. 6, 18). Сталности и непопустљивости у молитви учи и Сам Спаситељ причом о удовици, која је непопустљивошћу мољења умолила неправедног судију (Лк. 18, 1 и даље). Види се да непрестана молитва није нешто што је случајно прописано, већ да је неодвојива црта хришћанског духа. Живот хришћанина, по апостоу је “скривен са Христом у Богу” (Кол. 3, 3). Пребивање у Богу увек треба да буде са пажњом и осећањима, што и јесте непрестана молитва. С друге стране, сваки хришћанин је “храм Божји” у којем “живи Дух Божји” (1 Кор. 3, 16; 6, 19; Рим. 8, 9). Управо овај “Дух” Који увек у њему пребива и Који се заступа – моли се “о нем всегда воздиханијами неизглаголаными” (Рим. 8, 26), учећи га непрестаној молитви. Прво дејство благодати Божије која обраћа грешника ка Богу испољава се у устремљености његовог ума и срца ка Богу. Кад затим, након покајања и посвећивања свог живота Богу благодат Божија, која је дејствовала споља, кроз тајне, сиђе на њега и буде у њему, тада постаје у њему непромењиво, свагдашње, и оно устремљење ума и срца ка Богу, у којима је суштина молитве. Оно се открива у разним степенима, и као и сваки други дар, мора се загревати (2 Тим. 1, 6). Оно се загрева у складу са својом природом: молитвеним трудом и посебним стрпљивим и целисходним слушањем црквених молитава. Непрестано се моли – труди се у молтиви – и стећи ћеш непрестану молитву која ће онда сама почети да се твори у срцу без нарочитих напора. Свакоме је очигледно да се заповест светих апостола не испуњава само творењем одређених молитава у извесно време, већ да захтева свагдашње хоћење пред Богом, посвећивање свих дела Богу, Који све види у свуда је присутан, разгоревањем топлог обраћања ка небу умом у срцу. Сав живот, у свим својим манифестацијама мора бити прожет молтивом. Тајна је у њеној љубави према Господу. Као што се невеста која је заволела женика не одваја од њега у сећању и осећањима, тако и душа, која се с Господом спојила љубављу, непрекидно с Њим пребива, упућујући Му топле беседе из срца. “Прилепљајсја Господеви, једин дух јест с Господем” (1 Кор. 6, 17).

35. Сећам се како Василије Велики питања о томе како су апостоли могли непрестано моле решава на следећи начин: они су у свим својим делима размишљали о Богу и живели у непрестаној преданости Богу. Ово расположење духа је била њихова непрестана молитва.

36. Жалите због тога што Исусова молитва није непрекидна, - што је не изговарате непрестано, - то се и не захтева... захтева се стално осећање према Богу, које може да постоји и приликом разговора, и приликом читања, и приликом посматрања и разматрања нечега... Али пошто је Исусова молитва, кад се њоме молите исправна, наставите тако да чините, и ова молитва ће... се проширити.

37. Понекад се све време које је предвиђено за правило може провести у изговарању једног псалма напамет, човек од сваког стиха може да састави своју молитву. Још – понекад цело правило може да проведе у Исусовој молитви с метанијама... А може и од једног и од другог, и од трећег да узме по мало. Богу је потребно срце (Прич. 23, 26), и чим оно са страхопоштовањем стоји пред Њим, то је довољно. Непрестана молитва се састоји у томе да човек са свештеним страхом увек стоји пред Богом. А правило је притом само цепаница која се у пећ баца да се ватра разгори.

38. Услед непрестане молитве подвижник стиче духовно сиромаштво: учећи се да непрекидно тражи Божију помоћ он постепено губи уздање у себе; ако нешто учини успешно, он у томе не види свој успех, већ милост Божију, за коју непрестано преклиње Бога.

Непрекидна молитва руководи ка стицању вере, зато што онај ко се непрестано моли постепено почиње да осећа Божије присуство. Ово осећање мало по мало може до те мере да

узросте и да ојача да ће око ума јасније видети Бога у Његовом Промислу него што чулно око види материјалне предмете света; срце ће осетити Божије присуство. Онај ко на тај начин види Бога и ко осети Његово присуство не може да не поверује у Њега живом вером, која се показује у делима.

Непрестана молитва уништава лукавство надом у Бога, уводи у свету простоту одучавајући ум од разноврсних помисли, од ковања планова у вези са собом и ближњима увек га држећи у смерности и смирењу мисли, које чине његову поуку.

Онај ко се непрестано моли постепено губи навику машпања, расејаности, испразне бриге и многобрижништва, губи тим више што се свето и смирено поучавање буде удубљивало у његову душу и у њој укоренењивало. На крају, он може да дође у стање детета, које је заповеђено у Јеванђељу, да постане луд ради Христа, то јест да изгуби лажни разум света и да од Бога добије духовни разум.

Непрестаном молитвом се уништава радозналост, сумњичавост, подозривост. Зато сви људи човеку почињу да изгледају добри, а од таквог залога у срцу према људима рађа се и љубав према њима.

Онај ко се непрестано моли пребива непрестано у Господу, познаје Господа као Господа, стиче страх Господњи, страхом улази у чистоту, чистотом у Божанствену љубав. Љубав Божија испуњава Свој храм даровима Духа.

39. Умна молитва се састоји у томе да човек умом у срцу стоји пред Богом, или просто, или изговарајући молбе, благодарења и славословља... Стално се навикава на то да се налази у општењу са Богом, без икаквих слика, без икаквог размишљања, без икаквог уочљивог кретања мисли. Ето правога израза! Управо у томе се састоји суштина умне молитве, или стајање пред Богом умом у срцу. Умна молитва бива у два стања, она је или радна, кад се човек приморава на њу, и самопокретна, када сама по себи постоји и делује. Последње се дешава за време поменутог повлачења у себе, а прво треба да представља наш стални труд. Иако он сам по себи није успешан, јер све мисли бивају разграбљене, ипак сведочи о нашој жељи и напору да имамо сталну молитву и привлачи милост Господњу, - и Бог ће за овај труд дати, у своје време, оно повлачење у себе приликом којег се умна молитва показује у свом правом облику.

40. Могуће је умом изговарати Исусову молитву без покрета језика. То је боље од молитве језиком. Молитва језиком нека буде као помоћ умној... Понекад се молитва језиком захтева ради постојаности умне.

41. У деловању Исусове молитве не сме да постоји никаква слика која представља посредника између ума и Господа, и речи нису оно главно већ оно што посредује. Главно је умно стајање пред Господом у срцу. То је умна молитва, а не речи. Речи су овде исто што и речи сваке друге молитве. Суштина умне молитве је у хођењу пред Богом, а хођење пред Богом јесте стална свесна убеђеност да је Бог како свуда тако и у вама, и да види све што је у вама, да види чак и више него ви сами. Ова свест о оку Божијем, које гледа у вама, такође не треба да буде у виду слике, већ у потпуности треба да се састоји од простог убеђења или осећања. Онај ко је у топлој соби осећа како га топлота обузима и прожима. Исто то треба да се дешава и у нашем духовном човеку од свеprisутног и свеобухватног Бога, Који је огањ. Иако су речи: "Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја," оруђе, а не суштина ствари, ипак су оруђе веома јако и многоделатно, јер је име Господа Исуса страшно за непријатеље нашег спасења и даје благослов онима који Га траже. Не заборавите да је ово једноставна ствар и да нема икаквих необичности и да не треба да има. Молите се за све Господу, Пречистој Владичици и Анђелу-Чувару и они ће вас свему научити, или сами, или кроз друге.

42. Вероватно си чуо овакве речи: словесна молитва, мислена молитва, срдачна молитва; притом си можда чуо и расуђивња о свакој од њих понаособ. Од чега потиче овакво дељење молитве на њене делове? Због тога што због нашег немара бива да понекад језик

изговара свете речи молитве, а ум лута ко зна где, или ум и схвата речи молитве, а срце се на њих не одазива осећањем. У првом случају молитва бива само словесна, и уопште није молитва, у другом се са словесном сједињује и мислена молитва, и то је несавршена, непотпуна молитва. Потпуна и права молитва јесте кад се са молитвеном речју и молитвеном мишљу сједињује и молитвено осећање.

43. Умна или унутрашња молитва јесте кад онај ко се моли сабравши ум у срце одатле без гласа, безгласном речју узноси Богу своју молитву славословећи Га и благодарећи Му, скрушено исповедајући пред Њим своје грехове и молиећи Га за душевна и телесна добра која су му потребна. Не треба се молити само речју, већ и умом, и не само умом, већ и срцем, да ум јасно види и схвати шта се изговара речју и да срце осећа оно што ум притом размишља. Све ово заједно јесте права молитва, и ако у твојој молитви нема нечега од овога, она је или несавршена молитва или уопште није молитва.

44. Онај ко се покајао иде ка Господу. Пут до Њега је заправо унутрашњи пут, који се одвија у уму и срцу. Овако треба настројити помисли ума и расположење срца да човеков дух увек буде с Господом, да Му увек тако приступа. Овакав човек се непрестано просвећује унутрашњим просвећењем, прима на себе зраке умне светлости (Теодорит), попут Мојсија чије се лице прославило на гори од пребивања са Богом. О овоме на другом месту говори свети Давид: “Знаменасја на нас свјет лица Твојего, Господи” (Пс. 4, 7). Средство које је овоме прилагођено јесте умна молитва која се твори у срцу. Тек кад она настане постаје јасан поглед ума, и дух, који јасно види Бога добија од Њега силу и да види и да одагњава све због чега може да се застиди пред Богом. Међутим, има доста оних који се надају да ће доћи до Бога само спољашњим делима и подвизима. Надају се и не долазе, јер не иду правим путем. И ево им позива: приступите Богу умом и срцем и просветићете се и престаће непријатељ да вас посрамљује, непријатељ који вас уз сву вашу спољашњу исправност непрестано надвладава и посрамљује у помислима и осећањима срца. Умно и срдечно приступање Богу даће вам силу да победите све друге покрете душе и да посрамите тако непријатеља кад покуша да вас посрами.

45. Нека Господ благослови вашу бригу за умно стајање пред Богом. Тражите и наћи ћете. То је стални закон за свакога ко жели успех на духовном путу. Случајно ништа не долази. Помоћ Божија је увек спремна и увек је близу, али се даје само онима који траже и који се труде и то онда кад они који корачају преиспитују сва своја средства... и пуног срца почну да вапију: Господе, помози! А док остаје макар мала нада у нешто своје Господ се ту не меша, као да каже: хоћеш сам да достигнеш! Па, чекај... Ма колико да чекаш ништа неће бити. Нека вам Господ дарује дух скрушен, срце сркушено и смирено!

46. Дешава се по благодати Божијој да постоји само срдачна молитва, и то и јесте духовна молитва, коју Дух Свети покреће у срцу; онај ко се моли свестан је ње, али је не твори, већ се она сама у њему твори. Оваква молитва је удео савршених. Свима приступачна молитва која се од свих захтева јесте да се са молитвеном речју увек спајају и мисао и осећање.

Бива још и молитва која се назива стајањем пред Богом, кад онај ко се моли сав се усредсредивши унутар срца мислено созерцава Бога као присутног у себи са одговарајућим осећањима: час страха Божијег и дивљења пуног свештеног страха због Његове величанствености, час вере и уздања, час љубави и преданости Његовој вољи, час скрушености и спремности на сваку жртву. Овакво стање долази када се неко удуби у обичну молитву речју, умом и срцем. Код онога ко се дуго и како треба моли, оваква стања ће се све чешће понављати и на крају овакво стање може да постане стално и тада се оно назива хоћењем пред Богом и то је непрестана молитва. У таквом стању је пребивао свети Давид који је за себе сведочио: “Предзрјех Господа предо мноју вину, јако одеснују мене јест, да не подвижусја” (Пс. 15, 8).

47. Дејство ове молитве у срцу бива на два начина: понекад ум претходи прилепљујући се за Господа у срцу непрестаним сећањем; понекад дејство молитве, покренуто претходно огњем весеља привлачи ум у срце и привезује га за призивање Господа Исуса и на стајање пред Њим пуно свештеног страха (прва молитва је радна, друга је самопокретна). У првом случају дејство молитве почиње да се открива након стишавања страсти, испуњавањем заповести, топлином срца, због појачаног призивања Господа Исуса; у другом – Дух привлачи ум ка срцу и насађује га тамо у дубини, не дајући му да се упусти у уобичајено лутање. И тада он више не бива као заробљеник којег из Јерусалима воде Асирцима, већ се напротив, сели из Вавилона у Сион кличући с пророком: “Тебје подобајет пјесан, Боже, в Сиоње, и Тебје воздајетсја молитва во Ијерусалимје.” Од ова два облика молитве и ум бива час делатан, час созерцатељан, деловањем он уз помоћ Божију, побеђује страсти, а созерцањем види Бога онолико колико је то доступно човеку.

48. Кад унутрашња молитва постане јака она почиње да управља молитвословљем, она преовладава над спољашњим молитвословљем, чак га гута. Од тога ће се молитвена ревност разгоревати, јер ће тада у души бити рај. Остајући пак само на спољашњем молитвословљу можете да се охладите према молитвеном труду, - чак и ако бисте га творили са пажњом и разумевањем; главно су молитвена осећања срца.

49. Различити облици молитве се не дају по вашем избору. То су разни изданци једне исте благодати.

Овакве су само самопокретане молитве кад долази молитвени дух. Али и њих има две врсте: у једној човек има моћ да јој се повинује или не, да јој садејствује или да је разори, а у другом нема моћ ништа да уради, већ га у молитвеној екстази држи друга сила и он нема слободу да делује било како другачије. Дакле, изражена мисао у потпуности може да се односи само на последње. У односу на све друге облике избор молитве је уместан.

50. “Но Сам Дух ходатајствујет о нас воздыханијами неизглаголаними” (Рим. 8, 26).

Ово ће бити јасније ако га применимо на нешто што се дешава у наше време. У наше време исто се дешава у молитви која долази сама. Обично се молимо по молитвеницима или својом речју. Има притом и молитвених осећања и уздаха, али их ми својом вољом подстичемо у себи. И то је молитва. Али дешава се да жеља за молитвом сама долази и приморава нас да се молимо и не даје нам мира док се молитва не излије у потпуности. Ово је исто оно о чему говори апостол или нешто што на то личи. Садржај оваквих молитава се ретко одређује неким предметом, већ готово увек она дише предавањем себе вољи Божијој, поверавањем себе руководству Бога Који боље од нас зна шта нам је неопходно, и ради унутрашњег и ради спољашњег, и јаче од нас то жели за нас, Богу Који је спреман да нам све то да и уреди, само да се не опиремо ногама. Све молитве које су нам предали свети оци су таквог истог порекла, оне су покретане духом и зато су до данас тако делатне.

II ИСУСОВА МОЛИТВА

51. Ова Божанствена молитва, која се састоји у призивању Спаситеља, јесте: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја! Она је и молитва, и завет, и исповедање вере, дароватељка Духа Светог и Божанских дарова, очишћење срца, истеривање демона, усељење Исуса Христа, извор духовног разумевања и Божанствених помисли, отпуштење грехова, лекарка душа и тела, дароватељка Божанственог просвећења, кладенац Божије милости, заступница откровења Тајни Божјих, једина спаситељка, јер име Спаситеља нашег Бога у себи носи, име Исуса Христа Сина Божијег на нас призива. “Нест бо иногo имене под небесем, о немже подобајет спастисја нам” (Дап. 4, 12), као што каже апостол... Због тога сви верујући треба непрестано ово име да исповедају, и ради проповедања вере и ради сведочења наше љубави према Господу нашем Исусу Христу, од Којег ништа никад не сме да нас раздваја, и ради благодати која се добија од овог имена, ради отпуштења грехова, лечења душе,

освећења, просвећења, и пре свега ради спасења. Божанствени јеванђелиста каже: “Сија же писана биша да вјерујете, јако Исус јест Христос, Син Божиј!” То је вера! – И “да вјерујушче живот имате во имја Јего.” Ово је спасење и живот! (Јн. 20, 31).

52. Нека нико не мисли, браћо моја хришћани, да наводно само лица свештеног звања и монаси имају дужност да се непрестано и увек моле, а да је мирјани немају. Не, не: сви ми хришћани смо дужни да увек пребивамо у молитви... И Григорије Богослов учи све хришћане и говори им да име Божије треба да помињу у молитви чешће него што удишу ваздух... Осим тога, обратите пажњу и на начин творења молитве, како је могуће непрестано се молити, - управо, молити се умом. А то увек можемо да чинимо ако пожелимо. Јер и кад седимо за рукодељем, и кад ходамо и кад једемо, и кад пијемо, - увек умом можемо да се молимо и да творимо умну молитву, благоугодну Богу, истинску молитву. Телом ћемо радити, а душом ћемо се молити. Нека наш спољашњи човек обавља своје телесне послове, а унутрашњи нека у потпуности буде посвећен служењу Богу и нека никада не одступа од овог духовног дела умне молитве, као што нам заповеда и Богочовек Исус говорећи у Светом Јеванђељу: “Ти же, јегда молишисја, вниди в клијет твоју, и затворив двери твоја, помолисја Оцу твојему Иже в тајње” (Мт. 6, 6). Клет душе је тело, врата су наших пет телесних чула. Душа улази у своју клет кад ум не лута овамо-онамо по овоземаљским делима и стварима, већ се налази у нашем срцу. Наша осећања се затварају и остају таква кад им не дозвољавамо да се прилепљују уз спољашње чулне ствари, и кад наш ум на тај начин остаје слободан од сваке овоземаљске пристрасности и скривеном умном молитвом се сједињује са својим Богом и Оцем.

53. Учи се умној, срдачној молитви, јер је Исусова молитва светилник стазама нашим и звезда-водиља ка небу, као што уче свети оци (у Добротољубљу). Исусова молитва (која непрестано гори у уму и срцу) јесте бич против тела и његових злих похоти (нарочито блудне и похоти чревобесија). Уобичајеној молитви – Господи Исусе Христе, Сине Божиј, додаји: Богородицеју помилуј мја грјешнаго. Само спољашња молитва није довољна: Бог слуша ум, и због тога они монаси који не сједињују спољашњу молитву с унутрашњом нису монаси, већ црне цепанице. Монах који не зна (или је заборавио) на делање Исусове молитве нема печат Христов. Књига неће научити молитви (она само указује на прави пут и како се њоме треба бавити); њоме (молитвом) се треба много бавити.

54. Господу се треба обраћати силазећи пажњом ума у срце и тамо вапијући Богу. Када бисмо обавезно испуњавали ово мало правило: да утврдивши се умом у срцу стојимо пред Господом са страхом, побожношћу и преданошћу, никад у нама не би настале не само страсне жеље и осећања, већ ни голе помисли.

55. Читали сте о молитви Исусовој?.. И знате је из искуства. Само она и може учинити да у човеку постоји ваљани поредак, и она неће дозволити бригаама око спољашњег пословања да ремете овај поредак. Она ће само омогућити да се испуни заповест отаца: руке су у послу, а ум и срце с Богом. Када се она усади у срце, онда унутра нема прекида, већ је све једно исто... Готово да је немогуће нешто систематски успоставити унутра, али исто или слично се уз сву разноврсност послова може задржати – и то ће дати Исусова молитва када се укорени у срцу. Како ће се укоренити?! Ко зна како? А укоренује се. Онај ко се труди тога постаје свестан не знајући како се то догодило. Труд... хођење у присуству Божијем са што год је могуће чешћим понављањем ове молитве. Чим је човек слободан, одмах нека је се прихвати... И даће му се.

Читање спада у један од начина обнављања и оживљавања Исусове молитве. Али саветује се да се више чита о молитви.

56. Кад сећање на Бога постоји и подржава страх Божји у срцу, све иде на добро, али кад оно слаби или се држи само у глави, тада је све накриво насађено.

57. Стражење над оним што се дешава у срцу и из њега исходи јесте главни посао хришћанског исправног живота. Овим се и унутрашње и спољашње доводи у одговарајући ред. Међутим, пажњи увек треба додавати расуђивање, како би се ваљано испитало оно што се унутра дешава и што спољашњост захтева. Без расуђивања ни пажња ничему не служи.

58. Могуће је да приликом испуњавања спољашњих послушања не буде унутрашњег, и да твој живот остане бездушан. Како то избећи? У сваки посао треба уносити богобојажљиво срце. Да би срце увек било у стању богобојажљивости треба да га непрестано осењује размишљање о Богу. Размишљање о Богу ће бити врата кроз која ће душа улазити у делатни живот. Сав труд сад треба да буде усмерен на то да се непрестано размишља о Богу или о присуству Божијем. “Взишчите Бога... Взишчите лице Јего вину...”. Ево где се налазе трезвење и умна молитва. Бог се свуда налази; ради, и нека и твоја мисао увек буде с Богом. Како то учинити? Мисли се роје као комарци у својим ројевима, а над мислима и осећања срца. Да би се мисао прилепила уз Јединог, старци су имали обичај да се навикавају на непрекидно изговарање кратке молитвице и због навике честог понављања језик се толико навикавао на њу да ју је понављао сам од себе. Тако се и мисао прилепљивала за молитву, а кроз њу и за непрекидно размишљање о Богу. Након навикавања молитва је везивала сећање на Бога, а сећање на Бога молитву; и они су једно друго подржавали. Ето хођења пред Богом.

Умна молитва јесте кад неко, утврдивши се пажњом у срцу одатле молитву узноси Богу. Умно делање је кад неко стојећи пажњом у срцу са сећањем на Господа открива сваку другу мисао, која напада да проникне у срце.

59. Преподобни Нил Сорски каже: “А да приликом делања умне молитве не би пао у прелест – не дозвољавај себи никакве представе, никакве слике и виђења, јер сањарења, јака маштања и кретања не престају да постоје и онда кад ум стоји у срцу и твори молитву и нико није у стању да њима влада осим оних који су благодаћу Светог Духа достигли савршенство и осим оних који су Исусом Христом стекли непоколебљивост ума.”

60. Неки брат, по имену Јован, дошао је из земље поред мора код овог светог и великог оца Филимона и обгрливши његове ноге рекао: “Шта да радим, оче мој, да бих се спасио? Видим да ми се ум расејава и да лута по предметима тамо-амо где не треба.” Он му, мало поћувавши, рече: “То је недуг спољашњих, и остаје у теби због тога што још немаш савршену љубав према Богу, пошто се у теби није родила топлина љубави и познања Бога.” Брат га упита: “Шта онда да радим?” “Иди,” одговори он, “имај за сада у срцу скривено вежбање; оно може да очисти твој ум од овога.” Брат не схватајући шта му је речено каже старцу: “Шта је то скривено вежбање?” “Иди,” одговори он, “одржавај трезвеност у свом срцу и уму, и трезвено са страхом и трепетом говори: Господи Исусе Христе, помилуј мја! Тако је и блажени Дијадох заповедао да поступају почетници.” Брат је отишао од њега и уз помоћ Божију и молитве оца почео је да тихује и окусио је сладост овог занимања, само што је то кратко трајало. Чим је скренуо са овога пута и није могао трезвено да иде њиме и да се моли, поново је дошао код старца и испричао му шта се догодило. Он му рече: “Ето, већ си упознао стазу тиховања и унутрашњег занимања, и окусио њихову сладост. Дакле, имај у свом срцу следеће: без обзира да ли једеш и пијеш, да ли с неким беседиш, да ли си у келији или на путу, не забрављај да трезвеном мишљу и пажљивим умом приносиш ову молитву и да појеш и да се бавиш молитвама и псалмима. Чак и приликом испуњавања неке неопходне обавезе ум твој нека не буде празан, већ нека се тајно вежба и моли... Увек: и кад одлазиш на починак, и кад се будиш, и кад једеш или пијеш, или кад с неким разговараш, - чувај срце своје у скривеном умном бављењу псалмима или молитвом: Господи Исусе Христе, помилуј мја!”

61. У чисто созерцатељној молитви речи, као и саме мисли нестају, али не због тога што ти то желиш, већ зато што се то дешава само по себи.

Умна молитва прелази у срдачну или умно-срдачну молитву. Она се појављује у исто време када настаје срдачна топлина. Друге молитве више нема у обичном току духовног живота. Умно-срдачна молитва може дубоко да се угнезди у срце и да буде у том случају без речи и мисли, састојећи се само у стајању пред Богом и падању ничице пред њим са свештеним страхом и љубављу. Ту је она исто оно што и повлачење човека у себе пред Бога на молитву, или налажење молитвеног духа. Али, све ово још није созерцатељна молитва, која је највише молитвено стање, које се с времена на време показује у изабраницима Божјим.

62. “Монах је дужан да без обзира да ли једе или пије, да ли седи или служи, да ли иде путем или нешто друго ради – непрестано вапије: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја! Да име Господа Исуса силазећи у дубину срца смири змију која влада тамошњим ливадама, да душу спаси и оживотвори. Непрестано буди с именом Господа Исуса, нека срце прогута Господа и Господ срце, и ово двоје ће бити једно. Не одвајајте своје срце од Бога, већ пребивајте с Њим и увек чувајте своје срце сећајући се Господа нашег Исуса Христа док се име Господа не укорени у срцу и док оно не престане да размишља о било чему другом – да возвеличитсја Христос в вас.”

63. Због тога веома премудро славни руководиоци наши и наставници, с Духом Светим Који живи у њима и у свима нама, највише, пак, у онима који су пожелели да ступе на поприште боготворног тиховања, да се посвете Богу и који су се одрекли света да би разумно тиховали, уче да се пре сваког другог делања и посла Господу молимо и да Га молимо за милост с несумњивом надом, бавећи се и занимајући се непрестано призивањем свесветог и најслађег имена Његовог, увек Га носећи у уму, у срцу и у устима и на сваки начин подстичући себе да у Њему и с Њим и дишемо, и живимо, и спавамо и будни будемо, и идемо, и једемо и пијемо – и да све што уопште чинимо тако чинимо. Јер, као што се када Њега нема у нама стиче све штетно не остављајући места за било шта корисно за душу, тако се и у Његовом присуству све противно одагнава, ништа добро не недостаје, и све је могуће испунити, као што и Сам Господ наш објављује: “Иже будет во Мене и Аз в нем, тој сотворит плод мног: јако без Мене не можете творити ничесоже” (Јн. 15, 5).

64. “Уколико заиста желиш да стидом покријеш помисли, да добродушно тихујеш и без напора имаш трезвеност у срцу, - нека се прилепи за твој дах молитва Исусова и након малог броја дана видећеш то на делу.”

65. Шта се тражи Исусовом молитвом? – Да кане у срце благодатни огањ и да почне непрестана молитва, чиме се и одређује благодатно стање. Треба знати да Исусова молитва као искра Божија пада у срце, - пали га и претвара у пламен, а сама не даје ову искру, већ само помаже да се она прими. На који начин помаже? Тако што сабира мисли и омогућава души да стоји пред Господом и ходи у Његовом присуству. Главно је стајање и хођење пред Богом уз вапијање Богу из срца. Тако је чинио Максим Капсокаливит... Тако нека чине и сви они који траже благодатни огањ, а нека се не брину за речи и положаје тела. Бог гледа на срце.

Говорим због тога што неки потпуно заборављају на вапијање из срца... Сву бригу посвећују речима и положају тела, и изговоривши у овом положају извешан број Исусових молитава с поклонима овим се задовољавају с извесном умишљеношћу и осуђивањем оних који иду у цркву на заједничку уставну молитву. Неки тако проживе читав век и немају благодати.

Кад би ме неко питао како да твори молитвено дело рекао бих му: навикавај се да ходиш у присуству Божијем или чувај сећање на Бога и имај свештени страх; ради подржавања овог сећања изабери неколико кратких молитава или узми оне 24 кратке молитве Златоуста и често их понављај с одговарајућим мислима и осећањима. Како се будеш навикавао глава ће ти се просвећивати сећањем на Бога и срце ће се загревати. У овом положају кануће на крају искра Божија – зрак благодати. Њега ни на који начин не можеш да створиш, он исходи директно од Бога... Тада можеш да останеш само с Исусовом молитвом и њоме да разгореваш молитвену искру у пламен. Такав је директан пут.

66. Затим, кад приметите да неко почиње да се удубљује у молитву можете да му понудите да твори Исусову молитву непрестано и да притом чува сећање на Бога са страхом и побожношћу. – Молитва је прва ствар. Главна ствар која се тражи у молитви јесте добијање оне ватрице која је била дата Максиму Капсокаливиту... Ова ватрица се не привлачи никаквом умешношћу, већ се даје слободно благодаћу Божијом. Због тога се захтева молитвени труд како пише свети Макарије... Ако желиш да стекнеш молитву, каже он, труди се у молитви... Бог ће ти, видећи како усрдно тражиш молитву, дати молитву (Беседа 1, глава 13).

67. У уобичајеним искуствима побожног живота се то очигледно оправдава кад је у питању Исусова молитва. Мало је у њој речи, али оне садрже све. Од давнина је познато да кад навикнеш да се молиш овом молитвом њоме можеш да замениш сва друга молитвословља. И да ли има некога од оних који ревноју за спасење ко не би био упознат с овим делањем? Велика је сила ове молитве, како кажу свети оци, међутим, видимо да нису сви који су се на њу навикли причесници ове силе, да не окушају сви њене плодове. Зашто је то тако? Зато што желе сами да узму у власништво оно што припада даровима Божијим и што је дело благодати Господње.

Да почнемо да понављамо ову молитву ујутру, увече, ходајући, седећи и лежећи, у послу и кад смо слободни – зависи од нас, за то се не захтева посебна помоћ Божија. Трудећи се на тај начин човек сам може да дође до тога да језик и без његове свести понавља ову молитву. Затим, може да уследи извесно умирење помисли, чак и својеврсна срдачна топлина, али све ће то бити, како уочава у Добротољубљу монах Никифор, дело и плод наших напора. Зауставити се на томе значи исто што и задовољити се умећем папагаја да изговара извесне речи, чак и речи као што су “Господи, помилуј”. Ово ће уродити следећим плодом: мислићеш да имаш нешто кад апсолутно ништа немаш. То се управо догађа с онима у којима се за време навикавања на ову молитву, пошто то зависи од нас, не открива свест о томе у чему је њена суштина. Пошто тога нису свесни они се задовољавају наведеним природним почецима њеног деловања и престају да траже даље. Али они чија се свест за то открије, неће престати да траже, већ видећи да им се, ма колико да се труде да делују у складу са упутствима старца, очекивани плод ипак не открива, пресеца се свако очекивање плода само од сопсвоеног напора и они све уздање полагају у Бога. Кад се то оствари отвара се могућност и за благодатно деловање: благодат долази у тренутку који само она зна, и укореењује ову молитву у срце. Тада ће, како кажу старци, све бити исто по спољашњем поретку, али није исто по унутрашњој сили.

Оно што је речено о овој молитви односи се на сваку манифестацију духовног живота. Узмите срдитог човека и претпоставите да је пожелео да угаси гневљивост и да стекне кротост. У подвижничким књигама постоје упутства како човек треба да управља собом да би то постигао. Он усваја све то и почиње да делује у складу с прочитаним упутствима. Докле ће доћи својим напорима?

Не даље до ћутања уста уз љутњу, са извесним укроћавањем саме љутње; а да потпуно угаси гнев и да у његовом срцу завлада кротост он сам до тога никада неће доћи. То бива тек онда када долази благодат и усађује кротост у срце.

Тако је и кад је у питању било шта друго. Ма какав плод духовног живота да тражиш, тражи из све снаге, али не очекуј плод од свог тражења и својих напора, већ препусти своју бригу Господу, и не сматрај да било шта припада теби, и Тој сотворит (Пс. 36, 5).

Моли се: “Желим, тражим, али живи у мени Ти истином Твојом.” Господ је рекао: “Без Мене не можете творити ничесоже” (Јн. 15, 5). И овај закон се у духовном животу испуњава са прецизношћу која ни за длаку не одступа од онога што је речено. Кад питају: Шта да радим да бих стекао ову или ону добродетел? – свима се може одговорити: Обрати се Господу и Он ће ти дати; нема другог начина да човек добије оно што тражи.

68. Сад ћу вам писати о начинама уз помоћ којих може да се запали стална ватрица или топлина у срцу. Сетите се како се подстиче топлота у физичком свету: таре се дрво о дрво и добија топлота, па чак и ватра; ствар се држи на сунцу, и она се загрева, а ако се сабере више зракова онда ће се и запалити. Духовна топлина се рађа слично овоме. Труд – је трење подвижништва, држање на сунцу је умна молитва Богу...

Трудом подвижништва може да се запали огањ и у срцу, али не брзо, уколико остају сами, јер на овом путу има много препрека. Због тога су ревнитељи спасења, искусни у духовном животу од давнина, не одступајући од овог труда по Божијем откривењу открили и предали на употребу све друге начине за сагревање срца, и притом најједноставнији и

наизглед најлакши начин, који ипак није мање тежак за испуњење, само што брже доводи до циља, а то је сврсисходно творење умне молитве упућене Господу Спаситељу. Оно се састоји од следећег: стани умом и пажњом у срце и будући убеђен да је Господ близу и да слуша, вапиј Му са умилењем: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго или грејешнују,” и чини то непрестано: и у цркви, и код куће, и на путу, и кад си у послу, и за столом, и у постељи, једном речју, од тренутка кад отвориш очи до тренутка када их затвориш. Ово ће у потпуности одговарати држању ствари на сунцу, зато што ту постоји држање себе пред лицем Господа Који је Сунце умног света. Треба знати да плод од ове молитве почиње да се појављује онда кад се она усади у срце и удуби у њега, а за то је потребно потрудити се навикавањем на њено творење; ради тога је потребно издвајати изврстан део времена ујутру и увече искључиво за њу.

Кад све ово будеш чинио са усрдноћу, без лењости и стално, милостив је Господ, запалиће се у срцу ватрица, која ће сведочити о зачињању унутрашњег духовног живота у средишту наше природе или о зацаривању Господа у нама...

Црта којом се одликује стање када се открива Царство Божије у човеку, односно стање када се пали стални духовни огањ у срцу из односа према Богу, јесте унутар-пребивање. Свест се стално усредсређује у срцу и стоји пред лицем Господа изливајући пред Њим своја осећања, а највише од свега падајући с болом ницице пред Њим у смиреним осећањима покајања са својеврсном спремношћу човека да сав живот свој посвети служењу искључиво Њему. Овакво устројство се установљава свакодневно, од тренутка буђења из сна, траје цео дан, у свим делима и пословима и подвижници га не напуштају док им сан не затвори очи. Заједно са стварањем оваквог устројства престаје свако расположење које је постојало до тог тренутка у периоду тражења, у оном прелазном стању муке, како га назива Сперански... Незадрживо врење мисли престаје, атмосфера душе постаје чиста и ведрa: постоји само мисао и сећање на Господа. Отуда потиче светлост у свему унутрашњем.

Све је тамо јасно, свако кретање се уочава и достојно оцењује уз присуство умне светлости која исходи од лица Господа Који се созерцава. Због тога свака лоша помисао и свако лоше осећање које се рађају срцу у самом зачетку наилазе на отпор и бивају истерани... Ако се и против воље провуче нешто мрско, то се одмах смирено исповеда Господу и омива унутрашњим покајањем или спољашњим исповедањем, тако да се увек чува чиста савест пред Господом. Као награда за сав такав унутрашњи труд даје се смелост према Богу у молитва која непрестано гори у срцу. Непрестана топлина молитве јесте дух овог живота, тако да с престанком ове топлине престаје и кретање духовног живота као што са престанком даха престаје телесни живот.

69. Не кажем да је све учињено чим достигнеш ово стање видљивог општења. Овим се само удара темељ новом степену или новом периоду хришћанског живота. Одавде ће кренути преобразовање душе и тела по духу живота у Исусу Христу или њихово продуковање. Савладавши себе човек почиње да улаже у себе све истинско, свето и чисто, истерује све лажно, греховно и телесно. И дотад се он трудио на истом послу, али је сваког трена био поткрадан; зато што је оно што је успевао да сагради готово истог тренутка било разарано. Сад више није тако. Човек је чврсто стао ногом и не препуштајући се мрским стварима остварује своје тражење достижући циљ. Прима се, по речима Варсануфија огањ који је Господ дошао да спусти на земљу, и у овом огњу почињу да сагоревају све силе људске природе. Ако дугим трењем подстакнете огањ и баците дрва у њега – она ће се запалити и пуцкетаће и димиће се горећи док не сагоре. А кад сагоре она бивају прожета огњем и дају пријатну светлост без дима и пуцкетања. Исто се дешава и у човеку. Огањ је примљен, почиње сагоревање. Колико притом има дима и пуцкетања – знају они који су то искусили.

Али, кад све сагори дим и пуцкетање престају и у човеку постоји само светлост. Ово стање је стање чистоте; дуг је пут до њега. Али Господ је Многомилостив и Свемоћан... Очигледно је да ономе ко је примио огањ видљивог општења са Господом не предстоји

спокој, већ много труда, али слатког и плодног труда; до сада је он био горак и с мало плодова, ако не и сасвим јалов.

70. Уколико почнеш да се навикаваш да се молиш како треба по туђим молитвама, у теби почињу да се буде и сопствена молитвена обраћања и вапаји упућени Богу. Никад не пропуштај без пажње ова усхођења ка Богу која се појављују у твојој души, већ сваки пут чим се пробуде застани и моли се својом молитвом. Не мисли да молећи се овако шкодиш молитви, - не: управо тада се молиш као што треба и ова молитва брже стиже до Бога. Зато и постоји правило које се свима даје: у цркви, или код куће, кад твоја душа сама пожели да се помоли својим, а не туђим речима, - дај јој слободу, нека се моли, иако се и целу службу сама моли, а код куће остави молитвено правило и ако не успеш да га завршиш.

Оба начина молитве – по молитвеницима с пуном пажњом и одговарајућим побожним мислима и осећањима или без њих, својим речима, пријатна су Богу. Њему није пријатно само кад неко чита молитве код куће или стоји у цркви на служби без пажње: језик чита или ухо слуша, а мисли лутају ко зна где. Овде уопште нема молитве. Молитва која се не чита, али јесте лична ближа је суштини ствари и много је плоднија. Због тога се саветује да човек не чека увек да сам пожели да се помоли, већ да тера себе на силу да се тако моли, и не само за време црквене службе и молитвословља код куће, већ и у свако време. Ради навикавања на овај молитвени труд са самоприморавањем искусни молитвеници су изабрали једну молитву Господу Спаситељу и одредили правила за њено творење како би се уз помоћ ње развила лична молитва. Ова ствар је једноставна: стани умом у срце пред Господа и моли Му се: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја.” Тако чини код куће пре молитвословља, између молитава и на њиховом крају, тако чини и у цркви, тако чини цео дан, како би све тренутке дана испунио молитвом.

Ова спасоносна молитва обично прво бива радна, делатна. Али ако се неко не полењи да се потруди она ће постати и самопокретна, сама ће се творити, као поточић који жубори у срцу. Ово је велико благо и вреди да се човек потруди да би га достигао. Трудбеници који имају успеха у молитви упућују у том циљу на невелики труд или не претерано тешко молитвено вежбање, а то је: пре или после молитвеног правила, јутарњег или вечерњег, а некад и дању, издвоји нешто времена за творење само ове молитве и твори је на следећи начин: седи, или боље стој молитвено, усредсредивши пажњу у срцу пред Господом, подстакнувши убеђење да је Он ту и да те слуша, и вапиј Му: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја,” и ако желиш чини поклоне до појаса и до земље. Тако ради петнаест минута, пола сата, више или мање, како ти је згодно. Што се усрдније потрудиш ова молитва ће ти се брже прилепити за срце. Боље је да се човек посла лати ревносније и да не одступа док не достигне оно што жели, или док ова молитва не почне сама да се креће у срцу; после тога је само одржавај. Ова срдачна топлина или горење духа, о којима је раније било речи долазе управо овим путем. Што се више у срцу укорени Исусова молитва, више се загрева срце и тим више молитва постаје самопокретна, тако да се огањ духовног живота налази у срцу. Зато се они који су добили зачетак савршеног унутрашњег живота готово искључиво моле овом молитвом одређујући њоме све своје молитвено правило.

71. Свети Григорије Синаит пише: “Оно што смо примили у Исусу Христу у Светом Крштењу се не уништава, већ се само закопава као неко благо у земљу. И благоразумност, и благодарност захтевају да се побринемо да то откријемо и испољимо. Ка овоме воде следећи путеви: као прво, овај дар се открива веома тешким испуњавањем заповести тако да онолико колико испуњавамо заповести толико овај дар открива своју светлост и свој сјај; као друго, он се појављује и открива непрестаним призивањем Господа Исуса, или што је исто то, непрестаним сећањем Бога. И прво средство је моћно, али је друго моћније, пошто и прво од њега добија своју пуну силу. Зато, ако искрено желимо да откријемо благодатно семе које је у нама скривено пожуримо да се што пре навикнемо на срдачно упражњавање и да увек у срцу

имамо само ово дело молитве, без слика и без уображавања, док оно не загреје наше срце и док га не разгори до неизрециве љубави према Господу.”

72. Ова молитва је названа Исусовом зато што се обраћа Господу Исусу и зато што је по свом саставу словесна, као и свака друга кратка молитва. Умна пак бива и треба да се назива умном кад се не узноси само речју, већ и умом и срцем, са свешћу о њеном садржају и осећањима, и нарочито кад се с дугом пажњом употребљава и тако слије са кретањима духа да се само она и виде у човеку, а речи као да нема. Свака кратка молитва може да достигне овај степен. Исусовој молитви припада првенство, зато што она душу спаја с Господом Исусом, а Господ Исус јесте једина врата за Богоопштење, ка којем молитва тежи. Јер Он је Сам рекао: “Никтоже приидет ко Оцу токмо Мноју” (Јн. 14, 6). Зато онај ко је њу стекао усваја сву силу оваплоћеног домостроја, у чему и јесте наше спасење. Кад чујеш ово нећеш се зачудити зато што ревнитељи спасења нису жалили труда старајући се да се навикну на ову молитву и да усвоје њену силу. И ти се на њих угледај.

Спољашње навикавање на Исусову молитву састоји се у достизању тога да се она сама од себе непрестано врти на језику, а унутрашње у усредсређивању пажње ума у срцу и непрестаном стајању у њему пред Господом, са срдачном топлином у разним степенима која све ово прати и одбацивањем свих других помисли, и највише са скрушеним и смиреним падањем ничице пред Господом Спаситељем. Темелј овом навикавању се полаже честим, што је могуће чешћим понављањем ове молитве са пажњом у срцу. Често понављање утврђујући се, сабира ум у стајању пред Господом. Утврђивању оваквог устројства у човеку помаже загревање срца и одагнавање помисли, чак и простих, а не само страсних. Кад у срцу почне непрестано да гори огањ прилепљивања за Господа, тада уједно с тим унутра почиње да влада мирно устројство срца са скрушеним и смиреним мисленим падањем ничице пред Господом.

Довде досеже наш сопствени труд уз помоћ благодати Божије. Оно што изнад овога у делу молитве може да се догоди биће само дар благодати. Код светих отаца се помиње то само зато како неко ко достигне наведену границу не би помислио да нема више шта да пожели и како не би уобразио да стоји на самом врху молитвеног или духовног савршенства.

Немој журити да изговараш једну молитву за другом, већ их изговарај умереним темпом као што се обично говори пред значајним лицем кад га човек за нешто моли. Међутим, немој се старати само за речи, већ највише да ум буде у срцу и да стоји пред Господом као присутним, с пуном свешћу о Његовој величини и благодати и правди...

Да би се избегле неправилности треба да имаш саветника –духовног оца или сабеседника – једномисленог брата, и уз његову помоћ проверавај све што се дешава у таквом твом труду. А сам увек делуј у највећој простоти, у великом смирењу и не приписујући успех себи. Знај да се прави успех увек дешава унутра, неприметно, не откривајући се, као што расте тело. Зато, кад се у теби зачује: аха, ето га! – знај да је то непријатељски глас који ти показује нешто привидно уместо стварног. Овде почиње самообмана. Одмах ућуткај овај глас; иначе ће он као труба трубети у теби хранећи таштину.

73. Треба знати да је поуздан знак подвига и уједно услов успеха у њему бол. Онај ко без боли корача неће добити плод. Бол срца и телесни труд доводе до давања дара Духа Светог који се даје свакоме ко верује у светом Крштењу, који се нашом лењошћу према испуњавању заповести сахрањује у страстима, али по неизрецивој милости Божијој поново васкрсава у покајању. Не одступај пак од труда због бола који он причињава да не би био осуђен због јаловости и чуо: “Возмите от него талант”. Сваки подвиг, телесни или душевни, који није праћен болом и који не захтева напор не доноси плод: “Царствије Божије нудитсја, и нуждници восхишчајут је” (Мт. 11, 12). Многи су се много година без бола трудили и труде, али су због недостатка овог бола били и јесу туђи чистоти и нису причесници Светога Духа, због тога што су одбацили оштрицу бола. Они који делају у немару и ослабљености наводно се много труде, али не жању никакав плод због недостатка бола. Ако се у складу с пророковим речима “не сокрушатсја чресла нацја изнемогавши од труда поста”, ако не

урежемо у срце болна осећања скрушености и ако не одболујемо као породилја, нећемо моћи да родимо дух спасења на земљи свог срца.

ПЛОДОВИ МОЛИТВЕ

74. Први плодови молитве се састоје од пажње и умилења. Ови плодови се појављују пре свих других од сваке молитве која се правилно твори, а пре свега од Исусове молитве, која је изнад сваког појања псалама и другог молитвословља. Од пажње се рађа умилење, а од умилења се продубљује пажња. Они се сливају, рађајући једно друго; они молитви дају дубину, постепено оживљавајући срце; они јој дају чистоту, отклањајући расејаност и сањарење. Као и истинска молитва пажња и умилење су дарови Божији.

75. Знајте да пажња никад не сме да напушта срце. Али дело у срцу понекад бива само умно – само га ум твори, а понекад и срдачно, то јест и почиње се и наставља са топлим осећањем. Ово није закон само за отшелнике, већ за све оне који чиста срца треба да стоје пред Богом и да пред Њим раде, то јест, за све хришћане. Ум се умара кад изговара речи молитве. Тада се молите без речи – падните ничице у мислима у срцу пред Господом предајући Му се... То ће и бити права молитва, а реч је само изражава... и она је увек слабија од саме молитве пред Богом.

Срдачна молитва никад није преурањена. Она је почетак дела. Њеним утврђивањем у срцу напредује дело Божије. Треба је развијати не жалећи труда. Бог, кад види труд, даје оно што се тражи. Права молитва не бива производ самог човека: она је дар Божји. Тражите и наћи ћете! То што нисте користили вештачки начин укореењања молитве – није штета. Овај начин није неизбежан; и без њега се може. Није главни положај тела, већ унутрашње устројство. Све дело се састоји у томе: “Стајати пажњом у срцу и гледати ка Богу, или вапити.” – Нисам срео још никога ко би одобравао овај вештачки метод. Преосвећени Игњатије и о.Макарије Оптински га такође не одобравају.

76. Умешно делање Исусове молитве... увек је творити једноставно с пажњом у срцу или хоћење са сећањем на Бога, јесте наш труд и сам по себи има свој природни – а не благодатни – плод. Овај плод јесте сабраност мисли, страхопоштовање и страх Божји, сећање на смрт, умирење помисли и извесна срдачна топлота. Све су то природни плодови унутрашње молитве. Ово човек треба добро да запамти да не би трубио пред собом и пред другима и да се не би надимао.

Док су у нама само природни плодови не вредимо ни паре, и у суштини, и по суду Божијем. Вредимо кад дође благодат. Јер кад она дође управо то ће значити да нас је Бог погледао милостивим оком...

У чему се заправо испољава ово дејство благодати не могу вам рећи, али несумњиво је да она не може доћи пре него што се појаве сви горе наведени плодови унутрашње молитве.

77. Плод молитве је сабраност пажње у срцу и топлина. Ово је природно дејство. То свако може да достигне. И ову молитву треба да твори свако, не само монах, већ и мирјанин.

Ово није неко компликовано дело, већ једноставно. И Исусова молитва сама по себи није нека чудотворна, већ је као и свака друга кратка молитва – словесна, дакле, спољашња. Али она може да пређе у умну и срдачну... све природним путем. На оно што је од благодати треба чекати, јер се то ни на који начин не може освојити.

Оно што су вам писали да прво треба очистити страсти односи се на узвишену созерцатељну молитву, а ово је једноставна молитва..., која ипак, може да доведе до узвишене молитве.

Да би бављење њоме било успешно сваки пут кад јој приступате треба све да оставите да би срце било апсолутно слободно од свега, да у пажњи не штрчи ни неко лице, ни посао, ни ствар. Све то треба истерати у ово време. Кад завршите правило не треба да напуштате ову молитву никада, већ чим будете слободни, одмах да је се прихватите.

За време богослужења треба пажљиво слушати службу... стојећи с пажњом тамо где се твори Исусова молитва. А кад се нешто неразумљиво чита и поје треба творити ову молитву.

78. Не заборављајте да се не треба ограничавати само механичким понављањем речи Исусове молитве. То човека неће никуда одвести осим до механичке навике да ову молитву понавља језиком, а да чак ни не размишља о њој. Наравно, ни ово није лоше, али то представља најудаљенију спољашњу периферију овог дела.

Суштина ствари је свесно стајање у присуству Господа са страхом, вером и љубављу. Ово расположење је могуће и без речи. Њега и треба утврдити у срцу пре свега. Речи ће доћи касније да би се само на томе задржала пажња и продубила она осећања и расположења.

79. Исусова или нека друга кратка молитва је добра ствар ако се језик на њу навикне. Постарајте се само притом да пажњу не држите у глави, већ у срцу и будите тамо не само за време стајања на молитви, већ и у свако време. Потрудите се да створите у срцу као неку раницу... Стални труд ће то брзо учинити. Ту нема ничег нарочитог. То је природна ствар (то што ће се појавити раница). Међутим, од тога ће бити и више сабраности. А главно је да Господ видећи труд дарује и Своју помоћ и благодатну молитву. Тада ће у срцу све кренути својим током.

80. Плашите се да не паднете у духовно сластољубље? Откуд оно овде?! Јер не твори се молитва ради сласти, већ зато што је дужност да се на овај начин служи Богу; а сласт је обавезна принадлежност истинског служења. Осим тога, у молитви је главно стајање пред Богом умом у срцу, с побожношћу и страхом који отрежњује и истерује сваку настраност и који у срцу насађује бол пред Богом. Ова осећања: страх Божји и бол, или срце скрушено и смирено јесу главне црте праве унутрашње молитве и проба сваке молитве, на основу њих треба судити да ли наша молитва иде онако како треба или како не треба. Кад они постоје – молитва је ваљана. Кад их нема – није у реду, и треба је вратити на прави пут.

Кад их нема сласт и топлина могу да изазову надменост, а то је духовна гордост... и то ће бити погубна прелест. Тада ће сласт и топлина отићи; остаће само сећање на њих... а душа ће и даље мислити да их има. – Овога се бојте и више разгоревајте страх Божји, смирење и падање ничице пред Богом с болом, ходећи увек у присуству Божијем. Ово је главно!

Срдачна топлина о којој пишете је добро стање. И треба је чувати и одржавати. Кад ослаби, треба је распламсавати као што ви радите: сабирати се што јаче у себи и вапити ка Господу. Да не би одлазила треба избегавати расејавање мисли и утисака на осећања која нису у складу са овим стањем, треба избегавати да се срце прилепи за било шта видљиво и никаква брига не сме да прогута сву пажњу. Пажња пак према Богу нека буде стално и напетост тела нека не попушта, мирно, као војник у строју. Главно је: молити Господа да продужи ову милост.

Што се тиче питања да ли је то то, једном заувек усвојите правило да таква питања одагнавате без жалости, чим се роде. То је вражији накот. Ако се задржите на овом питању непријатељ ће одмах дати и одговор: о, наравно, то је то... Сила си – свака ти част! – Затим ће се делија попети на шгуле, почеће да умишља да је нешто велико, а друге ће презирати. И благодат ће отићи, али ће га непријатељ држати у мисли да је она са њим. И ово је: мисли да има, а нема ништа (мнитесја имјети, тогда как ничего нет). Свети оци су написали: “Немој мерити себе.” А ако човек узме и реши ово питање значи да приступа мерењу себе: колико сам порастао. Бежите од овога као од ватре.

82. Права топлина је дар Божји; али постоји и природна топлина, плод сопствених напора и слободног расположења. Оне су једна од друге удаљене као небо од земље. Каква је топлина у вама – не види се. Касније ће се открити.

“Мисли су ме умориле, не дозвољавају да се зауставим пред Богом.” То је знак да је то ваша топлина, а не Божија. Први плод Божије топлине јесте сабраност мисли и њихова стална устремљеност ка Богу. Овде се дешава исто што и са крвоточивом женом. Код ње је било: ста ток крове... а овде се зауставља течење помисли. Шта је потребно? Одржавајући своју

природну топлину не сматрати је за нешто вредно, већ само за извесну припрему за Божију топлину. Затим, треба осећати бол због оскудности Божијег дејства у срцу и у болу непрестано молити Господа: “Милостив буди! Не отврати Лица Твојего!.. Просвјети Лице Твоје!..” Уз ово треба повећати телесна лишавања... у храни, у сну, послу и слично. Сва дела треба предати у руке Божије.

83. Од тренутка кад се ујутру пробудите постарајте се да се саберете и да разгорите топлину. Ово сматрајте за своје нормално стање. Чим овога нема знајте да у вама нешто није у реду. Кад се ујутру доведете у такво стање сабраности и топлине треба све да чините да никако не разорите своје унутрашње расположење, а колико је у вашој моћи треба да чините оно што подржава ово стање, а оно што га растројава ни у ком случају не треба чинити: јер би то значило бити сопствени непријатељ... Одредите себи као закон да чувате сабраност и топлину, стојећи умом пред Господом. Онда ће се само показати како треба да се ради или шта човек себи треба да дозволи, а шта не треба.

Свемоћни помоћник у овоме јесте Исусова молитва. На њу се треба навићи тако да се она непрестано изговара тамо где се налази срце. А да би се човек навикао треба да се потруди. Сад се прихватите тог посла. Или сте већ упознати са њим? – Чинило ми се да ову молитву творите само на правилу. На правилу она иде по свом реду, али је обавезно треба творити док човек седи, хода, једе, ради. Ако се она не држи јако у срцу могуће је да човек све остави и да се само њоме бави док се она у њему не укорени. То је проста ствар. Треба стати пред иконе у молитвеном положају (може и да се седне) и кад се пажња спусти тамо где се налази срце, у њему треба лагано творити Исусову молитву уз сећање на присуство Божије. Тако треба чинити пола сата, сат или више. Испочетка је тешко, а кад се стекне навика све ће се одвијати природно, као дисање.

Уз овакво унутрашње устројство у вама ће почети и умни живот, или како кажу, умно делање. Прва ствар овде јесте захтевање чистоте савести, да она човека не прекоревана не само пред Богом, већ ни пред њим самим, чак ни пред стварима. Зато, чим се у мислима или речи појави нешто што смућује савест, одмах се у себи треба кајати пред Господом Који све види и Који ће умирити савест.

Остаје само борба с помислима које ће мало мало зујати као досадни комарац. Сами се учите како да са њима изађете на крај. Искуство је наука. Рећи ћу вам једно: обично се помисли ковитлају у глави. Оне су празне. Али ви пазите на оне које се као стрела забадају у срце и остављају тамо траг као ожиљак. Одмах се приберите и изгладите овај траг молитвом ставивши на његово место супротно осећање. Кад се чува топлина ови случаји су ретки и слаби.

84. На језику нека буде Исусова молитва, у уму – виђење Господа пред собом, у срцу чежња за Богом или за општењем с Господом. Кад све ово буде постојало, и кад се устали, Господ ће вам видећи како се трудите дати оно за шта молителите.

85. Свака молитва треба да исходи из срца, а свака друга молитва није молитва. И молитве по молитвенику, и личне молитве, и кратке молитвице треба да иду из срца ка Господу Којег човек види пред собом. Тим пре таква треба да буде Исусова молитва.

86. Молите ме да вам разјасним дело молитве... Али овде нема шта да се објашњава. Стани умом у срце пред лицем Господа и вапиј: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго! – То ће бити молитвени труд. Уколико се неко усрдније буде трудио Господ ће му, видећи труд, дати духовну молитву која бива плод благодати Светог Духа.

Ево, то је све што треба рећи и схватити о Исусовој молитви. Све остало што се измишља не односи се на ову ствар. – То непријатељ одвлачи од праве молитве.

87. Треба се пажњом зауставити у срцу и стајати тамо стално пред Господом. О томе сам вам више пута писао. Тада ћете примећивати сваку трунчицу. Молите се, Бог ће дати!

88. Док постоји ревност, присутна је и благодат Светог Духа. Она је огањ. Ватра се одржава дрвима. Духовна дрва јесу молитва... Чим се благодат дотиче срца одмах се рађа обраћеност ума и срца ка Богу – тј. семе молитве. Затим иде богомислије.

Благодат Божија пажњу ума и срца усмерава ка Богу и држи их на Њему. Пошто ум никад није без дејства и како се окреће према Богу он о Богу и размишља. Отуда потиче сећање Бога, стални сапутник благодатног стања... Сећање на Бога не бива празно, већ обавезно уводи у созерцање савршенстава Божијих и Божијих дела: благости, правде, стварања, промишљања, искупљења, суда и награде. Све заједно ово је свет Божји или духовна област. Ревнитељ стално пребива у овој области. Овакво је својство ревности. Отуда потиче и обрнуто: онај ко пребива у овој области подржава и оживљава ревност. Желите ли да одржите ревност? – Одржавајте прописано расположење... По деловима – то су дрва духовна... Имајте увек под руком оваква дрва и чим приметите да огањ ревности слаби узмите неку цепаницу од својих духовних дрва и обнављајте духовну ватру. И све ће кренути набоље. Из скупа таквих духовних кретања проистиче страх Божји, стајање пред Богом са свештеним страхом у срцу. Ово је стражар и чувар благодатног стања... Удубите се у ово и добро промислите о томе, уселите у свест и срце... и непрестано оживљавајте у себи... и бићете живи.

Ваша кула је као пустињска келија. Човек може ништа да не види и не чује... Може нешто да прочита, па да поразмисли, мало да се помоли, па опет мало да поразмисли.

Ето, све је ту. Кад би Бог дао топлину у срце и кад она не би нестајала! Чиста савест и стална молитвена усмереност ка Богу би требало управо ово да произведу. Али све је из руке Божије.

89. Усрдно испуњавајући правило чувајте трезвеност ума и топлину срца. Кад ова последња почне да се смањује пожурите да је разгорите знајући сигурно да чим она нестане то значи да је више од пола пута ка одступању од Бога пређено. Страх Божји је чувар и подстрекач унутрашње топлине, али потребно је и смирење, и трпљење, и верност правилима, и најпре трезвеност. Пазите на себе, Господа ради. Пазите на све начине да не заспите, или да се ако сте задремали пробудите.

ТАЈНО ПОУЧАВАЊЕ

90. Преподобни ава Исаија Отшелник о поуци каже: “Благоразумни богаташ скрива у кући своја блага; благо које је изнето на видело подвргава се пљачкању лопова и нападају га силници земаљски: тако и смиреномудрени и добродетелни монах крије своје добродетељи као богаташ благо, не испуњава жеље пале природе. Он себе сваког часа прекорева и вежба се у тајном поучавању, у складу са оним што је речено у Писму: согрјејасја во мене сердце моје, и в поученији мојем разгоритсја огањ. О каквом огњу Писмо овде говори? – О Богу: Бог наш јесте огањ појадајај. Као што се огњем топи восак и исушује жабокречина нечистота које скрнавe човека, тако се и тајним поучавањем исушују нечисте помисли, истребљују из душе страсти, просвећује се ум, постаје јаснија и тананија мисао, излива се радост у срцу. Тајно поучавање рањава демоне, одагњава зле помисли; њиме се оживотворава унутрашњи човек. Бог укрепљује онога ко се наоружава тајним поучавањем; Анђели му дају снагу, људи га прослављају. Тајно поучавање и читање душу чине домом који је са свих страна затворен и закључан, стубом непоколебљивим, тихим и мирним пристаништем. Оно спасава душу чувајући је од колебања. Веома се смућују и узнемиравају демони када се монах наоружава тајним поучавањем које се садржи у Исусовој молитви: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја – читање у осамљености помаже вежбању у поучавању. Тајно поучавање јесте огледало ума, светилник савести. Тајно поучавање исушује блуд, укроћује јарост, одагнава гнев, тера тугу, удаљава дрскост, уништава униције. Тајно поучавање просвећује ум, одгони лењост. Од тајног поучавања се рађа умилење, усељава се у човека страх Божји: оно доноси

сузе. Тајним поучавањем се монаху даје смиреност карактера, бдење испуњено умилењем, чиста молитва. Тајно поучавање је молитвено благо: оно одагнава помисли, рањава демоне, омива тело. Тајно поучавање учи дуготрпљењу, уздржању; ономе ко је његов причесник објављује о паклу. Тајно поучавање шпити ум од сањарења и доноси му размишљање о смрти. Тајно поучавање је пуно свих добрих дела, украшено је сваком врлином, свако нечисто дело му је страно и туђе.”

91. Сабери се у срцу и твори тајно поучавање. Овим средством ће се уз помоћ благодати Господње одржавати дух ревности у свом истинском устројству – и час ће горети, час ће се разбуктавати. И ово је унутрашњи пут. Треба знати да је то најкраћи пут ка спасоносном устројству. Човек може све да остави и да се бави само овим делањем, - и у свему ће имати успеха. Насупрот томе, ако све будемо радили, а на ово не будемо обраћали пажњу нећемо видети плода.

Онај ко се не окреће ка унутра и према овом духовном делању само отаљава посао. Истина, ово делање је изузетно тешко, нарочито на почетку, али је зато директно и плодно. Зато свештеник који руководи треба што пре своје питомце да уводи у ово делање и да их у њему утврђује.

У њега се пре свега може уводити и спољашњи човек, и то на све начине, - и не само да може, већ и мора. То је зато што се семе овог делања налази у обраћању у којем се оно врши. Само треба га разјаснити, истумачити како треба и руководити. Тада ће и све спољашње кренути како треба, ваљано и зрело. Насупрот томе, без овога ће се оно само као трули кончићи стално кидати. Запамти правило да то не треба остварити одједном, већ полагано; оно мора имати велика ограничења, јер може да се деси да не води ка овом унутрашњем делању, у којем је суштина ствари, већ ка спољашњим правилима. Зато, без обзира на то што постоје и људи који се крећу од споља ка унутра, правило увек треба да буде – улазити што пре унутра и овде разгоревати дух ревности.

Наизглед, то је проста ствар, али кад човек за њу сазна може дуго над њом да се зноји и да све то да мало плодова. И то је због својства телесне делатности. Она је лакша, зато и привлачи; унутрашња је пак тешка, због тога и одбија људе од себе. Али онај ко се веже за прво које је вештаствено (материјално) и сам се у духу постепено овештаствљује, зато се хлади, постаје непокретнији и стога се све више и више удаљава од унутрашњег. И испада да ће неко прво оставити унутрашње, наводно до времена сазревања, доћи ће, вели, време – али касније, кад се осврне видеће да је време пропуштено и да је уместо да се припреми постао за то неспособан. Опет, ни спољашње не треба да се напушта: оно је ослонац унутрашњег, већ и једно и друго треба да иде заједно... Очигледно је само да прво има преимућство, јер Богу треба служити духом и доликује да Му се клањамо у духу и истини. И једно и друго треба да буду у узајамној вези, у сразмери са својим достојанством, без насиља једног према другом и њихове поделе на силу.

92. Оно главно што су они (свети оци) тражили и што су саветовали јесте да се схвати духовно устројство и да човек уме да га се држи. Ономе ко то достигне остаје једно правило: буди унутра, имај тајно поучавање у срцу. Поучавај се сећању на Бога, сећању на смрт, сећању на грехове, самопрекоревању, односно, спознај овај предмет и говори о њему у себи непрестано, на пример: камо појду, или: черв, а не човек. Кад се ово и слично твори с пажњом и осећањима то је тајно поучавање.

93. Одавде следи да се укратко сви начини или методе за разгоревање и одржавање духа ревности могу свести на следеће: након што се пробудиш уђи у себе, стани у своје срце, прођи сву духовну животну делатност и зауставивши се на једном држи се само тога. Или још краће: сабери се и твори у срци тајно поучавање.

94. Кад се ваше срце разгори Божијом топлином почиње заправо ваша унутрашња промена. Ова ватрица ће све у вама спалити и претопити, другим речима, почеће све да продуховљује док сасвим не продухови. Док не дође овај огањ продуховљености неће бити,

ма како да се приморавате на духовно. Дакле, сад је читава ствар у томе да се стекне огањ. И изволите да у том правцу усмерите сав труд.

Али знајте да док се ватра на покаже, страсти још увек делују, иако им се не дозвољава да раде шта хоће. Страсти су исто што и влага у дрвима. Сирова дрва не горе. Треба са стране донети сувади и запалити их. Она ће док буду горела почети да суше влагу и што се више буду разгоревала више ће се палити сирова дрва. Тако огањ помало истерујући влажност и ширећи се обузима пламеном и сва дрва која су у њега бачена.

Наша дрва јесу све силе наше душе и све активности тела. Сви су они док човек не пази на себе прожети влагом – страстима, и док страсти нису протеране, упорно сеprotиве духовном огњу... Они улазе и у душу и у тело, освајају и сам дух – свест и слободу – узимају под своје, и на тај начин господаре читавим човеком. Пошто су они у вези са демонима кроз њих демони и владају човеком, који ипак умишља да је сам свој газда.

Од ових се пре свега ослобађа дух. Благодат Божија га извлачи. Дух, испуњавајући се под дејством благодати страхом Божјим раскида сваку везу са страстима, и покајавши се за прошлост чврсто решава да убудуће угађа само Богу и да ради Њега Јединог живи, ходећи по заповестима Његовим. Стојећи у овој одлучности дух уз помоћ благодати Божије истерује затим страсти из душе и тела и све у себи продуховљује. Ето, и код вас се дух ишчупао из окова који су га држали. Свешћу и вољом ви стојите на страни Божијој. Богу желите да припадате и да само Њему угађате. То је тачка ослонца за вашу делатност у духу. Међутим, док је ваш дух повратио своја права душа и тело још увек остају под дејством страсти и трпе од њих насиље. Вама сад преостаје да се наоружате против страсти и да их победите – да их истерате из душе и тела. Борба са страстима је неизбежна. Оне неће саме од себе предати оно чиме владају, иако то чине незаконито.

Сећање на Бога јесте живот духа. Оно распламсава и ревност за угађање Богу, и вашу одлучност да будете Божија чини непоколебљивом. Ово је, опет понављам, - тачка ослонца за живот у духу, и додаћу – основа за ваше стратешке операције против страсти.

95. Како су у себи разгоревали молитвени дух и утврђивали се у молитви подвижници, наши оци и учитељи? Главно што су они тражили састојало се у томе да срце непрестано гори само Господу. Бог захтева срце, зато што је у њему исходиште живота. Где је срце – тамо је свест, пажња и ум, тамо је цела душа. Кад је срце у Богу и сва душа је у Богу и човек стоји пред Богом у непрестаном поклоњењу духом и истином.

Ово главно се неким давало брзо и лако. Милост Божија! Чим их је дубоко потресао страх Божји, чим је оживљавала савест у свој својој сили, чим се бурно распламсавала ревност да се човек држи пред Господом чисто и непорочно, чим је труд угађања Богу раздувавао овај огањ и претварао га у пламен! То су серафимске душе, пламене, које се брзо крећу, многоделатне.

Међутим, код других све иде тромо. Да ли је њихово природно устројство такво или Бог с њима има друге намере, њихово срце се не загрева брзо. Наизглед, већ су се навикли на сва дела побожности и воде живот праведан, али не, - у срцу уопште није оно што би требало да буде. Тако бива не само с мирјанима, већ и с онима који живе у обитељима, чак и са отшелницима.

Бог је дао разум трудбеницима трезвења и они су установили нарочит начин да се у срцу укорени стална молитва упућена Господу која загрева срце. То смо више пута помињали. Искуство је оправдало овај начин показавши да је успешан, и он је почео готово свуда да се упражњава, и сви који се њиме баве онако како треба имају успеха.

96. Из искуства се у духовном животу може извући веома поуздан закључак да онога ко има усрдност према молитви не треба учити како да се усавршава у молитви. Сам молитвени труд, који се упражњава са стрпљењем довешће га и до највиших степена молитве.

Али шта да раде слаби и троми, и нарочито они који су пре него што су дошли до спознаје каква молитва треба да буде стигли да очврсну у спољашњој формалности и који су

се охладиле према навикавању на поредак уставних молитвословља? Њима преостаје још једно прибежиште – уметничко делање умне молитве Господу. И зар није пре свега због њих пронађено ово уметничко делање, или другачије, уметничко засађивање Исусове молитве у срце?

97. “Осим уз помоћ делатне умне молитве нико не може да избегне деловање страсти и нападе лукавих помисли, за које ће бити испитани у смртном часу и дати одговор на Страшном Суду.”

98. Исусова молитва је једно од средстава за постизање успеха у човековом хођењу пред Богом... Овде је главно да човек стане пажњом у срце и да вапије ка Господу Који је свуда присутан...

Корен доброг унутрашњег устројства јесте страх Божји. Њега треба учинити стално присутним... Он ће све држати у напетости и неће дозволити да се опуштају ни удови, ни мисли, градећи бодро срце и трезвену мисао.

Међутим, увек се треба сећати и осећати да је успех у духовном животу и у свим његовим манифестацијама плод благодати Божије. Духовни живот је потпуно у зависности од Пресветог Духа Божијег. Ми имамо свој дух, али је он немоћан. Он ступа на снагу кад га осени благодат.

99. Ишчите и обрјашчете!.. Шта човек треба да тражи? Живо, опипљиво општење с Господом. Ово даје благодат Божија, али ми и сами треба да се потрудимо на томе. У ком правцу усмерити труд? На то да се човек увек сећа Господа, тога да је Он близу, да је чак у срцу. Да бисмо у овоме успели, саветује се навикавање на Исусову молитву: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, понављајући је непрестано с мишљу о Господу, Који је у срцу или близу срца. Стани с пажњом у срце пред лице Господа и говори: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго. – Читава ствар и јесте у томе и у суштини ништа се више не тражи... Ствар је у томе да се стане умом у срце пред лицем Господа и да се молитва Њему упућује. Притом знај да је умна молитва стајање умом пред Господом с уздасима Њему упућеним, а Исусова молитва: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја.. јесте словесна, спољашња молитва.

На овај начин ће се сећање на Бога учврстити у уму и лик Божији ће бити у души као сунце. Стави хладну ствар на сунце, она ће се загрејати. Тако ће се и душа загрејати од сећања на Господа Који је умно Сунце. А шта ће бити после тога, видећеш касније.

Први труд је навика да се непрестано понавља Исусова молитва... И почните, стално понављајте и понављајте, али све с мишљу о Господу. И све је ту...

100. Питате шта је потребно за Исусову молитву... Добро је онако како је ви творите. Подсећајте себе на то и тако чините. Само ћу вас на једно подсетити, да пажњом треба сићи у срце и стати тамо пред лице Господа Који је свуда присутан, и у вама, и Који све види – и у вама такође... Стабилност ће настати кад се у срцу створи огањ.

Трудите се да је не прекинете, и она ће се тако учврстити да ће се сама понављати, и у вама ће жуборити поточић, као што је говорио старац Партеније Кијево-Печерски. А неко од древних је рекао: као кад лопови приђу кући да се увуку у њу и нешто да украду, па чују да тамо унутра неко прича, те се не решавају да у њу уђу, и кад се наши непријатељи прикрадају души да би је покрали и чују да тамо жубори мала молитва иду унаоколо, а у средину се плаше да уђу.

101. Оно што треба тражити молитвом јесте укореењивање у срцу тихог, али топлог сталног осећања према Богу; екстазе и нарочита кретања човек не треба да се труди да оствари; а кад Бог пошаље нарочита молитвена осећања треба за њих захваљивати, а не приписивати их себи и не жалити кад оду, као за неким великим губитком, већ увек од њих смирено прелазити на тихо осећање према Господу.

О СЕЋАЊУ НА БОГА

102. Често сам те подсећао, драга моја сестро, на сећање на Бога, и сад ти опет кажем да ако се не трудиш и ако се добро не ознојиш да се у твом уму и срцу уреже ово страшно име, узалуд ћутиш, узалуд појеш, узалуд постиш, узалуд бдиш. Једном речју: сав труд монаха ништа неће вредети без оваквог делања, без сећања на Бога. То је почетак тиховања ради Господа, то је и крај. Ово много жељено име је душа тиховања и ћутања. У сећању на њега је радост и весеље, отпуштење грехова и богатство добродетељи. Ово преславно име је мали број људи стекао само у тиховању и ћутању. Човек другачије не може ни да га стекне иако много и присиљава себе на то. Зато, знајући силу овога, увек убеђујем твоју у Христу љубав да тихује и ћути, јер се уз помоћ ових добротели богати у нама сећање на Бога.

103. Бог је свуда и увек с нама, уз нас и у нама, али ми нисмо увек с Њим, јер Га се не сећамо, и зато што Га се не сећамо дозвољавамо себи многе ствари које не бисмо дозволили када бисмо се сећали. Почните да се трудите да се навикавате на ово сећање!

Одреди себи као закон правило да увек будеш с Господом умом у срцу и да не дозвољаваш мислима да лутају, већ чим оду да их опет враћаш назад и примораваш да седе код куће, у клети срца, и да беседе с најслађим Господом.

Шаљем вам у вези с овим предметом књижицу: “Писма о духовном животу”, која је у потпуности усмерена на то да помогне утврђивању ума у срцу пажњом према Господу и молитвеним расположењем.

104. Што се више будете утврђивали у сећању на Бога или у умном стајању пред Богом у срцу, тим ће се све више и више утишавати и мисли и мање ће лутати. Унутрашње довођење у ред и успех у молитви иду заједно.

Сетите се шта је на самом почетку писама речено о нашем духу. Ево, управо то је поновно успостављање његових права. Кад се ово васпостави почеће делатна – животна – промена душе и тела, и спољашњих односа, очишћење. И постаћете прави човек.

105. Кад ваш унутрашњи човек утврди у сећању на Бога тада ће се и Христос Господ у вас уселити. Једно и друго иде заједно.

И ево вам знамење на основу којег можете да се уверите да је ово предивно дело почело да се дешава у вама, а то је – извесно осећање топлине према Господу. Ако будете испуњавали све прописано овакво осећање ће убрзо почети да се појављује, и све чешће и чешће, а затим ће постати и непрекидно. Ово осећање је слатосно и блажено. И од тренутка кад се појави подстиче жељу и тежњу да не одлази од срца, јер је у њему рај.

Да ли желите да што пре ступите у овај рај? Ево шта да радите: кад се молитве не одлазите с молитве, а да се у вашем срцу не пробуди неко осећање према Богу: или свештеног страха, или преданости, или захвалности, или добре наде и уздања; такође кад после молитве почнете да читате, не напуштајте читање док не почнете да осећате прочитану истину. Ова два осећања узајамно се подгревајући могу, уколико будете водили рачуна о себи, и цео дан да вас држе под својим утицајем. Потрудите се да у потпуности испуните ове две методе и сами ћете видети шта ће се десити.

106. Сећање на Бога Сам Бог усађује у душу. Али за то је потребно да се сама душа помучи и потруди. Трудите се из све снаге приморавалући се на непрестано сећање на Бога. И Бог, видећи како ово усрдно желите, даће вам сећање на Себе.

107. Све време, од кад се пробудите док не заспите, ходите у сећању на Божију свеprisутност, размишљајући о томе да вас Господ види и да бележи све покрете мисли и вашег срца. Како би ово било непрестано молитве се Исусовом молитвом, и често прилазите иконама, начините неколико метанија, и по кретању и захтеву свог срца тако да читав ваш дан буде често прекидан малим бројем метанија и да пролази у непрестаном богомислију и творењу Исусове молитве, уз разне послове.

108. Читава ствар је у томе да човек навикне да увек држи пажњу на Господу Свудаприсутном и Свевидећем, и да Он жели да се сви спасу и да је спреман да у томе помогне.

Ова навика вам неће дати да тугујете – без обзира да ли вас узнемирава унутрашња или спољашња мука: јер она даје души потпуно задовољење, које насићујући душу неће дати простора никаквом осећању оскудице и инфериорности препуштајући себе и све своје у руке Господа и рађајући осећање Његовог непрестаног заступништва и помоћи.

109. Молитва није само то да човек стоји на молитви. Држати ум и срце обраћене ка Господу и уперене према Њему – јесте већ молитва, ма у каквом положају човек да се налази. Молитвено правило је једно, а ово молитвено стање је друго. Пут ка њему је навикавање човека да се увек сећа Бога и последњег часа, са судом који за њим следи. Тако се настројите и све ће кренути на добро. То ће бити: у себи посвећујте сваки корак Богу... А кораке треба усмеравати по заповестима. А заповести знате. Ето, то је све!.. Сваки случај чак можете да подведете под заповест и да у себи посветите Богу своје деловање у Њему. Тако ће се читав живот посвећивати Богу. Шта се још захтева? – Ништа. Видите како је просто. Ревност за спасење имате... Кад постоји ревност она сведочи о жаркој бризи за спасење. На све начине треба избегавати хлађење. Ево како долази до хлађења: оно почиње заборављањем... Заборављају се добротина Божија, и Сам Бог, и своје спасење у Њему, опасност да се буде без Бога, и сећање на смрт одлази – једном речју, затвара се сва духовна област. То се дешава и од непријатеља, и од расејавања мисли пословима, бригама, многим контактима с људима. Кад све ово буде заборављено, срце се хлади и његово саосећање за духовно се прекида... - ево и безосећајности. А кад се то деси заједно с њим долази и до настанка немара и безбрижности... Услед овога духовна занимања се одлажу за неко време, а онда се и потпуно остављају. И кренуо је стари – и безбрижан, и нерадан живот, само ради угађања себи. Иако се притом неће догодити ништа толико алкаво, али немој се надати ни да ћеш наћи Бога. Празан живот!

Уколико не желите да паднете у ову провалију чувајте се првог корака – заборављања. Зато ходите увек у сећању на Бога, то јест на Бога и Божије ствари. То ће подржавати саосећање према њима, а од једног и другог стално ће се распламсавати ревност. И то је живот!

110. Што се тиче умне молитве, будите опрезни у једном, да уз непрестано сећање на Бога не заборављате да распламсавате и свештени страх и потребу да падате у прах пред лицем Бога, Најмилостивијег Оца, али и страшног Судије.

Често сећање не Бога без свештеног страха отупљује осећање страха Божијег и тако га лишава оног спасоносног дејства, које му припада у кругу духовних кретања и који осим њега ништа друго не може да изазове.

111. Питате о молитви. Срећем код отаца то да човек док се моли треба да истерује све слике из главе. Ја се тако и трудим да радим, улажући напор да стојим у уверености да је Бог свуда... да је и овде где су моја мисао и моје осећање. Не успевам да се у потпуности ослободим слика... али оне све више и више испаравају. Сигурно да постоји време кад ће потпуно нестати.

III СУШТИНА ХРИШЋАНСКОГ ЖИВОТА

112. Људи обраћају пажњу на хришћанско васпитање, али га не доводе до краја или не обраћају пажњу на најбитније и најтеже стране хришћанског живота заустављајући се на најлакшим, видљивим, спољашњим. Ово недовршено васпитање или васпитање које није усмерено онако како треба, даје лица која брижљиво поштују сва утврђена правила благочестивог живота, али мало пажње обраћају или је уопште ни не обраћају, на унутрашње кретање срца и на истинско напредовање у унутрашњем духовном животу... Њима су страни

смртни грехови, али она не пазе на кретање срдачних помисли. Зато ће понекад и мало судити другима, мало ће се похвалити, и погордити, и наљутити осећајући да су у праву, понекад ће их привући лепота и утеха (овога света), понекад ће чак увредити некога у пориву незадовољства, понекад ће бити лењи да се моле, и молитву им краду испразне помисли и томе слично – и баш их брига за то. Ова кретања за њих имају мало значаја. Ако су отишли у цркву или се помолили код куће, по устаљеном реду, и свршили своје уобичајене послове – апсолутно су задовољни и мирни. А шта се притом догађа у срцу – за то готово да и не маре; међутим, оно може да кује зло и да тиме одузима сву вредност њиховом исправном и благочестивом животу.

Узмите сад овај случај: онај ко је непотпуно остваривао дело спасења постао је свестан ове непотпуности и увидео неправилност свог пута и непоузданост свог труда.

Тако се неко окреће од спољашње побожности ка унутрашњој. На то га наводи или читање књига о духовном животу или беседа с онима који знају у чему је суштина хришћанског живота, или незадовољство својим трудом, осећај да нешто недостаје. И ништа не иде како ваља. Уз сву исправност он нема унутрашњег спокоја; нема у њему онога што је обећано истинским хришћанима – мира и радости о Дусе Свјате (Рим. 14, 17). Кад се у њему роди ова мисао која га узнемирава, беседа са зналцима или књига му објашњавају у чему је ствар, и указују на суштински недостатак устројства његовог живота, недостатак пажње усмерене на унутрашња кретања и управљање собом. Он схвата да се суштина хришћанског живота састоји у томе да човек умом стане у срцу пред Богом у Господу Исусу Христу благодаћу Светог Духа и да отуда управљајући свим унутрашњим покретима и свим спољашњим дејствима све у себи, и мало и велико, претвара у служење Триипостајном Богу, жртвовавши Му се у потпуности, свесно и слободно.

113. Кад сазна шта је суштина хришћанског живота и не налазећи је у себи, ум почиње да ради како би то достигао, чита, размишља, разговара. Притом се ова истина да живот зависи од сједињења с Господом приказује у разним облицима и анализира, али још увек остаје далеко од срца, још се не осећа; зато ни плод не доноси.

114. Ревнитељ се окреће ка унутра, и шта мислите да овде налази? – Непрестано врење мисли, непрестана страсна сударања, одебљалост и хладноћу срца, тврдоглавост и лењост за послушање, жељу да све ради по свом – једном речју, све у себи налази у веома лошем стању. Опет се разгорева ревност и труд се сада усмерава на сопствени унутрашњи живот, на мисли и расположења срца. У рукавствима за унутрашњи духовни живот наћи ће да треба да пази на себе, да треба да прати покрете срца да не би допустио ништа лоше, да треба да се сећа Бога и друго. Почињу труд и напори усмерени у овом правцу. Али не можеш да задржиш мисао као ни ваздух који се креће, лоша осећања и кретања не можеш да пропустиш као смрад леша који трули, и на сећање на Бога ум се не покреће као покисла и промрзла птица. Шта да се ради? Кажу: трпи и труди се. Иде трпљење и труд, а унутра стално једно исто. Дође напослетку неко ко се у то разуме и објашњава: све ти је унутра хаотично, јер се силе раздвајају: ум иде својим путем, а срце својим. Треба да сјединиш ум са срцем и тада ће престати врење мисли и добићеш кормило за управљање бродом душе – полугу којом ћеш почети да покрећеш сав свој унутрашњи свет. Како то? Навикни да се умом у срцу молиш: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја!” И ова молитва, када се научиш да је твориш како треба, или тачније, када се усади у срце, довешће те до жељеног циља: она ће твој ум спојити са срцем, она ће умирити врење мисли и даће ти снагу да владаш кретањима своје душе.

115. Уколико ствар крене на добро човек се, пошто размисли, одлучује да се више не препушта забавама, већ да живи по сугестијама страха Божијег и савести уз самоодрицање. Због тога благодат Божија, која је до сада деловала споља улази унутра кроз тајне, и човеков немоћни дух чини моћним. На ову страну већ потпуно прелазе свест и слобода; и у човеку почиње унутрашњи живот пред Богом, живот истински слободан, разумно-самоделатан. Душевно-телесне потребе и захтеви спољашњих случајности га више не занимају, напротив,

он њима почиње да влада онако како му Дух даје. Као самодржац он седи на престолу срца и отуда издаје заповести шта и како да се ради.

Оваква владавина почиње од првог тренутка унутрашњег преврата и усељавања благодати, али се у потпуности не појављује одједном. Често нападају некадашњи владари и не само да праве збрку у унутрашњем граду, већ често и самог владара града одводе у заробљеништво. Овакве случајности се на почетку често догађају; али сила напете ревности, стално пажење на себе и на свој посао и благоразумно трпљење у труду уз помоћ благодати Божије чине их све ређим и ређим. На крају, дух толико ојача да напади некадашњих утицаја на њега бивају исто што и трунчица за гранитну стену. Дух пребива у себи стално, стојећи пред Богом и влада силом Божијом непоколебљиво и снажно.

116. Онај ко тражи унутрашње Царство Божије или живо општење с Богом природно стално размишља о Богу с напором усмеравајући свој ум ка Њему, само о Њему жели да чита, о Њему да разговара. Међутим, само ова занимања без других о којима ћу касније говорити, неће довести до траженог. Код мистика се ово занимање ставља у први план, зато што су они теоретичари, а не практичари. Има нешто претерано у вези с овим предметом и у католичким руководствомима за духовни живот, а то није безопасно. Оно навикава на лакоћу: јер лакше је умовати него се, на пример, молити или стражити; ово код човека ствара уображеност, јер рад ума којем је тако својствено да се размеће може у потпуности да га охлади за праксу, дакле, да осујети поуздан успех, ласкајући успешно овом умном делу. Због тога здрави учитељи упозоравају на ово и саветују да се човек не препушта превише овом занимању да не би нашкодио другим.

117. Биће јасније ако кажемо нешто о томе шта се дешава с душом и како треба да се понашамо кад јако пожелимо да се помолимо или када нас нешто подстакне на молитву.

Ово сви доживљавају у већој или мањој мери и на преласку од трагања сопственим напорима ка живом општењу са Богом и након његовог достизања. Ово стање личи на стање у којем човек бива кад се о нечему замисли. Онај ко се замисли улази у себе и усредсређује се на своју душу не обраћајући пажњу на своје спољашње околности, на лица, ствари и догађаје. Исто се дешава и овде; само што је тамо то ствар ума, а овде је ствар срца. Преплављује га чежња са Богом, душа се сабира и стаје пред лице Бога и, или излива пред Њим своје наде и боли срца као Ана, Самуилова мајка, или Га славослови као Пресвета Дјева Марија или стоји пред Њим у запањености као што је често стајао свети апостол Павле. Сва ова својеврсна дејства, мисли и намере престају, и на спољашње се више не обраћа пажња. Сама душа не жели да се бави ничим са стране. Ово се дешава и у цркви, па чак и на молитвеном правилу или за време читања и размишљања, можда чак и за време неких спољашњих послова, и у друштву. Међутим, у сваком случају, то не зависи од сопствене воље. Човек који је једном искусио ову чежњу може да је се сећа, да жели да се она понови, да се труди да је оствари, али сам је својим напором неће привући: она долази. Човековој вољи преостаје једно: кад то наиђе, не дозвољавај себи да је расејаваш, већ се потруди колико год можеш да јој даш простора да што више остане у теби.

118. На крају, пролази период мучног трагања; срећни тражитељ добија оно што тражи: налази срце и утврђује се у њему својим умом пред Господом и стоји пред Њим стално, као верни поданик пред Царем и од Њега добија власт и силу да влада свим својим – и унутрашњим и спољашњим – што је Њему благоугодно. То је тренутак кад Царство Божије долази унутра и почиње да се показује са силом која му је својствена.

119. Почиње труд навикавања на умну молитву Господу – ово спасоносно делање. Први плодови оживљавају веру, вера појачава труд и умножава плодове; посао се одвија са успехом. У току управо оваквог труда навикавања на умну молитву Господу, постају све чешића по милости Божијој, она повлачења унутра пред Бога, о којима смо већ говорили. А затим долази и то да се ово повлачење унутра учвршћује заувек и унутар-пребивање пред Богом постаје непрекидно. Управо то је почетак владавине Царства Божијег у нама. Али,

додаћемо да је то уједно и почетак новог круга промена у унутрашњем животу којем доликује назив продуховљавања душе и тела...

Са психичке пак тачке гледишта о Царству Божијем треба рећи следеће: Царство Божије се у нама рађа кад се ум спаја са срцем сам се растворивши са сећањем на Бога. Човек тада своју свест и слободу Господу предаје као жртву која Му је пријатна, а од Њега добија власт над собом, и силом, коју од Њега добија, влада свим својим, унутрашњим и спољашњим као у Његово име.

120. Оно што највише брине тражитеља јесте унутрашњи неред у мислима и жељама; сва његова ревност је усмерена на то да се некако отклони овај неред. За то не постоји други начин осим да се стекне ово духовно осећање или ова срдачна топлина уз сећање на Бога. Чим се роди ова топлина мисли ће се утишати, унутрашња атмосфера ће постати јасна, постаће видљиви сви зачеци добрих и лоших кретања душе и човек ће добити власт да истерује последње. И на спољашње се излива ова унутрашња светлост и тамо омогућава да се разликује оно што ваља од онога што не ваља дајући и снагу да се човек утврди у првом, без обзира на све препреке; једном речју, тада почиње истински, делатни, духовни живот, за којим је човек до сада само трагао, и који ако се и појављивао, то је било само на тренутке. И кад постоји она чежња о којој је раније било речи, бива и топлина, али она нестаје са нестанком чежње. Овде пак топлина која се родила у срцу стално постоји и стално држи уз себе пажњу ума. Кад је ум у срцу – то и јесте спајање ума са срцем, које представља целовитост нашег духовног организма.

121. Господ ће доћи да излије Своју Светлост на ваш разум, да очисти ваша осећања, да руководи вашим делима. Осетићете у себи силу која вам је до тада била непозната. – Појавиће се и доћи ће не чулно и видљиво, већ невидљиво и духовно, али ипак стварно. Као сведочанство служи рађање, сад већ непрекидног, горења срца, при чему се ум, стојећи у срцу раствара са сећањем на Господа, утврђује се унутар-пребивање и услед тога примећује се све што се тамо дешава и оно што је Богу угодно се прихвата, а све греховно се одбацује, и сва дела се врше уз потпуну свест о томе да су по вољи Божијој; даје се сила да човек потпуно управља током свог живота, и унутрашњим и спољашњим, даје му се владавина над собом. Човек обично више бива рађен, него што ради. Слободу да делује добија када у срцу осети долазак Господа. Тада се испуњава обећање: “Ашче убо Син ви свободит, воистину свободни будете” (Јн. 8, 36). Ево шта доноси Господ, а не нешто необично!

122. Може изгледати чудно то што општење с Богом треба још достизати кад оно већ постоји или се даје у тајни Крштења или покајања, јер се каже: “Јелици во Христа крестистесја, во Христа облекостесја” (Гал. 3, 27); или “Умросте бо, и живот ваш сокровен јест со Христом в Бозје” (Кол. 3, 3). Па познато је да је Бог свуда присутан, не далече от којегождо нас, да поне осјажут Јего (Дап. 17, 27), и спреман је да се усели у свакога ко је спреман да Га прихвати. Само што нас недостатак жеље, немар и греховност одвајају од Њега. Сад, кад је покајник све одбацио и кад се предаје Богу – шта омета усељавање Бога у њега?

Да би се отклонила оваква недоумица треба разликовати различите облике општења с Богом. Оно почиње од тренутка подстицања и човек га открива трагањем, стремљењем ка Богу, а с Божије стране – добром вољом, помоћи, покровом. Међутим, Бог је још ван човека и човек је ван Бога, они се не проничу узајамно, не прожимају се. У тајни Крштења или покајања Господ Својом благодаћу улази у човека, живо се сједињује с њим и даје му да окуси сву сладост Божанства тако обилно и опипљиво, као што је својствено савршенима, али затим поново скрива ову појаву Свог општења, само га повремено обнављајући – и то лако, само као одраз, а не као што истински бива, остављајући човека у незнању о Себи и Свом пребивању у њему до одређене мере узраста или васпитања по Свом мудрому руководству. После овога Господ опипљиво показује Своје усељавање у човеков дух који тада постаје храм испуњен Његовим Триипостасним Божанством.

Дакле, постоје три облика општења с Богом: једно је мисаоно које се догађа у време обраћења, а друга два су делотворна, али је једно од њих скривено, невидљиво за друге и човек га не распознаје, а друго је и за човека и за друге очигледно...

Сав духовни живот се састоји у преласку од мисаоног општења с Богом на стварно, живо, опипљиво, јасно.

123. Благодат Божија која је дошла прво кроз подстицај, а затим кроз читав период обраћења, расеца човека, уводи га у свест о овој двојствености, у виђење неприродног и онога што треба да буде природно и доводи га до одлуке да одагна и очисти све неприродно како би се Богу слична природа показала у пуној светлости. Међутим, очигледно је да је оваква одлучност само почетак дела. У њој је човек још увек само свешћу и вољом изашао из туђе области, из неприродности која у њему влада, одбацио ју је и дотакао се природности коју очекује и прижељкује, али у ствари, у целокупном свом саставу остаје још увек онакав какав је био, односно, натопљен грехом, и у души, у свим силама, и у телу, у свим његовим делима влада страственост, као и раније, само с том разликом што је ово раније било пожељно, што га је човек бирао и што је то деловало у човеково име са жељом и насладом, а сад се оно не жели, не бира се, већ се мрзи, гази, прогања. Човек је притом изашао из себе као из смрдљивог леша и види који његов део точи страствени смрад и против воље понекад до помрачења ума удише сав смрад којим одише.

Дакле, истински благодатни живот у човеку је на почетку само семе, искра, али семе које је посејано у трњу, искра која одасвуд запретена пепелом... То је још увек слаба свећа која светли у најгушћој тами. Свешћу и вољом човек се прилепио за Бога и Бог га је примио, сјединио се с њим у овој самосвесној и вољној сили или уму и духу, како се о томе каже код светих Антонија и Макарија Великог. И то је оно што је добро, спасено, угодно Богу у човеку. Сви други делови се још увек налазе у ропству и не желе и још не могу да се покоре захтевима новог живота: ум не уме да размишља на нов начин, већ мисли по старом; воља не уме да жели по новом, већ жели по старом; срце не уме да осећа по новом, већ осећа по старом. Исто је и у телу, у свим његовим активностима. Дакле, он је још увек сав нечист, осим једне тачке коју представља свесна и слободна сила – ум или дух. Бог је најчистији и сједињује се само с овим делом, а сви други делови као нечисти остају ван Њега, туђи су Му, иако је Он спреман да испуни целог човека, али ово не чини због тога што је човек нечист... Затим, чим се он очисти, Бог се одмах усељава у њега.

124. Дакле, то што Господ, Који је ушао у савез са човековим духом не испуњава дух у потпуности и не усељава се у њега у потпуности, не зависи од Њега, Који је спреман да све испуни, већ од нас, управо од страсти, које су се раствориле и постале једно са силама наше природе, које она још није одбацила и које није заменила супротним врлинама...

Међутим, делујући са свом ревношћу против страсти, очи ума треба усмерити ка Богу – у овоме се састоји основни принцип којег се треба придржавати приликом устројства поретка Богу угодног живота, којим се може мерити исправност и неисправност правила која се примењују и подвига који се практикују. У ово се треба уверити што је могуће потпуније зато што изгледа да све делатне заблуде потичу од непознавања овог принципа. Не разумевајући сву његову силу једни се задржавају само на спољашњем упражњавању и подвизавању, други само на добрим делима и навикавању на њих, не идући даље, а трећи иду право у созерцање. Све ово је потребно, али све има свој ред. Прво је све у семену. Затим се то развија, не искључиво, али пре свега у овом или оном делу, јер, ипак је неизбежна постепеност, усхођење од спољашњих подвига ка унутрашњим, а од једних и других ка созерцању, а не обрнуто.

125. Прво семе новог живота се састоји од сједињавања слободе и благодати. И његов успех ће бити развијање само ових елемената. Као што је тамо, дајући обећање да ће живети по вољи Бога, у славу Његову, покајник говорио: “Само Ти укрепи и утврди,” тако и све касније време сваког тренутка треба да препушта, тако да кажемо, себе у руку Божију с

молитвом: “Ти Сам изврши што је Твојој вољи угодно,” да би на тај начин, како у свести и вољи, тако и у стварности Бог био Онај Који делује у нама, и дао нам шта је Њему угодно да желимо и чинимо. Тренутак у којем се човек нада да ће било шта учинити над собом и у самом себи јесте тренутак гашења истинског, духовног, благодатног живота. У овом стању без обзира на огромне напоре, нема истинског плода.

126. Суштаствено расположење покајника је: “Како год знаш, спаси ме, Господе, а ја ћу се трудити, и нелицемерно, без одступања, без оговарања, по чистој савести да чиним све што будем разумео и могао!” Онога ко у себи има овакво расположење Господ заиста прима и делује у њему као Цар. Он има учитеља – Бога, молитвеника – Бога, желатеља и делатеља – Бога, плодносца – Бога, владара – Бога. То је семе и срце небеског дрвета живота у њему.

127. Сад је грех истеран из своје тврђаве коју је заузело добро, потучен је, растурене су његове снаге.

“Благодат и грех не обитавају заједно у уму,” каже свети Дијадох, већ до Крштења (или до тајне покајања) благодат споља подстиче душу на добро, сатана се гнезди у њеној дубини, трудећи се да загради све улазе ума, а од часа у којем се препорађамо демон бива напољу, а благодат унутра.”

128. Указивање на вежбања која помажу да се човекове душевне и телесне човекове снаге утврде у добру.

Дакле, благодатни живот у духу унутра ће горети и разгоревати се. Због ревности и усрдности човека који се предаје Богу благодат ће долазити у њега и прожимати га својом освећујућом силом све више и више или ће га усвојити. Међутим, човек на овом не може и не сме да се заустави. То је још семе, тачка ослонца. Треба учинити да ова светлост живота пролази даље прожимајући природу душе и тела и на тај начин освећујући их присвајајући, одбацује надошлу неприродну страственост и узводи их у њихов чист и природан облик – да не остаје у себи, већ да се разлива по читавом нашем бићу, по свим силама. Међутим, пошто су све ове силе натопљене неприродним кад дух благодати, који је веома чист дође у срце он не може директно и непосредно да улази у њих, пошто му на путу стоји њихова нечистота. Зато треба утврдити нека посредства између духа благодати који живи у нама и сила кроз које би се он преливао у њих и исцељивао нас кроз њих као кроз фластере који су стављени на болесна места. Очигледно је да сви ови посредници с једне стране морају имати карактер и својства Божанственог или небеског, а с друге морају бити у потпуној сагласности с нашим силама и њиховим природним устројством и наменом, иначе благодат кроз њих неће проћи и силе из њих неће извући исцелитељска својства. Овакви посредници треба да буду по свом пореклу и унутрашњем својству. А сами по себи они не могу бити ништа друго до дејства, вежбања, труд, пошто се примењују на силе које се одликују својством делања... Дела и вежбања као средства за лечење наших сила и враћање изгубљене чистоте и целовитости су: пост, рад, бдење, осамљивање, удаљавање од света, чување осећања, читање Светог Писма и светих отаца, одлазак у цркву, честа исповест и причешћивање.

129. Имајући за циљ да очисти и исправи човека Божанствена благодат пре свега лечи исходиште његове целокупне делатности, и то: усмерава свест и слободу ка Богу како би одавде затим спроводила исцељивање и по свим силама кроз њихову сопствену делатност, која им је одређена или која се у њима подстиче из исходишта које је већ исцељено и освећено. Како се лечи и како се чува ово исходиште видели смо пре овога. Сад треба да дефинишемо која дејства из њега треба да исходе, са исцељујућом силом у оном значењу које је пре овога наведено... Сва ова упражњавања треба да буду усмерена тако да не гасе, већ да више распламсавају дух ревности са свим унутрашњим устројством.

130. Ако се (наш) дух буде одвојио од Бога – сила коју је Бог дао човеку биће му одузета. Тада он неће више моћи да изађе на крај ни са стремљењима душе ни с потребама тела, ни са спољашњим додирима. Бива предат да га развуку душевно-телесне жеље и испразност спољашње свакодневице, премда је све ово у виду самонасладе. Упоредите ова два

устројства живота и видећете да је први у потпуности у себи и да живи пред Богом, а други је у потпуности споља и у заборављању Бога. Ово последње устројство живота се до крајности погоршава тиме што у њега долазе страсти које коренећи се у егоизму продиру у сву душевно-телесност и свему дају оно што је зло, противно духу или страху Божијем и савести дају усмерење које не гради, већ разграђује и тиме човека чине још више спољашњим.

131. С друге стране, нетачно је и ако неко мисли да општење с Богом треба да представља последњи човеков циљ и да ће га човек бити достојан после, на пример, свих својих напора. Не, оно треба да буде свагдашње непрестано стање човека, јер чим нема општења с Богом, чим се оно не осећа, човек мора да буде свестан да се налази ван свог циља и свог назначења.

132. Тајанственог општења с нашим Господом Исусом Христом верујући се удостојавају у светој Тајни Крштења.

На Крштењу (Миропомазању) благодат улази унутра – у срце хришћанина, и затим стално остаје у њему помажући му да живи хришћански и да усходи све више и више у духовном животу.

133. Живот је сила да се делује. Духовни живот јесте сила да се делује духовно или по вољи Божијој. Човек је изгубио ову силу, и зато док му она не буде поново дата он не може да живи духовно, без обзира на све своје намере. Ево због чега је изливање благодатне силе у душу верујућег суштински неопходно за истински хришћански живот. Истински хришћански живот јесте благодатни живот. Човек се узводи до свете решености, али да би могао да делује у складу с њом неопходно је да се с његовим духом сједини благодат. Приликом овог сједињавања морална сила која се одликује само првим одушевљењем урезује се у дух и заувек остаје уз њега. Управо у овом васпостављању моралне силе духа састоји се дејство препорода који се догађа у Крштењу у којем се човеку даје, како оправдање, тако и сила да дејствује “по Богу в правдје и преподобији истини” (Еф. 4, 24).

134. Царство Божије је у нама кад Бог царује у нама, кад душа у својој дубини исповеда Бога као свог Владика, кад Му је покорна свим силама, и кад Бог моћно делује у њој, и јеже хотјети и јеже дјејати о благовољенији (Фил. 2, 13). Темелј овом царству се полаже у тренутку одлуке да човек служи Богу у Господу Исусу Христу благодаћу Светог Духа. Тада човек-хришћанин своју свест и слободу, од којих се заправо састоји суштина људског живота предаје Богу, а Бог прима ову жртву и на тај начин долази до савеза човека с Богом и Бога с човеком, васпоставља се завет с Богом, који је прекинут падом и који се прекида вољним гресима. Овај унутрашњи савез се запечаћује, утврђује и постаје способан да опстане и да се очува благодатном силом у Божанственој тајни Крштења, а за оне који су падали након Крштења – у тајни покајања, и затим се стално учвршћује у Светом Причешћу. Тако живе сви хришћани, те, дакле, носе у себи Царство Божије, то јест, покоравају се Богу као Цару и Бог њима влада као Цар. Кад се говори о Царству Божијем у нама, увек треба додавати: у Господу Исусу Христу благодаћу Светог Духа. У овоме је печат хришћанског Царства Божијег у нама. Бог је Цар над свима као Творац и Промислитељ, али Он истински царује у душама, и у душама се истински исповеда као Цар тек након васпостављања прекинутог савеза душа с Њим, а ово чини Дух Свети у Господу Исусу Христу, нашем Спаситељу.

135. Присетите се сад Господње приче о квасцу скривеном у три копање брашна. Квасац се не примећује одмах, већ неко време остаје скривен, затим већ очигледно почиње да делује и на крају, прожима цело тесто. Тако је и Царство прво скривено у нама, затим се открива, и на крају се открива у потпуности и показује у сили. Оно се открива описаним нехотичним повлачењима човека унутра пред Бога. Овде душа нема власт над собом, већ је препуштена дејству са стране. Неко је узима и уводи унутра. То је Бог, благодат Светог Духа, Господ и Спаситељ: ма шта да се каже сила речи је једна. Бог тиме показује да прихвата душу и да жели да влада њоме и истовремено је учи на ову Своју владавину показујући каква је она. Док се ова повлачења човека унутра не покажу – а она се не показују одједном – човек,

очигледно више делује сам, уз скривену благодатну помоћ. Он се напреже да пажњом и добрим намерама буде у себи, да се сећа Бога и да одагнава празне и рђаве мисли и да свако дело обавља онако како је Богу угодно, напреже се и труди се до умора, али му ово никако не полази за руком: и мисли му се расипају, и страсни покрети га савладавају, и у пословима се откривају несклад и грешке; све је то због тога што Бог још не показује Своју владавину над душом. А чим се то покаже (а показује се кад се појаве наведена повлачења човека у себе) истог тренутка се све у њему усклађује – то је знак да је Цар ту.

136. “Шта ће бити,” питаћеш, “ако је Христос у нама?” – “Плот убо мртва грјеха ради, дух же живет правди ради.” Видиш колико је зло немати у себи Духа Светога: смрт, непријатељство против Бога, немогућност да Му се угоди покоравајући се Његовим законима, не бити Христовим и нема Га у себи. Види такође колико је благо имати Духа у себи: истински бити Христов, имати у себи Самог Христа, такмичити се с Анђелима! Јер имати плот мртвом за грех значи почети живети вечним животом, још овде на земљи носити у себи залог Васкрсења и лако ићи стазом добродетељи. Апостол није просто рекао: плот мртва, већ је додао: грјеха ради, за грех, да би ти разумео да се убија порок, а не природа тела. Не говори апостол о томе; напротив, он жели да тело буде мртво остајући у животу. Кад се наша тела у погледу плотских утицаја ни по чему не разликују од оних која леже у гробу то је знак да имамо у себи Сина, да у нама пребива Дух” (св. Златоуст).

Као што тама не може да опстане пред светлошћу, тако не може пред Господом Христом и Његовим Духом да се одржи плотско, страсно и греховно. Међутим, као што постојање сунца не уништава постојање таме, тако ни присуство у нама Сина и Духа не одузима и не уништава постојање нечег греховног и страсног у нама, већ му само одузима силу. Страсно и греховно чим се укаже прилика одмах наступа и нуди себе свести и вољи. Ако свест на то обрати пажњу и почне тиме да се бави и воља може да скрене на ту страну. Али ако свест и воља у том тренутку пређу на страну духа и обрате се Господу Христу и Духу Његовом, све плотско и страсно ће истог тренутка нестати као дим од даха ветра. Управо то значи – плот је мртва, немоћна. – Такав је свеопшти закон живота истинских хришћана. Али постоје степени кад неко стално пребива свешћу и вољом на страни духа у живом, опипљивом општењу с Господом Христом у Његовом Духу, и тад плотско и страсно не може да се појави као што не може да се појави тама пред сунцем и хладноћа пред пламеном. Ту је плот потпуно мртва – непокретна. Управо овај степен на овом месту подразумева свети Павле. Свети Макарије Египатски често описује овај степен. А општи поредак духовног живота је најбоље описан код преподобног Исихија. Суштина његових поука је у следећем: кад устају плот и страст окрени се од њих не обраћајући пажњу на њих, презиром и мржњом и обрати се молитвено Господу Христу Који је у теби, и плотско и страсно ће истог тренутка отићи.

137. Трудите се да се навикнете на Исусову молитву. Нека вас Господ благослови! Треба веровати да је Господ Исус Христос у нама – због Крштења и Причешћа, по Свом обећању, да је сједињен с нама овим тајнама. Јер крштени се облаче у Христа, а они који се причешћују примају Господа. “Јадиј Моју Плот и пијај Моју Кров во Мене пребивајет, и Аз в нем”, каже Господ. Само нас смртни грехови лишавају ове велике милости према нама. Међутим, они који се кају и након исповести причешћују опет је враћају. Тако верујте. Ако вам недостаје вера молите се да вам Господ донетне вере и да вас учврсти крепко и непоколебљиво.

138. Ономе ко је у себи откривен је и духовни свет. Стога се види да као што је унутар-пребивање с виђењем другог света услов за разгоревање духовних осећања, тако је и обрнуто - последње претпостављају прве и својим рођењем их изазивају. Заједничким пак узајамним дејством и једних и других напредује духовни живот. Дух онога ко је у ваљаном осећању везан је и привезан, а ко га нема он лебди. Зато, да би успешније пребивао унутра, жури до осећања, макар кроз напето приморавање себе, јер онај ко жели да остане само са умним

собрањем узалуд се труди: један трен и све се распада. Зато није чудно што научници поред свег образовања непрестано машгају: то је зато што им ради само глава.

139. Ево делања за силе душе с њиховим заједничким прилагођавањем покретима духа. Овде видимо како је свако од њих прилагођено животу духа или духовним осећањима. Међутим, они воде и ка укрепљењу почетних услова унутар-пребивања, а то су заправо: делања ума – сабирању пажње, делање воље – будности, а делања срца – трезвењу. Мољење или молитва покрива све њих и све садржи; чак у свом творењу она није ништа друго до унутрашња, раније објашњена делатност... Ова делања, прожета духовним стихијама душу чине сродну духу и с њим је растварају. Одавде је очигледно колико су они суштински неопходни и како лоше чине они који их одбацују. Они сами су разлог што им посао иде без плода, зноје се, али не виде плод, затим се убрзо хладе и ту је свему крај.

140. Док душа не заседне својим умом у срце не види себе и није себе свесна онако како треба.

141. Царство Божије је у вама, каже Господ, и затим је ради самог духовног делања заповедио: уђи у клет твоју и затвори врата... То је клет срца по тумачењу свих светих отаца. Управо због тога се духовни човек, који се спасава и подвизава, и назива унутрашњим.

142. У првом налету благодати која призива заједно са ступањем унутра открива се и овај свет – виђење другог света, независно од човека, од тога да ли он то жели или не. После овога се његово виђење исто као и унутар-пребивање препушта човековој слободи и мора бити делано.

143. Кад се створи стално унутар-пребивање ствара се и стајање у свету Божијем; и обрнуто: унутар-пребивање је сигурно тек када се учврсти стајање у другом свету.

144. Дакле, кад уђеш унутра учврсти се у виђењу духовног света и почни да распламсаваш делатност духовног живота или пређи прво на размишљање да би касније и у осећањима имао наведена стања: све је то спасоносно устројство ума и срца. Суштинско и неизбежно припремање за ово јесте унутар-пребивање и виђење духовног света. Прво уводи, а последње ставља човека у неку духовну атмосферу, која поспешује горење живота. Зато, може се рећи, само производи ова два припремна делања – и друго ће доћи само од себе. Често се људи жале: срце је постало камено... То није чудно. Не сабира се унутра и није навикао на то, не утврђује се где треба и не зна место срца – како онда да животна делатност буде исправна? То је исто што и померити срце са свог места и захтевати живот.

145. Бити у неком осећању има много значаја у духовном животу. Онај у коме оно постоји је већ унутар себе и срца, јер смо увек пажњом у делатном делу, и ако је то срце, онда смо у срцу.

146. Дух благодати обитава у хришћанима од момента Крштења и Миропомазања. А зар приступање тајнама покајања и Причешћа није примање изобилних струја благодати? Онима који већ имају Духа доликује рећи: “Духа не гасите” (1 Сол. 5, 19). Међутим, како им се опет може рећи: “Испуњавајте се Духом?” Благодат Светог Духа се даје хришћанима, зато што је таква сила хришћанске вере. Међутим Дух који живи у хришћанима не спасава Сам, већ заједно са слободним дејствима самог хришћанина. – У овом смислу хришћанин може и да увреди Духа и да Га угаси, и може да помогне да Он очигледно испољава у њему Своја дејства. Кад се ово дешава хришћанин је свестан да је у необичном стању које се испољава у виду тихе, дубоке, сладосне радости, која се понекад уздиже до играња духа. Ето то је духовна опијеност! – Поредети је с опијеношћу вином апостол каже: не тражите ово, већ ону опијеност, назвавши је испуњењем од Духа. Јер заповест – испуњавати се Духом није ништа друго до заповест да се човек тако понаша или да са своје стране употребљава таква дејства која би помогла или омогућила и дала простора Светом Духу да се очигледно покаже, да опипљиво утиче на срце.

У делима људи Божјих, који су се удостојили такве благодати и који су њоме чак стално осењени, налазимо указивање посебно на два дела која се ради тога захтевају од човека

– очишћење срца од страсти и молитвено обраћање Богу. И апостол Павле је указао на ова средства. Прво је учио како треба очистити душу од страсти похоти и гнева, а овде после речи: испуњавајте се Духом, указује и на молитву. Свети Златоуст је увео ова два начина и у тумачење. Да молитва открива Духу Божијем слободу да утиче на срце о томе је рекао говорећи: “Они који поју псалме испуњавају се Духом.” А да до тога води и чистота од страсти говори одмах након тога: “Да ли је у нашој власти да се испуњавамо Духом? – Да, јесте. Када будемо чистили своју душу од лажи, суровости, блуда, нечистоте и похлепе, кад постанемо добродушни, састрадални, кад се будемо бринули за себе, кад не буде у нама светогрђа – смехотворства, кад постанемо достојни – шта ће забранити Светом Духу да нам се приближи и долети? И Он се неће просто приближити, већ ће испунити наше срце.”

147. Нико нема моћ да заповеда срцу. Оно живи својим животом. Само по себи се радује, само по себи тугује. И с њим ништа не можеш да радиш. Само Владар свега, Који све држи Својом десницом има власт да улази у њега и уноси осећања не питајући за природне токове његових измена.

148. Читајући код отаца о месту срца које ум стиче молитвом треба подразумевати словесну силу срца, коју је Творац сместио у горњи део срца, силу по којој се људско срце разликује од срца животиња, које имају силу воље или жеље, и силу ревности, или јарости, исто као људи. Словесна сила се изражава у савести или свести нашег духа, без учествовања разума, у страху Божијем, у духовној љубави према Богу и ближњем, у осећању покајања, смирења, кротости, у скрушености духа или дубокој жалости због грехова и у другим духовним осећањима, која су животињама страна. Сила душе – разум, премда је и духовна, ипак има своје место у великом мозгу; тако и сила словесности или дух човека, иако је духовна, има за место свог пребивања горњи део срца које се налази испод леве брадавице на грудима и нешто изнад ње. Сједињење ума са срцем јесте сједињење духовних помисли ума са духовним осећањима срца.

149. Срце је унутрашњи човек или дух, где су самосвест, савест, идеја о Богу са осећањем потпуне зависности од Њега, сав духовни вечно-драгоцени живот.

150. Дух премудрости и откровења и очишћено срце су различите ствари: прво је одозго, од Бога, а ово је од нас. Међутим, у акту стварања хришћанског знања они се нераздељиво спајају и само заједно дају знање. Срце, ма како да га чистиш (ако можеш без благодати) неће дати мудрост, а дух премудрости неће доћи ако му није припремљено обитавалиште – чисто срце. Срце овде није у уобичајеном смислу, већ у смислу унутрашњег човека. У нама постоји унутрашњи човек, по апостолима Павлу, или скривени човек срца, по апостолима Петру. То је Богослични дух, који је био удахнут у првосазданог човека. Он је несакрушив и након пада. Његово полазиште је страх Божји, у чијој основи лежи убеђеност у то да Бог постоји, са свешћу о потпуној зависности од Њега, савест и незадовољавање било чим тварним.

151. Полука која делује јесте срце: тамо се стичу убеђења и саосећања, која одређују вољу и дају јој снагу.

152. Намена духа, као што се може разумети из његових дејстава јесте да држи човека у односу с Богом и Божанственим поретком ствари, поред свега што се налази и тече око њега. Да би испунио како треба такву намену природно је да треба да му припада знање Бога и оног Божанственог поретка, и оно боље битовање, које се осећа и сведочи незадовољством свим тварним. – Оно је, треба претпоставити, постојало у првосазданом човеку пре пада. Дух је јасно видео Бога и све Божанско, онако јасно као што неко здравим очима види неку ствар пред собом. Међутим, након пада очи духа су се затвориле, и он више не види оно што је било природно да види. Сам дух је остао, и има очи, али су затворене. Он је у таквом положају као онај чији су се капци срасли. Око је цело, чезне за светлошћу, тражи како би је видео, осећа да она постоји, али му срасли капци сметају да буде отворено и да уђе директно у општење са светлошћу. Да је дух у оваквом палом положају то је очигледно готово до опипљивости.

Виђење духа човек је желео да замени умовањем, апстрактним мудровањима разума, идеализовањем; међутим, то никада није дало никакве резултате. Сведочанства су све филозофске метафизике.

153. Кад су свест и слобода на страни духа човек је духован; кад су на страни душе он је душеван, кад су на страни плоти он је плотски.

154. Цело ваше писмо сведочи о обрадованом стању ваше душе. Радујте се милости Божијој према вама, али се уједно и бојте. Испада да сте у искуству изучили истину да Господу доликује работати со страхом и радоватисја јему с трепетом. И једно и друго треба држати заједно да се у радости не би дозволило да руке постану скршене, а исто тако и страх – до гушења сваке радости. Треба држати себе у максималном свештеном страху пред Богом као Оцем многомилостивим Који се много брине за нас, али је уједно и строг без и најмањег попуштања...

Страх да сад случајно опет све не нестане је нормална ствар. По његовом дејству изјављујете жељу и спремност да стекнете средства да га сачувате. Али да не мислите да лично – сами – у томе успете? И због саме ове мисли опет вам може све бити одузето. Трудите се да то на сваки начин сачувате; али само чување предајте у руке Господу. Ако се не будете трудили – Господ неће чувати уместо вас. Ако се надом ослоните на своје напоре и труд Господ ће одступити пошто сматрате да вам није потребан и опет ће вас задесити иста невоља. Трудите се до изнемоглости, напрежите силе до последњег степена, али само дело чувања ипак очекујте само од Господа. Ни у једном ни у другом не смете да попустите: ни труд и напор, ни уздање само у Господа. Једно нека подржава друго и од обоје ће се направити чврста ограда.

Господ нам увек жели све оно што је најспасоносније и спреман је да нам то дарује у свако време, очекује нашу спремност или способност да то прихватимо. Зато се питање како човек да буде паметан и да то сачува претвара у друго: како да буде паметан и да себе стално држи у спремности да увек прима од Господа силу која нас чува? А како то? – Треба да је свестан да је празан, да ништа не садржи, да је празна посуда; овоме треба додати свест о немоћи да сами испунимо ову празнину, и то треба крунисати увереношћу да ово може да учини само Господ, и не само да може, већ и жели, и зна како; и затим, стојећи умом у срцу, вапити: како год знаш уреди ме, Господе, - с непоколебљивом надом да ће то и уредити и неће дати да се оклизну ноге наше.

Одушевљени сте због доброг расположења које вам се вратило. То је природно. Међутим, припазите се да се притом не препустите сањарским досеткама: “Ах! Ето га! Ево шта је то и како, а нисам ни знала.” – То је непријатељска помисао која за собом оставља празнину или у њу уводи. Стално треба понављати једно: Слава Тебје, Господи, додајући: Боже, милостив буди! Ако се задржите на таквој помисли одмах ће се са њом испреплести сећања, како сте се трудили и напрезали, шта сте радили и чега сте се клонили, у каквим вашим положајима се добро расположење појављивало и одлазило, при каквима је остајало и учврстило се. И затим ће уследити одлука: тако, увек ћу тако да радим. И пашћете у сањарску уображеност, да је на крају тајна духовног доброг расположења откривена и да је у вашим рукама. Следећег трена ће се открити сва лажљивост сличних маштања и молитва ће бити празна, неће бити чврста и утешна. Утеха ће бити само од сећања на претходно добро расположење, а не од тога што га поседујете. И мораћете да уздахнете и да осудите себе. А ако се душа тога не сети, лажно расположење ће трајати и благодат ће опет отићи. Јер овакво сањарско расположење показује да се душа опет ослонила на свој труд, а не на милост Божију. Благодат је увек благодат и она није везана ни за какав труд. Ко је везује за труд због тога самог може да је буде лишен. Ово добро запамтите.

Поучна одступања благодати су усмерена управо на ово, само да помогну да се добро научи ова спасоносна лекција.

155. Велике милости вас је удостојио Господ! То вам је одобрење ранијег труда и подстицај на већи. А ево можда још шта је: да ли вас можда очекују унутрашња искушења или спољашња муке и тешкоће? Ово је мисао светог Исака. Ако осетиш нарочито дејство благодати гледај будно на све стране, да те не вреба нека напаст. Међутим, ближе од напасти патње јесу напади хваљења собом... Сакупљајте тада све из ранијег живота што по савести не можете да похвалите и затрпајте овим помисли које устају као што се понекад изненадни пламен ватре баца на земљу и газе да од малог не би настао велики пожар. Након хваљења собом и високе оцене о себи следе греховне помисли и покрети и још доста тога другог. Нека вас од свега тога Господ спаси!

Господ одобрава вашу жељу да се осамите, али не указује време. Треба чекати одређена указивања, а до тада чувати унутрашње тиховање и настављати усрдно посао на уређивању обитељи.

Како чувати унутрашњу сабраност поред послова? Радити посао усрдно, пажљиво, стално и без трзавица. Сваки посао који вам предстоји да урадите примајте као да вам га Сам Бог даје и радите га као Божији... Мисао ће бити с Господом. На ово човек може да се навикне уз Божију помоћ.

156. Човек не може да буде у миру с Богом без непрекидног покајања. Апостол Јован поставља следећи услов за мир с Богом: “Ашче сердце наше не зазрит нам” (1 Јн. 3, 21). Ако нема ничег на савести може се имати смелост и приступ ка Богу у осећању мира, а ако то постоји мир се нарушава. Дешава се да човек има нешто на савести – због свести о греху. Међутим, по истом овом апостолу никада нисмо без греха и он то тако одлучно каже рекавши да је лажљивац онај ко другачије мисли и осећа (1 Јн. 1, 8). Дакле, нема тренутка кад неко не би имао нешто на савести – вољно или невољно, и зато нема тренутка кад не би био нарушаван његов мир с Богом. Одавде следи да је неопходно чистити своју савест да би човек био у миру с Богом. Савест се чисти покајањем; дакле, човек непрекидно треба да се каје, јер покајање омива сваку нечистоту с душе и чини је чистом (1 Јн. 1, 9). Ово покајање се не састоји само у речима: опрости, Господе, смилуј се, Господе, већ су притом неизбежна сва дејства, која условљавају отпуштење грехова, то јест: свест о одређеној нечистоти помисли, погледа, речи, саблазни или нечег другог, свест о својој кривици и понизности, без самооправдања, молитва за остављење ради Господа до умирења духа. Што се тиче великих грехова истог тренутка их треба исповедати духовном оцу и примити разрешење, јер се дух у том случају неће смирити само свакодневним покајањем. Дакле, обавеза непрекидног покајања је исто што и обавеза да се савест држи у чистоти и беспрекорности.

ГОРЕЊЕ ДУХА

157. 1 Сол. 5, 19. “Духа не угашајте...” Обично човек живи у безбрижности и не труди се да служи Богу и спасењу. Благодат која зове ка спасењу буди грешника који спава; он, послушавши овај зов с осећањем покајања, долази до решености да свој преостали живот посвети делима угодним Богу и да тако остварује своје спасење; ова одлука се показује у ревности која постаје моћна, кад се с њом спаја Божанствена благодат посредством Божанствених тајни. Од овог тренутка хришћанин почиње да гори духом, то јест да стално ревнује за тим да испуни све на шта му савест указује као на вољу Божију. Ово горење духа се може подржавати и појачавати, а може се и угасити. Оно се пре свега разгорева делима љубави према Богу и ближњима која чине суштину овог духа, уопште, верношћу свим заповестима Божјим са спокојством савести, душевно-телесним подвизима без жаљења себе, молитвом и Богомислијем. Гаси се одступањем пажње од Бога и дела Божјих, неумереним оптерећивањем себе свакодневним пословима, попуштањем чулним задовољствима, угађањем плоти и похоти, пристрасностима. Ако се угаси овај дух угасиће се и хришћански живот... Свети Златоуст нашироко расуђује о овом горењу духа. Наводимо укратко његове речи:

“Некаква густа магла и мрак и облак су разливени над читавом земљом. Указујући на то апостол је говорио: “бјесте иногда тама”. Нас окружује ноћ тако рећи, без месеца, и ми у тој ноћи ходимо. Бог нам је дао јасно кандило запаливши у нашим душама благодат Светог Духа. Међутим, примивши ову светлост једни су постали јаркији и јаснији, као на пример, Павле, као Петар, као сви свеци, а други су угасили, као пет девојака, као они који су претрпели бродолом вере, као коринтски блудник, као отпали Галати. Зато Павле сада каже: Духа не угашајте, тј. дар, зато што он обично тако назива дар Светог Духа. А гаси га нечист живот. Јер слично као што када неко налије воду или баци земљу на светлост у светилник или чак ништа такво не радећи, када само излије из њега уље – гаси се светлост, тако се гаси и дар благодати. Ако си донео земаљско, ако си се препустио бригама о пролазним делима већ си угасио дух. – Пламен се гаси и онда када недостаје јелеј, управо, кад не творимо милостињу. Пошто је он сам дошао теби по милости Божијој, кад не налази у теби овај плод он одлеће од тебе. Јер он не пребива у немилостивој души.

Дакле, немојмо га гасити. Свако рђаво дело гаси ову светлост: и злорекост, и увреде и све томе слично. Као што се дешава с ватром – да је уништава све оно што јој је туђе, а да је све сродно с њом појачава – тако бива и с овом светлошћу.”

Овако се открива општехришћански благодатни дух, који због покајања и вере силази у душу сваког у тајни Крштења или се враћа у њу у тајни покајања. Огањ ревности чини његову суштину. Међутим, он може да има различита усмерења у зависности од човека. Код једног се он у потпуности усмерава на исправљање себе у строгим подвизима, код другог, пре свега на дела љубави, код трећег – на уређивање хришћанског друштва, код четвртог на ширење јеванђељског учења проповеђу, као на пример у Аполосу, који горећи духом глаголаше и учаше известно јазе о Господе (Дап. 18, 25).

У свим овим смеровима не гасити дух значи не гушити његове захтеве, сугестије и стремљења, већ их благоразумно задовољавати окрећући све у славу Божију, на своје спасење и спасење братије у Господу.

158. Ст. 12. “Упованијем радујушесја, скорби терпјашче, в молитвах пребивајушче.”

Ево знакова горења духа! “Онај ко гори духом усрдно служи Владици, очекује насладе добрима којима се нада и савладава искушења која наилазе, супротстављајући њиховим нападима трпљење и непрестано призивајући у помоћ Божанствену благодат” (Бл. Теодор.) “Све ово служи подржавању оног огња (тј. горења духа)” (св. Златоуст).

“Упованијем радујушесја.” Од првог тренутка буђења духа благодаћу, свест и стремљење човека прелазе од твари ка Богу, од земаљског ка небеском, од пролазног ка вечном. Тамо, у тој области је његово благо, тамо је и његово срце. Он овде ништа не чека, све његове наде су с друге стране. Његово срце отпада од овдашњег, ништа од овога га не привлачи, он ништа овде не чека, ничему се не радује. Радује се будућим добрима, за којима несумњиво чезне. Ово преношење добара и нада срца јесте суштинска одлика пробуђеног и горућег духа. Оно човека чини суштински дошљаком на земљи, који трага за отаџбином, небеским Јерусалимом. Сви хришћани, пошто су добили благодат, треба да буду такви. Зато апостол и на другом месту свима заповеда: Ашче убо воскреснусте со Христом (тј. ако сте оживели духом Христовом благодаћу), вишних ишчите, идјеже јест Христос одеснују Бога сједја. Горњаја мудрствујте, а не земнаја. Умросте бо (тј. умрли сте за све земаљско, тварно и пролазно), и живот ваш сокровен јест со Христом в Боге (Кол. 3, 1-3).

159. Духом горјашче... Сви смо ми примили благодат у Крштењу и Миропомазању. Зато би требало да горимо духом, који се оживљава благодаћу Светог Духа. Зашто не можемо да кажемо да горимо духом? – Зато што се углавном или искључиво бавимо душевним, свакодневним, грађанским; зато је дух затрпан, иако и даје на знање да је ту. Да би се разгорео дух човек треба да постане свестан погрешне усмерености наше делатности, најпре према земаљском и свакодневном, да се удубљава размишљањем у созерцавање Божанског, светог, небеског и вечног, а главно је – да почне да ходи у делима која се називају духовнима.

И запалиће се дух: јер се свим овим разгорева дар благодати која у нама живи. Овако тумаче свети оци и учитељи наши. Свети Златоуст набројавши врсте појачане делатности затим додаје: “Ако будеш имао све што је набројано привући ћеш Духа. А ако у теби буде Дух, учиниће те ревносним за све набројано. Када те запале Дух и љубав све ти постаје лако. Зар ниси видео колико је свима страشان во када је на његовим леђима запаљен огањ? Тако ћеш и ти постати неиздржив за ђавола ако узмеш оба ова горионика (тј. благодат Духа и љубав...” Потпуније о овоме говори блажени Теодорит: “Духом је апостол назвао дарове (благодати, која подстиче наш дух) и заповедио да му наша усрдност даје храну као дрва огњу (подразумева се размишљање о Божанском и духовна дела). Исто каже и на другом месту: духа не угашајте (1 Сол. 5, 19).

Дух гасе они који су недостојни благодати, зато што немајући чисто око ума не примају онај зрак. Тако и за слепе по телу тама бива и светлост, и они дању служе мраку. Због тога нам апостол заповеда да горимо духом и да имамо ватрену љубав према Божанском.”

160. Човек пробуђено стање не може да пропусти без пажње, али може да се на њега не осврће и оставши неко време у њему опет сиђе (падне) у уобичајени ковитлац покрета душе и тела. Буђење не завршава дело обраћења грешника, већ га само зачиње и након њега предстоји нам рад на себи, и то веома сложен рад. Уосталом, све што овде спада одвија се у два заокрета слободе: прво у кретању ка себи, а затим од себе ка Богу. У првом човек враћа себи власт над собом коју је изгубио, а у другом приноси себе на жртву Богу – жртву свепаљеницу слободе. У првом долази до одлуке да остави грех, а у другом приближавајући се Богу даје завет да ће само Њему припадати у све дане свог живота.

161. Свети Макарије Египатски каже (Беседа 1 о чувању срца, гл. 12, стр. 451) да благодат која му (човеку) долази нимало “не везује његову вољу принудном силом и не чини га постојаним у добру, чак и ако би он ово желео или не би желео. Напротив, Божија сила која се налази у човеку оставља место слободи да се открије воља човека, да ли се пристаје или не пристаје на благодат.” Од овог тренутка почиње сједињење слободе с благодаћу. Благодат је деловала споља и стоји споља. Она улази унутра и почиње да влада деловима духа не другачије, него када јој човек својом жељом отвара улаз у себе или отвара уста да би је прихватио. Ако човек пожели она је спремна да помогне. Човек не може да учини себе добрим или да утврди себе у добру, али жели и напреже се; ради ове жеље благодат у човеку укрепљује жељено добро. Све ће се тако одвијати до коначног овладавања човека собом у добру и угађању Богу.

162. Ономе ко је тражио благодатну помоћ и ко сада осећа њену посету оваква жеља треба да буде својствена, тј. да се обавезно треба поправити и приступити овоме одмах – то осећање је већ руководило њиме у свим наведеним напорима; али његовом саставу или савршенству се и овде нешто додаје. Постоји мислена жеља: ум захтева и човек се приморава; оваква жеља управља припремним напорима. Постоји жеља саосећања: она се рађа под дејством благодатног подстицања. Постоји, на крају, делатна жеља – сагласност воље да одмах приступи делу устајања од падова; она сад треба да се створи по благодатном подстицају.

163. Зато одстрани све што може да угаси овај огањ који се зачиње, и окружи себе свиме што може да га храни и доведе до пламена. Осами се, моли се и насамо размисли шта да радиш. Онај поредак живота, послова и труда који ти је већ наведен и на који си сам себе приморавао тражећи благодат јесте најбоље и за продужавање у себи дејства које је она започела. Најбољи од њих су у том случају – осамљивање, молитва и размишљање. Осамљивање ће бити сабраније што је молитва дубља и размишљање делатније.

164. Сад твоје расуђивање са собом неће бити оно што је раније било. Без подстицања оно обично скреће у уопштеност; сада, напротив подражавајући благодати и под њеним руководством оно ће чинити да сматраш да се све односи директно на тебе без икаквих

извињавања и скретања, окретаће ти предмете са страна које највише могу да делују на тебе. Зато у овом случају нећеш само размишљати, колико ћеш прелазити с осећања на осећање.

165. Види Господ твоју потребу и труд и пружиће ти руку помоћи, подржаће те и утврдити да будеш онакав какав треба да буде војник који ступа у борбу. Ево где је ослонац! Најопасније је ако душа умисли да ово сама може да стекне; тада ће све изгубити. Зло ће је опет савладати, заклониће ову још увек слабу светлост у себи, угасиће овај, пламичак који једва тиња. Душа зна колико је немоћна сама по себи, зато ништа не очекује од себе, нека пада у понижење пред Богом, нека у свом срцу претвори себе ни у шта. Тада ће сведелатна благодат од овог ничег створити у њој све. Ко се у крајњем самопонижењу препушта руци Божијој привлачи Бога, срдобољног, и постаје јак Његовом силом.

Све очекујући од Бога и ништа од себе човек и сам треба да се труди да делује колико може како би Божанствена помоћ имала чему да помогне, да Божанствена сила има шта да осени. Благодат је већ присутна, али ће она деловати после личних покрета, надомештајући њихову немоћ својом силом. Дакле, ставши чврсто ногом у самопонижном предавању себе вољи Божијој и сам делуј не раслабљујући се.

IV ШТА ЗНАЧИ УСРЕДСРЕДИТИ УМ У СРЦУ?

166. “Зато, трудећи се у брижљивом трезвењу да надгледамо своју мисаону силу, имајући у виду његово право (право ума) да влада и да је исправља на неки други начин не можемо имати успеха у овоме осим ако саберемо споља ум који је расејан осећањима и увевши га унутра у само срце које је спремиште помисли.”

167. Царство Божије је у вама. Пошто је Син Божји у теби и Његово Царство је у теби. Ево Небеског богатства у теби, ако га желиш. Ево Царства Божијег у теби, грешнице. Уђи у самог себе, тражи усрдније и без тешкоћа ћеш га наћи... Ван тебе је смрт и врата која у њу воде представља грех... Уђи у себе, пребивај у свом срцу, јер је тамо Бог (свети Јефрем Сирин).

168. Из главе треба сићи у срце. Сад је код вас размишљање о Богу у глави. А Сам Бог као да је споља и испоставља се да је овај рад спољашњи. Док сте у глави мисли се неће умирити, стално ће се ковитлати као снег или летњи ројеви комараца.

169. Сећам се да сте писали да вас од пажње чак боли глава. Да, ако се ради само главом, а кад сиђете у срце никаквог труда неће бити, глава ће постати празна и ту је крај помислима. Све оне су у глави и једна за другом јуре и с њима се не може изаћи на крај. Ако пак нађете срце и ако будете умели да стојите у њему сваки пут када почну да вас смућују помисли треба само сићи у срце – и помисли ће се разбежати. Ово ће бити пријатан кутак, безбедно склониште. Немојте се лењити да сиђете. У срцу је живот, управо тамо треба живети. Немојте мислити да је то посао само савршених. Не, то је посао свих који почињу да траже Господа.

170. Како схватити израз “усредсредити ум у срцу?” Ум је тамо где је пажња. Усредсредити га у срцу значи утврдити пажњу у срцу и умно гледати пред собом присутног невидљивог Бога обраћајући Му се са славословљем, благодарењем и молбом, пазећи притом да ништа са стране не уђе у срце. То је сва тајна духовног живота.

Главни подвиг јесте чување срца од страсних покрета и ума од истих таквих помисли. У срце треба гледати и све што не ваља истеривати из њега. Радећи све што је прописано бићете готово монахиња, а можда и права монахиња. И ван манастира се може бити монахиња живећи монашки, и у манастиру се може бити мирјанка.

171. Зар то може бити?! Бог моли за ваше срце до краја, а срце жели Бога. Јер без Бога оно никада не бива сито, стално чезне. Погледајте на себе с те стране. Можда ћете ту наћи врата која воде у одаје Божије.

172. Сви ми – крштени и миропомазани имамо дар Светог Духа. Њега сви имају, али он није у свима делатан. Како достићи да он постане делатан, описано је у мојим првим писмима. Потрудите се да поново погледате. Овде ћу додати само да другог пута до тога нема.

173. Главна ствар је да пажња не одступа од Господа, то је исто што и утврђивање сећања на Бога у срцу.

174. Тражите Господа? – Тражите, али само у себи. Он је близу свих. Господ је близу свих оних који Га искрено призивају. Нађите место у срцу и тамо беседите с Господом. То је Господња сала за пријем! Ко год да сретне Господа тамо Га среће. И друго место Он није одредио за сусрет с душама.

175. Унутар-пребивање и срдачну осамљеност држите... Нека вам Господ да и да их увек сачувате. Овде је главна ствар. Кад је свест унутар срца, а тамо је и Господ, они се спајају и дело спасења се одвија успешно. Ни рђаве помисли тада не могу да уђу, а још мање осећања и расположења. Само име Господа растерује све туђе и привлачи све сродно...

Чега највише треба да се бојите? – Задовољства собом, високог мишљења о себи, уображености и сваког другог само...

Са страхом и трепетом остварујте своје спасење... Скрушен дух, срце скрушено и смирено разгоревајте и држите.

176. Шта значи бити умом у срцу? – Ево шта значи! – Знате где је срце? Како да не знате? Шта сте учили? – Онда станите тамо пажњом и стојте постојано, - и бићете умом у срцу; ум ће бити нераздвојан с пажњом: где је оно тамо је и он. Писали сте да често приликом читања акатиста Сладчајшем Исусу осећате огањ у срцу.

Ево где то осећате тамо и будите пажњом и не излазите напоље не само за време молитве, већ и у свако друго време. Али стајати тамо не треба просто, већ са свешћу да стојите пред лицем Господа или пред Његовим свевидећим оком, које види и скривене одаје срца; а да би тако стајали трудите се да у вама гори неко осећање према Богу – страха, љубави, уздања, преданости, болне скрушености и др. Ово је норма унутрашњег устројства, и чим приметите да се нарушава у било чему журите да га поново успоставите.

177. Имајте увек у намери једно – да држите себе у срцу у односу на Господа онако како треба, а на оно што је споља не обраћајте велику пажњу. Кад је присутно сећање на Бога, свест стоји пред Господом са страхом и ви са свештеним страхом падајте ничице пред Њим у потпуној преданости Његовој светој вољи, - ово је норма дужног односа према Господу.

178. Дакле, знате шта је прави мир! Слава Богу!.. Онда, у чему је ствар? И сад треба вући на ону страну са које се он даје. Треба тражити изгубљени рај да би се касније опевао стечени. Тамо је суштина ствари... Све ван њега и осим њега је пустош.. И све ово није далеко, све је овде, надомак руке... Ипак, треба то пожелети... и није лако пожелети. Нека вам помогне Мати Божија и ваш Анђео чувар!

179. Срећан повратак! Свој кутак је као рај после растанка. Тако сви осећају. Тако се и дешава када се после расејавања човек враћа пажњи и унутрашњем животу. Кад смо у срцу ми смо код куће; кад нисмо у срцу нема нас код куће. И ево, за шта пре свега треба да се бринемо!

180. Нека вам помогне Господ да будете живи и трезвени. Али не заборављајте главно – да се пажњом и умом спојите са срцем и да стално тамо будете пред лицем Господа. Сав молитвени труд треба да буде умерен на ово. Молите Господа да вам дарује ово благо. То је благо скривено на пољу; то је драгоцен бисер.

181. Онима који се подвизавају циљ спољашњег поправљања треба да буду пажња, будност, хоћење у присуству Божијем. Ево кад Бог да да се у вашем срцу зачне раница, тада ће само од себе доћи и оно што желите или нешто много веће од тога, - завладаће неки посебан такт по којем ће се у вама све одвијати хармонично, складно и умесно, без размишљања о томе. Тада ћете у себи носити учитеља, од којег нема мудријег на земљи.

182. Без посла не треба бити ни трена. Али постоје послови које видљиво обавља тело, и постоје дела мисаона, невидљива. И то су права дела... Прво од њих јесте сећање на Бога стално са умно-срдачном молитвом. То нико не види, а ипак се лица која су тако расположена налазе у непрестаном напетом делању. То је оно што је једино потребно. Чим то постоји, не брини се за друга дела.

Пошто је прва замисао Божија за човека да буде у живом савезу с Богом, а овај савез се огледа у томе да неко умом и срцем живи у Богу, чим неко тежи таквом животу и тим пре постаје његов заједничар, у извесној мери се за њега може рећи да испуњава животни задатак ради којег је уведен у ток битија. – Нека зна ово онај ко се труди у овом начину живота и нека се не смућује што не чини нека јавна дела, посебно важна. Ово само садржи сва дела.

183. Сваки истински хришћанин увек треба да има на уму и никада да не заборави да треба да се сједини с Господом Спаситељем свим својим бићем, - треба Њему, Господу, дати да се усели у ум и срце наше и треба почети живети Његовим пресветим животом. Он је примио нашу плот, а ми треба да примимо и плот и Свесвети Дух Његов, - да примимо и да га увек чувамо. Само овакво сједињење с нашим Господом даће нам онај мир и ону добру вољу, ону светлост и онај живот које смо изгубили у првом Адаму и који се сада враћају у другом Адаму – Господу Исусу Христу. А за овакво сједињење с Господом после Причешћа Телом и Крвљу Његовом најбоље и најпоузданије средство јесте умна Исусова молитва, која гласи : Господи Исусе Христе, Сине Божији, помилуј мја!..

Да ли је Исусова молитва обавезна и за мирјане, а не само за монахе? Сигурно да је обавезна, зато што сваки хришћанин, као што је речено на почетку ове поуке, треба да се сједини с Господом у срцу, а за ово сједињење најбоље служи Исусова молитва.

184. “Стати над срцем, стати умом у срце, из главе сићи у срце,” – све је ово једно исто. Суштина ствари је у усредсређивању пажње и стајању пред невидљивим Господом, али не у глави, већ у грудима – код срца и у срцу. Кад дође Божија топлина све ово ће постати јасно.

185. У књигама пише да кад Исусова молитва превлада и усели се у срце (једно је када се на њу навикне језик, а друго је када се усели у срце) придаје бодрост и растерује сан.

186. Пази на себе и труди се да не излазиш из срца, јер је Господ у њему. Тражи ово и труди се над овим. Наћи ћеш и увидећеш како је то драгоценост.

187. То што вас води осећање или што уопште имате духовна осећања још не значи да чврсто стојите пажњом у срцу. Кад ово последње постоји ум стално стоји у срцу, и стоји пред Господом у страху и побожности, и не жели да изађе одатле. То подсећа на оно како се дете чврсто држи у мајчином загрљају. Нека вам Господ дарује да ово постигнете.

188. Човек среће некога ко зна у чему је ствар и он му објашњава: у теби је све у нeredу зато што је тамо присутно распадање сила, ум иде својим путем, а срце својим. Ум треба сјединити са срцем, тада ће врење мисли престати и ти ћеш добити кормило за управљање бродом душе, - полугу којом ћеш почети да покрећеш сав свој унутрашњи свет. Како то? – Навикни да се умом у срцу молиш: “Господи Исусе Христе, Сине Божији, помилуј мја!” И ова молитва, кад се научиш како да је твориш онако како треба, или тачније, када се укорени у срце довешће те до жељеног краја: она ће твој ум спојити са срцем, она ће стишати врење мисли и даће ти снагу да управљаш покретима своје душе.

189. У претходном стању молитва је била радна, али је срце готово стално било хладно и једва да је некада покретано на топлу и усрдну молитву. Сада напротив, молитвена топлина не одлази, већ само понекад напада хлађење које се брзо протерује стрпљивим пребивањем у устројству и занимањима која подстичу осећање. Постоји велика разлика и у односима срца према испразним и страсним нападима – ко је од њих слободан! – али у претходном стању они су улазили у срце, пленили га и као да су на силу изазивали саосећање; због тога иако тамо није било грешних дела, срце је ретко остајало слободно од скрнављења греховним наслађивањем. И сад долазе исти ови напади, али на улазу у срце стално стоји стражар – пажња и именом Господа Исуса одбија ове непријатеље. И тек тада непријатељ лоповски

успева да убади сласт, која се, ипак одмах примећује, избацује је и омива покајањем до те мере да од ње не остаје ни трага. Овакво је уобичајено устројство срца о којем се говори.

До тада у периоду трагања седећи поред купељи проводиш године кличући: “Человјека не имам.” О, када дође спасење Израилјево да нас баци у ову живоносну купељ! Зашто нас Он, Којег смо примили у себе пушта да се тако мучимо? Он је у нама, али нас самих тамо нема. Дакле, треба да се тамо вратимо. Доста је било читања – треба деловати; доста је било гледања како други иду – треба сами да идемо.

Овим предивним мислима и саветима немамо шта да додамо. Ако желиш унутрашњи живот – уђи унутра. А како да уђеш – о томе је већ раније било речи.

190. До зачетка унутрашњег живота или видљивог испољавања дејства благодати и Богоопштења човек често још нешто ради сам и напреже на то своје силе. Међутим, измучивши се безуспешно улажући сопствени напор, он на крају оставља своју делатност и од свег срца се препушта свемоћи благодати. Тада га Господ посећује Својом милошћу и пали у њему огањ унутрашњег духовног живота. Да у овој великој прекретници његови напори ништа нису значили он зна из искуства. Касније више или мање честим одступањима благодат Божија у њега урезује такође искуствено уверење да ни одржавање овог животног огња није ствар његових сопствених напора. Затим, често наилажење добрих мисли и подухвата, честа осећавања молитвеног духа који је незнано како и одакле дошао такође му дају да се на сопственом примеру увери да све добро за њега није могуће другачије осим услед дејства Божије благодати која је увек присутна и која по милости Господа спасава све оне који се спасавају. Он се препушта Господу и Господ делује у њему у свему. Искуство показује да он има успеха у свему тек када је испуњен овим потпуним предавањем себе. Он тада не одступа од њега и на сваки начин га чува.

Теоретичаре много занима питање односа благодати и слободе. За онога ко носи благодат ово питање је решено самим делом. Онај ко носи благодат препушта се потпуном дејству благодати и благодат у њему делује. Ова истина за њега не само да је очигледнија од било какве математичке истине, већ и од сваког спољашњег искуства, јер је он већ престао да живи ван себе и потпуно је усредсређен унутра. Он сада има само један задатак – да увек буде веран благодати која је у њему присутна.

Неверност је вређа и она или одступа или смањује своје дејство. Своју верност благодати или Господу човек сведочи тиме што ни у мислима, ни у осећањима, ни у делима, ни у речима не допушта ништа од онога за шта је свестан да је мрско Господу, и напротив, не пропушта да учини свако дело и подухват чим сазна да за то постоји воља Божија судећи на основу околности и по указивању унутрашњих жеља и порива. Ово понекад захтева много труда, болних самопринуда и самоприморавања, али се он радује што приноси све на жртву Господу, јер после сваке овакве жртве добија унутрашњу награду: мир, радост и посебну смелост у молитви.

Овим актима верности благодати разгорева се дар благодати у вези са молитвом, која је у то време стална. Кад се распали ватра потребно је кретање ваздуха да би се она распламсала; исто тако, кад се у срцу запали огањ благодати потребна је молитва која представља својеврсно кретање духовног ваздуха у срцу. Каква је то молитва? Непрестано обраћање ума Господу у срцу или непрестано стајање пред Господом умом у срцу, са дозивањем или без дозивања, само с осећањима оданости и скрушеним падањем ничице пред Њим у срцу. Ово дејство, или тачније, расположење, је главно средство за одржавање унутрашње топлине и свег унутрашњег поретка за истеривање лоших и празних мисли, за утврђивање добрих мисли и подухвата. Долазе добре мисли и подухвати – он се удубљује у молитву не обраћајући пажњу на оно што се у њему догађа – и све нестаје. Тако умна молитва у њему постаје главни покретач и управитељ духовног живота. Зато није чудно што су све поуке у отачким делима углавном усмерене на то да науче човека да се ваљано умно моли Господу.

191. Упражњавање Исусове молитве има две главне етапе или периода који се завршавају чистом молитвом, која се крунише бестрашћем или хришћанским савршенством у оним подвижницима којима је Богу било угодно да га да. Свети Исак Сиријски каже: “Нису се многи удостојили чисте молитве, већ је мали број, оних који су достигли ову тајну која се дешава после ње и који су прешли на другу обалу (Јордана). Једва да се може срести један из нараштаја у нараштај, по благодати и благој вољи Божијој.”

192. У првом периоду ономе ко се моли оставља се да се моли само сопственим напором; благодат Божија несумњиво помаже ономе ко се моли с добрим намерама, али не открива своје присуство. За то време страсти које су скривене у срцу почињу да се крећу и воде делатеља молитве до мученичког подвига у којем се непрестано смењују порази и победе, у којима се јасно огледају човекова слободна воља и његова немоћ.

193. У другом периоду благодат Божија даје до знања о свом присуству и дејству, сједињавајући ум са срцем, дајући човеку могућност да се моли без лутања то јест, без расејавања са срдачним плачем и топлином; притом греховне помисли губе насилничку власт над умом.

194. Прво стање онога ко се моли може се упоредити са обнаженим дрвећем за време зиме; друго с истим овим дрвећем када је покривено лишћем и цвећем услед дејства пролећне топлоте... Душа и циљ молитве у оба ова стања мора бити покајање. За покајање које се приноси само уз сопствени напор Бог дарује, у своје време, благодатно покајање и Дух Свјатиј, пошто се усели у човека, ходатајствујет о нем воздиханијама неизглаголаними: Он се заступа за свете у складу с вољом Божијом, коју зна само Он.

Из овога потпуно очигледно следи да је за почетника тражење места срца, то јест, трагање за тим да човек у себи открије раније него што треба и пре времена очигледно дејство благодати веома погрешна ствар која квари поредак и систем науке. Овакво дело је дело гордо, безумно! Нимало не ваља да почетник употребљава механизме које су свети оци изложили за успешне монахе, за тиховатеље.

195. Труди се, упињи се, тражи и пронаћи ћец; куцај – и отвориће ти се. Не малаксавај и не очајавај. Али при свему томе имај на уму да овај труд представља само покушај напора с наше стране ради привлачења благодати, а не само дело, које још увек тражимо. Недостаје главно – благодатни подстицај. Веома је уочљиво да, да ли расуђујемо или се молимо, или радимо нешто друго ми као да угуравамо у своје срце нешто туђе, спољашње. Бива да у складу са силом напора извесно дејство овог труда сиђе до извесне дубине у срце, али се опет одатле избацује због некакве еластичности непокорног срца које није стекло одговарајућу навику, слично као што се из воде избацује штап вертикално уроњен у воду. Одмах након овога поново почиње хладноћа и тврдокорност у души – очигледан знак да ту није било благодатног дејства, већ је постојао само наш труд и наш напор. Зато се немој задржати само на овим делима и не почивај на њима као да су она оно што треба да се пронађе. То је опасна заблуда! Подједнако је опасно мислити де се у овом труду садржи заслуга због које би требало да буде послата благодат. Нипошто! То је само припрема за примање, а сам дар у потпуности зависи од воље Даваоца. Дакле, уколико се пажљиво употребљавају сва горе наведена средства онај ко тражи треба још да ходи очекујући да га Бог посети, што, уосталом не долази по неком нашем плану, и нико не зна одакле оно долази.

Кад дође ова подстицајна благодат, тек тада заправо почиње право дело промене живота и природе у човеку. Без овога се успех не може ни очекивати – сви покушаји ће бити неуспешни. Сведок за ово је блажени Августин који се дуго мучио са собом, а савладао је себе тек кад га је осенила благодат. Труди се, чекајући с поузданом надом. Доћи ће – и све ће уредити.

196. Испуњење заповести које претходи сједињењу ума и срца разликује се од испуњења заповести које следи након сједињења. Пре сједињења подвижник заповести испуњава с највећим напором, присиљавајући и принуђујући своју палу природу; након

сједињења духовна сила, која сједињује ум и срце вуче ка испуњењу, чини га лаким, сладосним. “Пут заповједеј Твојих текох, једга разширил јеси сердце моје,” рекао је Псалмопојац.

197. Док се стремљења духа пробијају раздробљено, час једно, час друго, и једно на једну страну, а друго на другу, у њему нема живота. Кад долази највиша, Божанствена сила благодати, истовремено доносећи дух, она своди сва његова стремљења у једно и држи их само у овоме, тада ту постоји и огањ духовног живота.

198. Кад благодат не обитава у човеку демони се као змије, гнезде у дубини срца, нимало не дозвољавајући души да пожели добро; а кад у душу уђе благодат онда они као неки мрачни облаци лутају по деловима срца, преображавајући се у греховне страсти или у разоноде да би помрачили сећање, одвукли ум од бесеђења с благодаћу.

199. Ако си осетио да се твој ум сјединио с душом и телом, да више ниси расечен грехом на делове, већ да представљаш нешто јединствено и цело, да те је запахнуо Христов мир, чувај са сваким старањем дар Божји. Нека твој главни посао буде молитва и читање светих књига, осталим пословима дај другостепени значај, а према земаљским пословима буди хладан, ако можеш отуђи се од њих.

Свештени мир који је танан као дах Светог Духа, одмах одступа од душе која се понаша неопрезно у његовом присуству, која нарушава свештени страх, која нарушава верност попуштањем греху, која себи дозвољава нерад. Заједно с Христовим миром одступа од недостојне душе благодатна молитва и упадају у душу као гладне звери, страсти, почињу да кидају жртву која се сама предала, коју је Бог Који је од ње одступио, препустио самој себи. Ако се преједеш, а посебно ако се опијеш свети мир ће престати да делује у теби. Ако се разгневиш – за дуго времена ће престати његово дејство. Ако дозволиш себи дрскост он ће престати да делује. Ако заволиш нешто земаљско, ако се заразиш пристрасношћу према ствари, према неком рукодељу или посебном расположеношћу према човеку – свети мир ће сигурно одступити од тебе. Ако допустиш себи наслађивање блудним помислима – он ће те за дуго, за веома дуго времена оставити, јер не трпи никакав греховни смрад, посебно блуда и ташпине. Потражићеш га и нећеш га наћи. Заплакаћеш зато што си га изгубио, али он неће обратити никакву пажњу на твој плач да би се научио да оцениш како треба дар Божји и да га чуваш с одговарајућим старањем и свештеним страхом.

Омрзни све што те вуче на доле, у разоноду, у грех. Разапни се на крсту јеванђељских заповести; непрестано држи себе прикуцаним за њега. Храбро и бодро обацуј све греховне помисли и жеље; одсецај земаљске бриге; старај се да оживиш у себи Јеванђеље ревносним испуњавањем свих његових заповести. За време молитве поново се разापни, разапни се на крсту молитве. Одбацуј од себе сва сећања, најважнија, која ти долазе за време молитве – презири их. Немој да богословствујеш, не занимај се разматрањем блиставих мисли, нових и јаких, ако оне одједном почну да се множе у теби. Свештено ћутање, које се наводи на ум за време молитве осећање величине Божије, објављује о Богу узвишеније и јаче од сваке речи. “Ако се истински молиш, рекли су оци, ти си богослов.”

200. Међутим, још те колеба сумња! Гледаш мене и видећи пред собом таквог грешника и нехотице питаш: зар у том грешнику, у којем страсти делују тако очигледно и јако – зар у њему делује Свети Дух?

Правично питање! И мене оно доводи у недоумицу, ужасава ме! Закупи ме нешто друго, грешим, чиним прелубу с грехом, варам Бога мог, продајем Га за мрску цену греха. И без обзира на моје стално издајство, на моје понашање издајничко и вероломно – Он је постојан. Незлобив, Он дуготрпељиво чека на моје покајање, на исправљење. Чуо си шта у Јеванђељу каже Син Божји? Не требају, каже Он, здравији врача, но бољашчији. Не приидох призвати праведници, но грјешници на покајаније. Тако је говорио Спаситељ, тако је и деловао. Јео је с цариницима, грешницима, обраћао их је, сусрећући се с њима, у веру и врлину, у духовно сродство с Аврамом и другим праведницима. Тебе чуди, запањује те

бесконачна благод Сина Божијег? Знај да је исто толико благ и Свесвети Дух – исто толико жуди за људским спасењем исто је толико кротак, незлобив, дуготрпељив, многомилостив. Дух је једно од Три равнoчасна Лица Свесвете Тројице, Која чине несливено и нераздељиво, јединствено Божанствено биће Који имају једну природу.

И управо грех привлачи Светог Духа човеку! Привлачи Га грех, али не онај који се остварује на делима, већ онај који човек види у себи, који признаје и оплакује. Што се више човек загледа у свој грех, што се више препушта плачу за собом, тиме је пријатнији, приступачнији Духу Светом, Који као лекар приступа само онима који су свесни да су болесни; насупрот томе, одвраћа се од оних који се богате својим испразним мишљењем да су нешто. Гледај и загледај се у свој грех! Не скидај поглед с њега! Одреди се себе, не имај душу своју честну себје! Сав се удуби у гледање свога греха, у плач због њега! Тада ћеш, у своје време угледати своје поновно саздавање непојамним, а још мање објашњивим дејством Светог Духа. Он ће ти доћи кад Га не очекујеш, почеће да делује у теби кад будеш сматрао да си Га у потпуности недостојан.

201. Божанствено дејство је нематеријално: не види се, не чује се, не очекује се, оно је незамисливо, необјашњиво било каквим поређењем, било чиме преузетим из века овог; долази, делује тајанствено. Прво човеку показује његов грех, увећава у очима човека његов грех, непрестано држи страшни грех пред његовим очима, доводи душу до самоосуђивања, показује јој наш пад, ову ужасну, тамну, дубоку провалију погибељи, у коју је наш род пао сагрешењем нашег праоца; затим мало по мало дарује умножену пажњу и скрушеност срца на молитви. Припремајући на тај начин сасуд, изненада се неочекивано, нематеријално, дотиче расечених делова, - и они се спајају у један. Ко се дотакао? – Не могу да објасним: ништа нисам видео, ништа нисам чуо, али видим да сам промењен, изненада сам осетио да сам такав услед дејства Онога Ко има моћ. Саздаатељ је утицао приликом поновног саздавања као што је деловао приликом саздавања. Реци: Да ли је тело Адама, направљено од земље, док је још лежало и није имало живу душу пред Саздаатељем, да ли је могло да има појма о животу, да ли је могло да га осећа? Кад је одједном оживела душа у њему, да ли је пре тога могло да размишља, да ли да прими душу или да је одбаци? Створени Адам је изненада осетио да је жив, да мисли, да жели! С таквом изненадношћу се врши и поновно саздавање. Саздаатељ је био и јесте неограничени Владика – делује као самодржац, свемоћно, натприродно, изнад сваке мисли, изнад сваког поимања, бесконачно танано, духовно, потпуно невештаствено.

Кад је Његова рука дотакла моје цело биће, ум, срце и тело су се сјединили, почели су да чине нешто цело, јединствено; затим су се погрузили у Бога – пребивају тамо док их ту држи невидљива, непојамна, свемоћна рука...

202. Ако некога ко слуша из уста грешника велике речи о дејствима Духа колеба неверје, ако га смућује мисао пошто сматра да је дејство о којем се објављује дејство демонске прелести, нека одбаци хулну помисао. Не, не! Није такво дејство, нису таква својства прелести! Реци: да ли је ђаволу, непријатељу, убици људи својствено да буде њихов лекар? Да ли је ђаволу својствено да сједини делове и силе човека расечене грехом, да их изводи из поробљености греху на слободу, да их изводи из стања супротстављености, међусобне борбе, у стање свештеног мира у Господу? Да ли је ђаволу својствено да извлачи из дубоке провалије незнања Бога, да даје живот, искуствено Богопознање, којем више нису потребни никакви спољашњи докази? Да ли је ђаволу својствено да проповеда и да подробно објашњава Искупитеља, да проповеда и објашњава приближавање Искупитељу покајањем? Да ли је ђаволу својствено да васпоставља у човеку пали образ, да доводи у ред растројено подобје? Да ли му је својствено да доноси окус духовног сиромаштва, и уједно Васкрсења, обновљења, сједињења с Богом? Да ли је ђаволу својствено да узноси на висину Богословља, на којој човек бива као ништа, без мисли, без жеља, потпуно погружен у дивно ћутање? Ово ћутање јесте пресушивање свих сила људског бића које су се устремиле ка Богу и које, да тако кажемо, нестају пред бесконачном величином Бога. – На један начин делује прелест, а

другачије Бог, безгранични Владика људи, Који је био и данас јесте њихов Саздаатељ. Зар Онај Ко је створио и ствара није Створитељ? Дакле, чуј, вољени брате, чуј, по чему се разликује дејство прелести од Божанственог дејства! Кад прелест приступа човеку, било мишљу или машпањем или тананом надменошћу или неком појавом која се види чулним очима, или гласом из поднебесне сфере, који се чује чулним ушима, никад не приступа као неограничена владарка, већ као заводница која од човека тражи пристанак, која након његовог пристанка добија власт над њим. Увек је њено дејство, било да је у човеку или ван човека, спољашње дејство; човек може да га одбаци. Прелест се прво сусреће са извесном сумњом срца; у њу не сумњају они које је она коначно поробила. Прелест никад не сједињује човека расеченог грехом, не зауставља кретање крви, не упућује подвижника на покајање, не умањује га пред њим самим; напротив, она у њему подстиче сањарење, покреће крв, доноси му некакву безукусну отровну насладу, танано му ласка, сугерише високо мишљење о себи, подиже у души идол – ја.

203. Суштина ствари се састоји у томе да се ум сједини са срцем на молитви, а ово чини Божија благодат у своје време, које Бог одреди. Поменути механизам се потпуно замењује лаганим изговарањем молитве, кратким одмором после сваке молитве, тихим и лаганим дисањем, усредсређивањем ума на речи молитве. Уз помоћ ових помагала није тешко да достићи пажњу у извесном степену. Пажњи ума на молитви веома брзо почиње да саосећа срце. Саосећање срца уму мало по мало почиње да прелази у сједињење ума са срцем, и механизам који су оци понудили појавиће се сам од себе. Сва механичка средства која имају вештаствени карактер оци су предложили једино као помагало, ради згоднијег и бржег достизања пажње на молитви, а не као нешто суштинско.

204. Оно што је за молитву суштински неопходно јесте пажња. Без пажње нема молитве. Истински благодатна пажња појављује се од умртвљивања срца за свет. Помагала увек остају само помагала.

Исти ови свети оци који предлажу да се ум уводи у срце заједно с дисањем кажу да уму који је стекао навику да се сједињује са срцем (или тачније, који је стекао ово сједињење по дару и дејству благодати) није потребан као помагало механизам за овакво сједињење, већ се он просто, сам од себе, својим сопственим кретањем сједињује са срцем.

205. Сједињење ума са срцем јесте сједињење духовних помисли ума с духовним осећањима срца.

Не само свако греховно осећање и свака греховна помисао, већ и све природне помисли и осећаји, ма како танани и маскирани били привидном праведношћу, нарушавају јединство ума и срца, доводе их у међусобно противљење. Приликом одступања од духовног усмерења које даје Јеванђеље, узалудна су сва помагала и механизми: срце и ум се никада неће сјединити.

У КАКО ПАЖЊОМ СТАТИ У СРЦЕ?

206. У природном поретку или устројству наших сила, на преласку од споља ка унутра стоји машта (уобразиља) Треба је успешно мимоићи како би се успешно доспело на право место унутра. Због неопрезности човек може да се заглиби у њој и да остајући тамо буде убеђен да је ушао унутра, док је то само спољашње предворје, двор јазиков. А то још не би било ништа страшно да ово стање готово увек не прати самообмана...

Познато је да је сва брига ревнитеља за духовни живот усмерена на то да човек доведе себе у одговарајући однос према Богу. Ово се дешава и открива у молитви. Она је пут усхођења ка Богу и њени степени су степенице приближавања нашег духа Богу. Најпростији закон у молитви је – ништа не замишљати, већ сабравши се умом у срцу бити уверен да је Бог близу, да види и слуша, и у том убеђењу прибегавати Њему, страшном у величанствености и блиском у снисхођењу нама... Сlike пажњу држе споља, и ма како свештене оне биле ипак за

време молитве пажња треба да буде унутра, у срцу: средиште пажње у срцу јесте полазна тачка ваљане молитве. И пошто је молитва пут усхођења ка Богу, скретање пажње од срца јесте скретање с овог пута.

207. Први погрешан начин молитве зависи од тога што неки у њој делују пре свега уобразилом и фантазијом. Ове силе представљају прву инстанцу у кретању од споља ка унутра, коју би требало мимоићи, а они се уместо тога заустављају на њој. Другу инстанцу на путу ка унутра представља разум, размишљање, памет, уопште сила расуђивања и мишљења. И њу треба проћи и заједно с њом сићи у срце. Кад се, пак, ум задржи на њој долази до другог неправилног начина молитве, који се одликује тиме што ум, остајући у глави жели да сам управља свиме у души; међутим, овај труд не даје никакве плодове. Он за свим јури, али ништа не може да савлада и само трпи поразе. Ово стање једног разума је веома детаљно описано код Новог Богослова.

Другом начину молитве доликује назив умно-мозговни, за разлику од трећег – умно-срдечног, или срдечно-умног.

Међутим, кад долази до овог врења у глави, које је приказано у другом начину молитве – срце иде својим путем, на њега нико не пази, и нападају га бриге и страсна кретања. Управо тада ум заборавља на себе и трчи ка предметима брига и страсти; и тада једва да може некада да се освести...

Додаћу овом, тј. другом начину молитве неколико речи из предговора делима Григорија Синаита од старца Василија схимонаха, сапосника и друга Пајсија Њамецког. Навевши место из Симеона Новог Богослова он додаје: “Како се може самим ограђивањем спољашњих осећања ум чувати од расејавања када се помисли саме од себе растачу и лете ка стварима чулним? Ако се не може онда је уму неопходно да у часу молитве бежи унутра до срца и да стоји тамо глув и нем за све помисли. Онај ко се само спољашње удаљава од гледања, слушања и говорења има мало користи. Затвори свој ум у унутрашњој клети срца и тада ћеш се насладити спокојем од злих помисли и окусићеш духовну радост, коју доноси умна молитва и срдечна пажња.” Свети Исихије каже: “Не може наш ум да победи демонско маштање сам по себи, и томе се никада не треба надати. Зато се чувај, да се не узнесеш по узору на древни Израил – и да не будеш и ти предат мисаоним непријатељима. Онај је, пошто га је Бог свега избавио од Египћана умислио да има идола од праха земаљског. Под земљаним идолом подразумевај наш немоћни разум, који док моли Исуса Христа да делује против лукавих духова, лако их тера, а кад се неразумно поузда у себе, пада великим падом и разбија се.”

208. Притом не заборављај следећу мудру поуку светог Лествичника. Он описује пут нашег усхођења ка Богу у виду лествице са четири степеника. Једни, каже он, укроћавају страсти; други поју, то јест, моле се својим устима; трећи се вежбају у умној молитви; четврти на крају, усходе до виђења. Они који желе да иду уз ова четири степеника не могу да почну одозго, већ морају да почну одоздо, и ступивши на први степен с њега да се пењу на други, затим на трећи, и после свега овога на четврти. Овим путем свако може да се попне на небо. Прво се треба подвизавати у кроћењу и смањивању страсти; затим треба вежбати појање псалама, то јест, навићи се на усмену молитву; даље, треба се молити умно, и на крају, стећи могућност усхођења у виђења. Прво је дело почетника, друго оних који узрастају и напредују, треће оних који су дошли до краја развоја, а четврто – савршених.

209. Дакле, почетак није ништа друго до умањивање и кроћење страсти, а оне се у души не смањују ни на који други начин осим чувањем срца и пажњом... Дакле, онај ко пролази све ово, по реду, све у своје време, може да се, после тога, након што се његово срце очисти од страсти, у потпуности препусти појању псалама, и да се бори против помисли, и да гледа небо чулним очима или да га созерцава умним очима душе и да се заиста чисто моли, онако како треба.

210. Кад се молите с осећањем, где је ваша пажња ако није у срцу? Осећање увек привлачи пажњу. У глави је – бувља пијаца. Тамо човек не може да се моли Богу. То што молитва иде добро... и сама од себе... јесте добар знак. Значи да је почела да се усађује у срце. Чувајте срце од пристрасности, трудите се да се сећате Бога видећи Га пред собом и делујући пред Његовим лицем.

211. Размишљате о затвору. Ево вам затвора! Седите и вапијте: Господи, помилуј! Како ћете да испуњавате вољу Божију ако не будете долазили у додир с људима? Никако другачије осим у дужном расположењу вашег унутрашњег (човека). А у чему се то састоји? – У непрестаном сећању на Бога са страхом и побожношћу и сећањем на смрт. Навика да се ходи пред Богом или у сећању на Бога јесте атмосфера духовног живота. Било би природно да она буде у нашем духу, који је створен по образу Божијем, али је нема због нашег отпадања од Бога. Услед овога предстоји труд у стицању навике да се ходи пред Богом. Он се суштински састоји у напору да човек свешћу стоји пред лицем свеприсутног Бога, али подржава се и другим помоћним делањима, која улазе у састав духовног живота. Међутим, и овде предстоји труд – у томе да се ова делања усмере ка одређеном циљу.

У том правцу треба усмерити и читање, размишљање и молитву, и сва занимања и односе спроводити тако да не ометају и не расејавају сећање на Бога. И то треба прилагодити стајању са свешћу или пажњом.

Разум је у глави и људи разума (научници) стално живе у глави. Живе у глави и пате од непрекидног ковитлаца помисли. Овај ковитлац не дозвољава пажњи да се задржи на једном. Разум не може да се заустави само на размишљању о Богу док је у глави. Стално бежи и бежи. На основу овога се ономе ко жели да се задржи само на размишљању о Богу заповеда да остави главу и да својим умом сиђе у срце и тамо стално стоји пажњом. Тек кад се ум споји са срцем може се очекивати успех у сећању на Бога. Изволите сада да поставите себи за циљ да ово достигнете и почните да се крећете према овом циљу. Немојте мислити да је то труд који превазилази ваше могућности, али немојте мислити ни да је то тако лако, да је довољно да човек пожели и све је ту... Први начин води ка томе да разум привуче срцу, управо преко осећања из молитава које се читају и слушају, јер осећање срца обично влада разумом... Ако све испуните како треба у овој првој методи, ваше молитвословље ће ићи с осећањима. Ова осећања ће се мењати у складу са садржајем молитава. Не говорим о овим осећањима, већ о онима која ће обузети вашу свест и срце и везати душу не дајући јој да слободно настави читање, већ стално одвлачећи њену пажњу на себе. То су посебна осећања, и чим се роде она у души рађају својеврсне молитве. Ова нарочита осећања и молитве које се рађају у срцу никада не треба пресецати даљим читањем, већ им, прекинувши читање, треба давати слободу да се излију, док се сасвим не излију и док осећање не постане једнако с обичним молитвеним осећањима. Ова метода је јача од прве и брже ће спустити ум у срце. Међутим, она може да делује тек после прве методе или заједно с њом.

212. Мислим да сте стално у глави, а не у срцу. Сиђите у срце и одмах ћете видети какви сте. Изјавили сте жељу да дођете до осећања своје ругобе. Ево, то ћете почети да видите и да осећате чим сиђете у срце. Што даље будете ишли тим ћете јасније то видети.

213. Главно је – умом треба стати у срце пред Господа и стајати пред Њим непрестано дању и ноћу до краја живота.

214. Неко је једном рекао: Учини да твоје мисли никад не излазе ван зидина манастира и убрзо ћеш стећи слатки спокој манастирске осаме. Ово је блажени удео Марије – уредити тако да у мислима не буде ништа друго осим цркве и келије. Како је то дивно! Мислим да се блаженство овог стања не може ни описати.

215. Пало ми је на памет да вам посаветујем: узмите једну кратку молитвицу и све њоме творите... и кад сте у послу и кад нисте у послу, и идући и седећи, непрестано. Прво ћете себе приморавати да творите ову молитвицу, а затим ће она ићи сама од себе... Само се латите посла и трудите се непрестано... Ова молитва је: Господи Исусе Христе, Сине Божиј,

помилуј мја грјешнују. Притом пажњу не држите у глави и на себи, већ у срцу, тамо, унутра испод леве стране груди. Кад навикнете тиме ћете растеривати све што вас смућује и призивати мир на душу.

216. Где је срце? – Тамо где се одазива и где се осећа туга, радост, гнев и остало, тамо је срце. Тамо држите пажњу... Телесно срце је мишић срца – месо... али не осећа месо, већ душа, чије је ово срце од меса само оруђе, као што мозак служи као оруђе разума... Стој у срцу с вером да је Бог ту, а како је ту, не размишљај. Моли се и тражи да ти благодат Божија на крају да осећање према Богу.

217. Није бесмислено ако ти кажем из светоотачких предања: држи се како хоћеш, само да успеш да стекнеш ово последње – умно стајање пред Господом у срцу, у којем је суштина ствари.

Међутим, међу телесним делањима има и таквих која као да се срastaју с умном молитвом и никада је не напуштају. Треба пажњом стајати у срцу, треба цело тело држати у бодрој напетости мишића и не дозвољавати својој пажњи да се препушта и занима спољашњим утисцима која се примају преко чула.

218. За време молитве пажња треба да буде унутра, у срцу: усредсређивање пажње у срцу јесте полазна тачка за ваљану молитву. И пошто је молитва пут усхођења ка Богу скретање пажње од срца јесте скретање с овог пута.

219. Спуштање ума у срце путем дисања саветује се у случају да не знаш где да задржиш пажњу, или где је срце, а ако и без тога знаш како да нађеш срце, ради како знаш, само се утврди у срцу.

220. У молитви је неопходно да се дух сједини с умом и да заједно с њим изговара молитву, при чему ум делује речима, које се изговарају само мишљу или уз учествовање гласа, а дух делује осећањем умилења или плача. Сједињење у своје време дарује Божанствена благодат, а за почетника је довољно ако дух буде саучествовао и помагао уму. Приликом чувања пажње умом дух ће сигурно осетити умилење. Дух се обично назива срцем, као што се и уместо речи разум употребљава реч глава.

Моли се с пажњом, у скрушености духа, помажући себи горе наведеним механизмима; притом ће се само од себе открити искуствено познавање срдачног места. О њему је на задовољавајући начин дато објашњење у предговорима схимонаха Василија.

221. Молитва се назива умном када се изговара умом с дубоком пажњом уз саосећање срца; срдачном, кад се изговара сједињеним умом и срцем, при чему ум као да силази у срце и из дубине срца узноси молитву; душевном кад се твори из све душе, уз учествовање самог тела, када се твори из свег бића, при чему цело биће постаје као једна уста, која приносе молитву.

Свети оци у својим делима често под једним називом умне молитве подразумевају и срдачну и душевну, а понекад их и разликују. Тако је преподобни Григорије Синајски рекао: “Непрестано зови умно или душевно.” Међутим, данас кад је веома мало оних који живим устима могу да објасне нешто о овом предмету веома је корисно знати по чему се они разликују. У једнима више делује умна молитва, у другима срдачна, а у трећима душевна, у зависности о тога колико је кога обдарио Дароватељ свих добара, и природних и благодатних; понекад у једном истом подвижнику делује час ова, час она молитва. Оваква молитва је често и углавном праћена сузама.

222. Још увек вам није јасно спасоносно устројство. Читајте прве тачке Филотеја Синајског у Добротољубљу и гледајте шта тамо пише. Један акт и све је ту. Јер он све привлачи и држи у реду. Изволите тако да уредите и добићете неопходно устројство унутра и јасно ћете га угледати. Овај акт јесте – стати пажњом у срце и стајати тамо пред Господом са свештеним страхом. Ово је почетак духовне премудрости!

Желели бисте да добијете мудрост разликовања помисли. Сиђите из главе у срце. Тада ћете јасно видети све помисли које се крећу пред оком нашег оштровидног ума, а пре тога не очекујте дужно разликовање помисли.

223. “Сабира ми се дух”. Нека вам Господ помогне! Међутим, немојте да вашој пажњи промакне главно, - да се умом саберете у срцу. На ово највише усмеравајте свој труд. Начин је један – трудите се да пажњом стојите у срцу, са сећањем на свеприсутност Божију и на то да Његово око гледа у ваше срце. Постарајте се да се учврстите у уверености да иако сте сами увек имате не само у својој близини, већ у себи Лице, Које је у вама, Које на вас гледа и све у вама види. Оно што сам вам писао о делању Исусове молитве неколико пута дневно, послужиће вам као веома јако средство за ово. Радите тако сваки пут десетак-петнаестак минута, или још боље, стојећи у молитвеном положају с малим поклонима, и без њих, како вам више одговара. Трудите се тако и молите Господа да вам, на крају да да осетите и спознате, шта је раница у срцу, по речима старца Партенија. Ово не полази за руком одмах. Проћи ће година напетог труда, а можда и више, док не почну да се показују неки трагови овога. Нека вас благослови Господ на труд и на овај пут; међутим, немојте сматрати да је то нешто другостепено, већ нека вам то буде главни посао.

224. Ако се ваше срце загрева приликом читања уобичајених молитава на исти тај начин загревајте и срдачну топлину према Богу. Исусова молитва, ако се твори механички ништа неће дати, као ни свака друга молитва, коју изговара само језик.

Покушајте да за време Исусове молитве живље помишљате да је Сам Господ близу и да стоји у вашој души и пази на оно што се у њој дешава. У души притом пробудите жеђ за спасењем и увереност да осим Господа немамо одакле да очекујемо спасење. Затим вапијте ка Њему Којег мислено пред собом видите: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, или: Милостивиј Господи, спаси мја имиже вјеси судбама (Милостиви Господе, спаси ме како год знаш). Ствар није у речима, већ у осећањима према Господу.

Духовно горење срца према Господу јесте љубав према Њему. Она се запаљује када Господ додирне срце. Пошто је Он сав љубав, Његов додир срца истог тренутка чини да се запали љубав према Њему. А од љубави потиче горење срца према Њему. Ово и треба да буде предмет трагања.

На језику нека буде Исусова молитва, у уму – виђење Господа пред собом, у срцу – чежња за Богом или за општењем с Господом. Кад све ово буде стално, Господ ће, видећи како се трудите дати оно за шта молите.

225. Други и узвишенији циљ кратке молитве јесте удубљивање мисли и осећање према Богу. То што имате – ово гласно изговарање речи – ће се разлетети приликом првог утиска; осим тога, без обзира на гласно изговарање речи, мисли се ковитлају у глави... као комарци. Да би се пресекао овај ковитлац ум треба везати једном мишљу или мишљу о Једином... Помоћ у овоме је кратка молитва. Уз помоћ ње ум се упрошћава, обједињује и усваја се или развија осећање ка Богу... Кад ово осећање дође душа ће се свешћу утврдити у Богу... и све ће почети да чини по Божијем. Уз кратку молитву треба држати мисао о Богу и пажњу према Њему... А ограничавати се само речима... јесте мјед звењашчаја.

226. Питате: “Да ли да наставим такву молитву или да умом силазим у срце?” – А то, што сте казали, где бива? Ово нема где друго да буде осим унутра. Стојите пред Господом без слика, у присуству Господа... и имате добра осећања. Шта је још потребно. Зар ово чините само у глави?! – Не, треба стајати у срцу. Али не треба се сећати срца, већ само гледати Господа. – Све се може изразити овако: “Стајати у срцу умом пред Господом и молити се.”

Главни плод молитве није топлина и сладост, већ страх Божји и скрушеност.

227. Само спољашња молитва није довољна. Бог слуша ум, и због тога они монаси који спољашњу молитву не сједињују с унутрашњом нису монаси. Дефиниција је веома тачна! Монах значи осамљени: онај ко се није осамио у самом себи, још није осамљен, он још није монах, чак и ако живи у најусамљенијем манастиру. Ум подвижника, који се није осамио и

није затворио у себи обавезно се налази у гужви и метежу које производе безбројне помисли, које до њега увек имају слободан приступ и сам болно, без икакве потребе и користи, са штетом по себе, скита по васељени. Осамљивање човека у самом себи не може да се оствари на други начин осим уз помоћ пажљиве молитве, пре свега уз помоћ пажљиве Исусове молитве.

А достизање бестрасности, освећење или што је исто то, хришћанског савршенства, без стицања умне молитве није могуће; у томе се слажу сви оци.

Пут истинске молитве постаје неупоредивио теснији кад подвижник ступи на њега делатношћу унутрашњег човека. Кад он ступи у ове уске пролазе и осети правилност, спасоносност и неопходност оваквог положаја, кад труд у унутрашњој клети постане за њега пожељан тада ће жељена постати и тесноћа у погледу спољашњег начина живота, која служи као обитељ и ризница унутрашње делатности.

228. Суштина ствари јесте у стицању навике стајања умом у срцу, у овом чулном срцу, али не чулно. Ум треба из главе спустити у срце и тамо га укоренити, или као што је један од стараца рекао, спојити ум са срцем... Како ово достићи? Тражи и наћи ћеш. Ово је најзгодније достићи хођењем пред Богом и молитвеним трудом, нарочито одлажењем у цркву. Међутим, треба имати на уму да је наш само труд, а само дело, односно спајање ума са срцем јесте дар благодати, који Господ даје када и како пожели.

VI БОРБА СА СТРАСТИМА

229. Осим тога, морамо знати да је непрестано призивање имена Божијег лек, који убија не само страсти, већ и само њихово дејство. Као што лекар проналази лек или фластер и ставља га на рану паћеника и он делује, а да болесник ни не зна како се то одвија, исто тако и име Божије, кад се призива, убија све страсти, иако и не знамо како се то догађа.

230. “Много подвига и труда се захтева у молитвама да би се достигло непомућено стање мисли, некакво друго срдачно небо у којем обитава Христос, као што апостол каже: или не знајете себе, јако Исус Христос в вас јест, разве точију чим неискусни јесте” (2 Кор. 13, 5).

231. Господ Бог је узео човека којег је створио и настанио га у Едемском врсту како би га овај обрађивао и чувао (1 Мојс. 2, 15) схватајући ову заповест не само у буквалном, чулном смислу, већ и у њеном духовном, вишем значењу. Рајем они (свети оци) називају душу првих људи као место пребивања преизобилне благодати Божије у њима и као место рађања плодова многих различитих духовних добродетељи; обрађивањем овог духовног живота – оно што је касније почело да се назива “умним делањем” а чувањем овог умног делања – одржавање већ достигнуте душевне чистоте.

232. Ђаво је с демонима, након што је уз помоћ непослушања човека учинио изгнанником из раја, одвојеним и од Бога, добио доступ да мислено колеба разумну силу сваког човека и дању и ноћу, једног много, другог мало, а трећег веома много. И човек не може другачије да се заштити од овога осим непрестаним сећањем на Бога – тј. ако у њему сећање на Бога, урезавши се у срце, силом крста не учврсти ум у непоколебљивости. Ка овоме воде сви напори мисаоног подвига, којим се сваки хришћанин обавезао да се подвизава на попришту вере и ако му ово не иде, он се узалуд подвизава. Ради овога свако ко тражи Бога предузима подвиге и разноврсне духовне вежбе путем слободних лишавања, како би привукао милост свеблагот Бога – да му Он опет дарује првобитно достојанство и да би се Христос урезао у његовом уму, као што апостол каже: “Чадца моја, имиже паки болезнују, дондеже вообразитеја Христос в вас” (Гал. 4, 19).

233. Страсти су исто што и патње (скорби) и Господ их није од њих одвојио, већ је рекао: “Призови Мја в ден скорби твојеја и изму тја и прославиши Мја”. И због тога у борби против сваке страсти нема ништа корисније од призивања имена Божијег... Нама пак,

немоћнима, остаје само да прибегавамо имену Исусовом, јер су страсти, као што је речено, демони – и одлазе (од призивања овог имена).

234. “Дакле, уколико желиш да извојујеш победу над страстима, молитвом и уз помоћ Божију у себи сиђи у дубину срца и тамо види следећа три јака цина, а то су: заборав, лењост и незнање, овај ослонац мислених туђинаца, кроз које остале зле страсти враћајући се делују, живе и јачају у сластољубивим душама. Али ти ћеш многим пажњом и настојањем ума, уз помоћ одозго, кад наћеш ове, многим незнање, зле цинове, касније лако, али опет пажњом и молитвом, моћи да се избавиш од њих.”

235. “Као што лопови видећи да се на неком месту налази царско оружје не нападају тек тако – тако ни онога ко је молитву спојио са срцем мисаони лопови не поткрадају олако” (Лествичник).

236. “Главно дело подвижника се састоји у томе да се ушавши у своје срце бори са сатаном, да га омрзне и да супротстављајући се његовим помислима ратује с њим” (Макарије Велики).

237. “Онај ко увек пребива у свом срцу далек је од свих ствари лепих у пролазном животу и ходећи духом, не може да искуси плотске похоти. Пошто он на такав начин ходи ограђујући се добродетељима, имајући саме ове добродетељи као стражаре на капији свог града чистоте све сплетке демона против њега остају безуспешне.” (Дијадох).

Добро је рекао светац да ће безуспешне остати сплетке непријатеља кад, тј. ми, негде у дубини срца својих пребивамо, и то је тим више што се више у њега удубимо.

238. “Потруди се да ућеш у своју унутрашњу ризницу и видећеш ризницу небеску. Јер су оне исте и једним уласком видећеш их обе. Лествица која води у то Царство скривена је у теби, тј. у твојој души. Омиј себе од греха и наћи ћеш тамо степенице усхођења, којима можеш да се попнеш у њега.”

239. “Две силе, потпуно супротне, утичу на мене: сила добра и сила зла, сила живоносна и сила смртоносна. Пошто су то духовне силе обе су невидљиве. Добра сила по мојој слободној и искреној молитви увек протерује злу силу, и зла сила је јака само због зла које се скрива у мени. Да не би трпео непрекидно досађивање од стране злог духа човек стално у срцу треба да има Исусову молитву: Исусе, Сине Божиј, помилуј мја. Против невидљивог (ђавола) – невидљиви Бог, против јаког – Најјачи.”

240. Дакле, поново се учврстивши у молитвеном предавању себе Богу и Његовој благодати изазивај сваки постојање на грех и труди се да одвратиш од њега срце и да га претвориш у супротно – тако ће они бити одсечени од срца и мораће да замру. Ради овога дај слободу здравом расуђивању, а по његовим траговима води и срце.

Овај труд је најбитнији у делу преламања воље. Дакле, стално се треба трудити над собом док се уместо самосажаљења не роди нежаљење себе и суровост према себи, док се не осети жеља за страдањем, жеља да човек измучи себе, да измучи и своје тело и душу; док се уместо човекоугађања не створи, с једне стране одвраћање од свих лоших обичаја и веза, извесно непријатељско осећање, гневно супротстављање њима, а с друге – осуђивање себе на све неправде и на све људске поруге, док уместо укуса само за вештаствено, чулно и видљиво, не дође губитак укуса за њих, док они не постану мрски, и док се на зачне трагање и жудња само за духовним, чистим, Божанственим; док уместо земаљског, ограничавања живота и осећања среће само због земаљског, срце не испуни осећање пролазности на земљи, с јединим стремљењем ка Небеској Отаџбини.

241. Дакле, након буђења благодати, човековој слободи прво предстоји – кретање ка себи, које она врши трима актима: 1) опредељује се за добро и бира га; 2) уклања препреке, раскида окове који човека држе у греху, истерујући из срца самосажаљење, човекоугодништво, склоност ка чулном и земаљском и на њихово место, подстичући нежаљење себе, немање укуса за чулно, предавање себе на срамоту свакоме и пресељавање срцем у будући век са осећањем пролазности овде на земљи; 3) на крају, одушевљава се да

одмах ступи на добар пут, нимало не попуштајући себи, већ држећи себе у некој сталној напетости.

На тај начин се у души све стишава. Пошто си пробуђен, ослободивши се свих окова, с потпуном спремношћу говори себи: востав, иду!

Од тог тренутка почиње друго кретање душе – ка Богу. Савладавши себе, савладавши сва исходишта својих кретања, вративши себи слободу, она сада целу себе треба да принесе на жртву Богу. Значи посао је обављен тек до пола.

242. Еф. 4, 27. “Ниже дадите мјеста дијаволу.”

Ђаво нема приступа души када она не потхрањује никакву страст. Тада је она светла и ђаво не може да је гледа. Кад она пак попусти пред кретањем страсти и пристане на њу, она се помрачује и ђаво је види. Смело јој прилази и почиње да газдује у њој. Два главна порочна кретања која обично узнемиравају душу јесу похот и раздражљивост. Онога кога непријатељ успе да победи похоћу он оставља с њом не узнемиравајући га гневом, или га њиме помало узнемирава, а онога ко се не препушта похоти жури да покрене на гнев и скупља око њега много тога раздражујућег. Ко не схвата ђаволове замке због свега се срди и даје простора ђаволу, препуштајући гневу да га победи. А онај ко гуши свако рађање гнева противи се ђаволу и тера га, а не само да му не даје места у себи. У гневу се одмах даје простор ђаволу, чим се срџба призна правичном и њено задовољење законитим. Истог тренутка непријатељ улази у душу и почиње у њу да убацује мисли за мислима – од којих је свака све више раздражујућа. Човек почиње да букти у гневу као у пламену. То је ђаволски, паклени пламен. А јадан човек мисли да гори од ревности за правду, док у гневу правде нема никада (Јак. 1, 20). То је својеврсна прелест гнева као што постоји и прелест похоти. Онај ко истог тренутка гуши гнев расејава ову прелест и тиме побеђује ђавола као када неко некога у гневу јако удари у груди. Ко од оних који се гневне, кад гнев умине и он ту ствар савесно анализира, није нашао да је у основи раздражености била неправда?! А непријатељ ову неправду претвара у правду и прави од ње такву планину, да изгледа да ни свет не може да опстане ако се наше негодовање не задовољи...

Не можеш да не памтиш зло, да не будеш непријатељ? Буди непријатељ, али ратуј против ђавола, а не против свог сабрата. Због тога нам је Бог и дао гнев као оружје, не да бисмо сопствена тела рањавали мачем, већ да бисмо његову оштрицу забадали у груди ђавола. Забоди тамо свој мач до самог балчака, ако желиш забоди и балчак и не извлачи га одатле никада, већ напротив, убоди у њега и други мач. А то ће се догодити онда кад будемо штедели једни друге, кад будемо мирољубиво расположени једни према другима. Нека будем лишени новца, нека упропастим своју славу и част; део мог тела ми је увек дражи. Тако говоримо једни другима: не вређајмо своју природу ради стицања новца, ради стицања славе.

243. Сетимо се како делују непријатељска искушења. Замах непријатељског мача јесте нападање помисли у нади да ће се срце одазвати саосећањем, на основу којег он касније гради јако искушење. Човеку, на пример, пада на памет лице које га је увредило: то је непријатељски замах мачем. Кад се на то у срцу одазове осећање непријатељства према ономе ко га је увредио то значи да је мач прошао до тела душе и ранио је. Тада души притрчава непријатељ и подиже у њој читаву буру непријатељства и осветољубивости. Међутим, кад у срцу почива стално расположење човека да опрашта увреде и да се увек држи у тихој кротости и миру са свима, тада ма колико непријатељ да се труди да представи души у помислима лице које га је увредило, срце се ни на који начин на то неће одазвати, те дакле, непријатељ неће имати за шта да уплете своје искушење. Ударац његовог мача одскочиће од срца као од ратника који носи панцир.

244. Не изговарати гневну реч јесте велико савршенство. У основи овога лежи одсуство раздражљивости срца, а она се као искра залива предавањем себе вољи Божијој, уз свест о томе да Бог непријатности допушта ради испитивања и да би нама самима показао колико је чврсто наше добро унутрашње усмерење... То нас и обавезује да се у таквим

случајевима држимо у добром расположењу верујући да нас Сам Бог посматра у том тренутку. И ваша мисао, да су они који вам чине непријатности оруђа непријатеља је тачна. Због тога, када вам неко причињава непријатности увек сматрајте да иза њега стоји непријатељ који га распаљује и који му сугерише увредљиве фразе и дела.

245. ...Смисао ове приче је јасан. Лепотица представља палу душу која се обратила ка Господу и која се у покајању с Њим сјединила како би само Њему припадала и само Њему служила. Некадашњи пријатељи су страсти. Њихов звиждук је кретање страсних помисли, осећања и жеља. Бег у унутрашње одаје јесте скривање чоека у дубину срца како би тамо стао пред Господа. Кад се ово догоди, све оно страсно што је узнемиравало душу, ма шта то било, одлази само по себи и душа се умирује.

246. И уопште, одредите себи као закон – да мерите оно што себи допуштате на основу дејства које оно производи у вама. Што сазидава – то себи дозвољавајте, а што разграђује, то не дозвољавајте ни у ком облику. Ко ће налазећи се у уму пружити руку ка пићу у које је додат отров, а он то зна?!

247. Да мисли не би блуделе треба имати жељу да се у срцу стално буде с Богом... и неће бити места за мисли са стране. Да се не би осуђивали други треба дубоко осетити своју греховност и патити због ње оплакујући душу као мртву. Неко је рекао: кад је свој мртавац у кући нећеш се бринути за мртаваца у комшилуку.

248. Кад нападају лоше помисли треба од њих одвраћати око ума и управљати га ка Господу, треба их терати Његовим именом. Међутим, кад помисао узнемири срце и оно се лукаво мало-помало наслади њом, треба грдити себе и преклињати Господа за помиловање и тући себе све док се у срцу не роди супротно осећање; на пример, уместо осуђивања хваљење другог или у крајњој линији, искрено осећање поштовања према њему...

Дакле, треба на време припремити у срцу мирно месташце, покрај ногу Господа. Ако зазвони на узбуну?... Одмах бежи тамо и вичи, и вичи из све снаге и Господ ће помоћи: све ће угихнути.

249. Човек који је свешћу и срцем на страни страсног цео је страстан и Богу одвратан. Човек који је на страни бестрасног, чак и ако у њему постоје страсти и нападају га, није одвратан Богу, због тога што не воли страсти и не жели да ради по њима, већ по вољи Божијој.

250. Питање о главној тачки унутрашње борбе решава се на следећи начин: сиђи пажњом у срце, стани тамо пред Господа и не допуштај да уђе ништа греховно. У томе је читава ствар унутрашње борбе.

251. Треба разликовати осећања која улазе у карактер, и тренутна осећања која су дошла и отишла. Док нису до краја умртвљене страсти – лоше мисли, осећања кретања и замишљања неће престати. Смањују се у сразмери са смањењем страсти. Њихов извор је наша страствена половина. Ево овде треба усмерити сву пажњу. Постоји једно васпитно средство: сећање на Господа с непрестаном молитвом упућеном Њему. Старци Божији су овим умели да одагнавају све лоше и да се држе у добром устројству. Навикавање на Исусову молитву је спољашња страна овог оруђа. У суштини то је исто што и седење код куће. Свешћу бити у срцу с Господом, Чије призивање истерује све што је рђаво. Прочитајте Исихија – о стражењу. Труд и постојаност у једнообразном труду све савлађују.

252. Јер, као што се у Његовом одсуству (у одсуству Исусове молитве) у њега улива све штетно не остављајући места ни за шта што је корисно за душу, тако се и у Његовом присуству све одвратно истерује.

253. Демони никако не могу да овладају нечијим духом или телом, немају власти да упадну у нечију душу уколико је прво не лише свих светих помисли и не учине празном и лишеном духовног созерцања.

254. Главно монашко правило је – бити непрестано умом и срцем у Богу или непрестано се молити; ради разгоревања овог подвига уведена су одређена молитвословља –

круг дневних служби које се обављају у цркви и неке молитве у келији... Међутим, оно што је главно – сва сила је у непрестаном осећању према Богу које свако нека распламсава како уме. Ово је закон! Чим постоји ово осећање оно замењује сва правила, а чим њега нема никакав труд читања не може да га замени. Молитвословља су одређена само зато да би се хранило ово осећање, и чим га не хране узалудна су. Само труд, а нема никакве користи. То је спољашња одећа за коју или под којом нема тела, или тело, у којем нема душе.

Боже мој! Како је строго ово што је написано!.. А другачије се не може рећи, јер је тако.

255. Умној молитви је својствено да открива страсти које се крију и тајно живе у човековом срцу! Она их и открива и кроти.

Умној молитви је својствено да открива ропство у којем се налазимо код палих духова. Она открива ово ропство и ослобађа од њега.

Дакле, не треба се смућивати и бити у недоумици кад устају страсти из пале природе или када их духови подстичу.

А пошто се страсти кроте молитвом, онда треба, кад оне настану, умом лагано и веома тихо творити Исусову молитву која ће мало-по мало укротити пробуђене страсти. Понекад побуна страсти и напади непријатељских помисли бивају тако јаки да подстичу на велики душевни подвиг. Ово је време невидљивог мучеништва. Треба исповедати Господа пред лицем страсти и демона дугом молитвом, која ће сигурно довести до победе.

256. Наставите да се вежбате у испуњавању овог правила и ваше мисли ће се све више и више смиривати, и лечиће се немоћ коју сте приметили. Ако наставите да испуњавате ово мало правило онако како треба оно ће вас довести до боли у срцу, а ова бол ће мисли приковати за Јединог – и ту је лутању мисли крај. Од тренутка кад вас Господ њега удостоји, почиње ново престојавање свега унутрашњег, и хоћење пред Богом ће постати стално.

257. Закон поста је следећи: пребивати умом и срцем у Богу с одрешеношћу од свега, одсецајући свако угађање себи, не само у телесном, већ и духовном, чинећи све у славу Божију и на добробит ближњих, носећи радо и с љубављу труд и лишавања поста - у храни, сну, одмору, утехама дружења – све у скромној мери да то не би падало у очи и да не би лишавало човека снаге да испуњава молитвена правила.

258. Питате. “Да ли с другима разговарати о духовном животу?” – Говорите, само немојте да причате своје, већ расуђујте уопштено, прилагођавајући се ипак, стању оних који питају. Дешава се да неки почињу да разговарају о овоме само да би попричали. И то је боље него говорити о нечем свакодневном или испразном. Ћутање, као што желите, можете да примењујете кад нисте с неким насамо или кад не учествујете у разговору. То што идући код некога због неке потребе молите Господа да ограда ваше усне ћутањем – добро чините. Најбоље од свега је увек бити с Господом. – Међутим, човек може и да говори и да буде с Господом. Навикавајте се на ово.

Кад разговарате највише се чувајте да не узнемирите мир другог човека неком несмотреношћу или говорењем својих мисли с којима се он не слаже, с очигледном жељом да инсистирате на свом. Непријатељ наводи на ово да би приметну спор, а од спора довео до свађе. Ништа мање не треба да се чувате и тога да говорите о духовном да бисте показали своју мудрост у тој области. И то је вражији наговор, због којег ћете, ако га послушате, сигурно бити подвргнути људском подсмеху и Божијем нерасположењу.

259. Мора се чврсто држати у мислима да вежбе, подвизи, лепо понашање, уз сву своју суштинску неопходности и потпуну погодност за чување и образовање духовног живота и васпостављање природе, снагу за то немају сами по себи, нису они ти који сазидавају дух и очишћују природу, већ благодат Божија, која пролази кроз њих и која као да добија доступ, приступ нашим силама. Због тога ходи у њима са сваким старањем, ревношћу, чврстоћом; међутим, сам свој успех препусти Господу да би нас под њиховим покровом Он Сам сазидавао како хоће и зна.

260. Ступајући на подвиг, али не задржавајући на њему пажњу и срце, заобићи га као нешто са стране – отвори себе за благодат, као спреман сасуд потпуним предавањем себе Богу. Онај ко налази благодат налази је посредством вере и труда, каже свети Григорије Синаит, а не само посредством труда. Ма како исправно било наше делање, чим се у њему не препуштамо Богу, не привлачимо благодат, оно у нама не ствара дух истине, већ дух обмане, ствара фарисеја. благодат је њихова душа. Они су истинити у оној мери у којој хране и чувају самопонижење, скрушеност, страх Божји, потребу за Божијом помоћи и преданост Богу. Ситост и задовољство због њих – знак су њиховог направилног употребљавања или неразумевања.

261. Могућност, темељ и услов за све унутрашње победе јесте прва победа над собом – у преламању воље и препуштању себе Богу с непријатељским одбацивањем свега греховног. Овде се зачела нељубав према страствености, мржња, непријатељство, које и јесте војна духовна сила и која сама замењује сву војску. Где ње нема, тамо је без борбе победа већ у рукама непријатеља; насупрот томе, где она постоји, победа нам се често даје и без борбе. Одавде се види да као што је полазна тачка позитивне делатности оно наше најунутрашњије, тако је она и исходна тачка у борби, само с друге стране. Свест и воља, прелазећи на страну добра, с тим да човек почиње да га воли, побеђују мржњом свако зло и сву страственост, и притом управо своју. У томе се заправо и састоји прелазак, прелом. Затим, сила, која се бори са страстима, такође јесте ум или дух, у којем су свест и слобода: дух, који се држи и укрепљује благодаћу. Кроз њега, као што смо видели исцељујућа сила долази кроз подвиге, кроз њега пак сила која рањава, разорна сила, пролази до страсти у борби. И обрнуто: кад се страсти буне оне циљају право на ум или дух, то јест, на покорвање свести и слободе. Оне су у светилишту нашег унутрашњег у које непријатељ кроз страсти циља својим распаљеним стрелама из душевно-телесности као из заседе. И док су читави свест и слобода, тј. док стоје на страни добра, ма како велик био напад, победа је наша.

Овим се ипак не тврди да сва сила победе потиче од нас, већ се показује само исходиште. Тачка ослонца у борби јесте наш препорођени дух; а победничка сила која је разорна по страсти јесте благодат. Она у нама ствара једно, а друго разара, - али опет кроз дух или свест и слободу воље. Онај ко се бори с вапајем пада пред Бога жалећи се на непријатеље и мрзећи их, и Бог их у њему и кроз њега истерује и побеђује.

262. Шта чини онај ко је подвргнут нападу злог човека? Ударивши га у груди виче: стража! На његов позив дотрчава стража и избавља га из невоље. Исто то треба чинити и у мисленој борби са страстима: расрдивши се на страсно треба звати у помоћ: “Господи, помози! Господи Исусе Христе, Сине Божиј, спаси мја! Боже, в помошч моју вонми, Господи, помощчи ми потшчисја!” Обравивши се тако Господу не одлазите више од Њега пажњом према ономе што се у вама дешава, већ стално стојте и стојте пред Господом преклињући Га за помоћ. Услед тога ће непријатељ, као ватром опаљен одмах побећи...

Не ступајући у словесну расправу са страсним помислима, обратимо се директно Господу са страхом, страхопоштовањем, уздањем и преданошћу Његовој свемоћи, и самим тим ће страсно већ бити отклоњено од очију ума који гледа у Господа. Пошто је одсечено од душе оваквом непажњом оно само по себи одлази ако се тако природно подстиче; а ако се ту умеша и непријатељ, погађа га зрак умне светлости који исходи од созерцавања Господа. И дешава се да се душа смирује од страсних напада, чим се обрати Господу и почне да Га призива.

263. Мисаона борба сама истерује страст из свести; међутим она још остаје жива, а само се сакрила. И обрнуто, супротно дело рањава ову змију у главу. Из овога не следи ипак да се при делању може прекинути мисаона борба. То мора непрестано да је прати иначе она може да остане без икаквог плода и чак да умножава, а не умањује страственост, због тога што у делу против једне страсти може да се прилепи друга, на пример, посту – ташпина. Ако се ово остави без пажње, поред свег напора неће бити никаквог плода од делања. Мисаона

борба у вези с делатном рањавајући страст споља и изнутра искорењује је исто онако брзо као што брзо гине непријатељ када бива опкољен па га бију са свих страна.

264. Треба деловати тихо, постепено узрастајући и јачајући да би човек дизао терет који може да подигне. Иначе ће наш посао личити на нову закрпу на старој хаљини. Захтеви подвига морају изаћи изнутра, као што болеснику понекад лек који јако делује указује на потребу и осећање.

265. Описана борба са страстима је мисаона. И она је стварна зато што не дозвољавајући страстима да се нечим нахране самим тим их умара. Међутим, постоји и делатна борба с њима, која се састоји у томе да се намерно предузимају и чине дела која су с њима у директној супротности. На пример, да би човек угушио тврдичлук треба да почне да шпедно даје другима; против гордости – треба да изабере занимања која понижавају; против страсти да се весели – да седи код куће и т.сл. Истина, само овакав начин деловања не води право до циља, зато што трпећи спољашњи притисак страст може да се пробије унутра – или сама или уступајући место другој. Међутим, кад се с овом делатном борбом сједини и унутрашња – мисаона – они удвоје убрзо побеђују сваку страст против које су усмерени.

КАКО СПОЗНАТИ СЕБЕ?

266. Какав сте панегирик себи исплели: рђава, лукава, нестална, незахвалне, горда, срдита, не удем Богу да се помолим... је веома добар. Треба додати: ни за шта нисам и ништа не вредим. Чешће га понављајте – и то тако да говори душа, а не да ум сакупља по сећању. Јер постоји или бива у нама високо мишљење о себи, које почива веома дубоко.

У том случају наведене речи или њима сличне изговара језик или сећање... а на души се држи: “несам јакоже прочији”. И то је чудно што се ово лукавство наше душе готово не може приметити. Тако се оно скрива док га Господ једном не извуче на површину и док га не покаже у свој ругоби. Сами треба да се досећамо да је оно присутно макар из тога када прекорне речи других, које нам говоре у очи и иза леђа изазивају у нама непријатност и нерасположење према онима који их говоре. Изволите да утврдите каква душа бива у таквим случајевима. Притом велику сметњу представља самооправдавање.

267. Изволите да запишете у сећању да од тренутка када се пробудите до момента кад затворите очи за починак све време треба проводити тако да читав дан представља непрекидан ланац дела самопожртвовања и то све Господа ради, пред Његовим лицем, у Његову славу. Актови самопожртвовања нису нешто огромно, већ се одвијају међу уобичајеним свакодневним пословима и састоје се у унутрашњим одлукама и заокретима воље. Они могу бити у виду сваке речи, погледа, окрета и сваке ситнице. Њихова одлика јесте – не допуштати угађање себи ни у великом ни у малом, већ у свему ићи упркос себи.

268. Погледајте да ли у вама можда постоји осећање сопствене вредности, то јест, осећање сопственог значаја, или обрнуто, одсуство осећања да сте ништа. То је најскривеније осећање, али оно покреће све у животу. Од њега потиче први захтев да све буде по нашем, и чим не бива тако, ропћемо на Бога, а на људе се једимо.

269. Кад постоји осећање сопствене вредности оно не само да помуђује односе међу људима, већ и односе према Богу чини мучнима, - оно је лукаво као демони и спретно се прикрива смиреним речима, кријући се у срцу. Жалите се затим на високо мишљење о себи и узношење себе... То су дечица-првенци осећања сопствене вредности.

270. Онима који су ступили на пут служења Богу почињу да се дешавају посебна искушења. “Одужи се страстима,” рекао је свети Исак Сиријски, “борбом против њих.” На попришту борбе дешавају се победе и порази. Поразе треба лечити покајањем. Оно их лечи на потпуно задовољавајући начин.

271. Права самоспознаја јесте јасно виђење својих недостатака и немоћи у тој мери да је њима све испуњено. И обратите пажњу на то да што више видите себе као рђаву и достојну сваког прекора, тим више напредујете.

272. Треба знати да је усхођење ка савршенству за ревнитеља невидљиво: он се труди у зноју лица, али као да је без плода – благодат гради своје дело скривајући га. Људски вид, око, јесте добро. Самом човеку преостаје само једно – виђење своје рђавости. Пут ка савршенству јесте пут ка спознаји да сам и слеп и убог, и наг, с чим у нераскидивој вези стоји скрушеност духа или бол и жалост због своје нечистоте, која се излива пред Богом, или што је исто то – непрестано покајање. Покајничка осећања су одлика истинског подвижништва. Ко од њих скреће и избегава их скренуо је с пута. У полагању темеља новог живота било је покајање; оно и у узрастању треба да буде и да зри заједно с њим. Онај ко зри свестан је и спознаје своју поквареност и греховност и удубљује се у скрушена осећања покајања. Сузе су мера успеха, а непрестане сузе – знак скорог очишћења.

273. Одредите себи за правило: 1) Сваког тренутка очекујте непријатност и кад дође дочекујте је као жељену гошћу 2) Кад се дешава нешто што је противно вашој вољи, спремно да вас огорчи и раздражи брже трчите пажњом према срцу и колико год можете трудите се да не допустите да се поново роде та осећања, трудите се и молите се. Ако не допустите да се роде та осећања, све је свршено: јер све потиче од осећања; ако се она роде макар у малој мери, одредите себи да ако је могуће ништа не говорите и не чините док не истерате та осећања, а ако не можете да не говорите и не радите трудите се да не говорите и не радите по тим осећањима, већ по заповести, како Бог заповеда, кротко и тихо – као да ништа није било. 3) Свако очекивање престанка оваквог поретка избаците из главе, и спремите се на непријатности до краја живота. Не заборавите! Ово је веома важно. Ако тога не буде трпљење не може да се учврсти. 4) Свим овим чекићима додајте: држати љубазан поглед, тон говора пун љубави обраћање с љубављу. И главно - на све начине избегавајте да их подсећате на неправичност. Радите тако као да ништа није од њих потицало... Навикавајте се да стално чувате сећање на Бога.

274. И заборавио сам да вас подсетим да утиске који нису у складу са устројством које сте прихватили треба одмах изглађивати – одмах, чим се појаве, не одлажући ни до вечери, а још мање на дуже време. Ова ствар је проста: сићи у срце, где је остао утисак, одбацити га нерасположењем према њему, и истовремено се против њега молити Господу. – И тако радити док не прође.

275. Узмите за правило: ни страсној помисли, ни осећању, ни жељи својом вољом не попуштајте, већ их терајте с потпуном мржњом одмах чим их приметите. И увек ћете бити невини пред Богом и пред својом савешћу. Биће у вама нечистота страсти, али и невиност.

276. Поред других метода, најјаче средство за очишћење морају бити муке и непријатности које ћете стално осећати, а које Бог устројава, и дух скрушености који Он даје. Оно је по сили једнако руковођи и уколико њега нема, довољно је да га замени, па и замењује га код верујућег и смиреног човека. Јер је у таквом случају Сам Бог руковођа, а Он је без сумње мудрији од човека. Код светог Исака Сирина се подробно приказује како Господ постепено уводи онога ко се очишћује све више и више у патње које га чисте и како у њему разгорева дух скрушености. С наше стране се захтева само вера у благо промишљање и спремно, радосно, захвално прихватање од Њега свега што нам шаље. Недостатак овога одузима очишћујућу силу догађаја који изазивају патњу, не пропушта је до срца и наших дубина... Без спољашњих патњи човек тешко може да се избори против гордости високог мишљења о себи, а како се без суза и скрушености избавити од унутрашњег егоизма и фарисејског самооправдавања? Онај ко нема ово прво код апостола се сматра прељубочинцем.

277. Нека сви осуђују, али ако Бог оправдава у савести, сви ови судови су ништа. Причао ми је један од пажљивих посматрача да ће људске речи, ако се не ухвате за нешто

заиста лоше, стајати мало изнад човека као облак који не доноси кишу и отићи. И њихов траг ће нестати и више их се нико неће сећати. Исто ће, мислим, бити и с вама.

СПОЉАШЊЕ И УНУТРАШЊЕ ДЕЛАЊЕ

278. “Ако унутрашње делање по Богу не помогне човеку, узалуд се он труди и у спољашњем.”

279. Брат је упитао аву Агатона: “Реци ми, ава, шта је веће: телесни труд или чување срца?” Ава му је одговорио: “Човек је попуг дрвета: телесни труд је лишће, а чување срца – плод.” Пошто, по Светом Писму “всјакоје древо, јеже не творит плода добра, посјекајемо бивајет и во огањ вметајемо” (Мт. 3, 10) очигледно је да сву бригу треба да усмеримо на плод, тј. чување ума. Међутим, потребан нам је и покров од лишћа и украс, тј. телесни труд.

280. У манастиру се одвијају два живота: један је унутрашњи, а други је спољашњи. Сва послушања која се дају у манастиру тичу се спољашњег живота. Онога ко не зна да су ова послушања неопходна само због тога што у манастир доносимо и тело и да дело спасења душе мора да се одвија својим током, али заједно са овим послушањима од првих корака манастир може да одбије, због тога што он сматра да ова послушања не одговарају његовом циљу и његовој намери или пак, остајући у манастиру он цело монаштво може да ограничи само на ова послушања... и трудиће се узалуд, не учинивши ни корак ка очишћењу и усавршавању своје душе...

Посветите се животу у којем ће руке и ноге радити једно, а душа ће се бавити другим, уколико жели да се спаси.

281. Обратите пажњу још и на то да здравље не зависи само од хране, већ највише од душевног мира. Живот у Богу, ослобађајући човека од овоземаљских таласа, миром осењује срце, а тако и тело у целини држи у здравом устројству...

У животу нису главна дела, главно је расположење срца усмерено ка Богу.

282. Постоје два пута да човек постане једно с Господом: делатни и созерцатељни. Први је за хришћане којима су упућени на оно што је везано за свакодневни живот, а други за оне који су оставили све што се тиче само свакодневног живота. У стварности ни први не бива без другог, ни други без првог. И први морају у својој мери да се држе и созерцатељног пута... Писао сам вам: навикавајте да се увек сећате Господа и да ходите пред Његовим лицем. То и јесте созерцатељни део...

Поставља се питање како држати пажњу на Господу приликом обављања послова. Овако: ма какав посао, велики или мали да обављате, држите у уму да вам Сам Господ Који је свуда присутан заповеда да га радите и да гледа како га радите. Ако то будете сматрали сваки посао ћете обављати с пажњом и сећаћете се Господа. У томе је читава тајна успеха у погледу главног циља делања у вашој ситуацији. Изволите да то схватите и да се тако поставите. Кад се тако поставите и мисли ће престати да лутају тамо и овамо...

Због нечега вам ништа не полази за руком? Мислим да је то зато што желите да се сећате Господа заборављајући на свакодневне послове. Међутим, свакодневни послови се провлаче и улазе у свест и потискују сећање на Господа. А треба да радите обрнуто: да се бринете за свакодневне послове, али као о Господњем задатку и као пред Господом. Тамо вам ништа не полази за руком... а овде ће и једно и друго бити исправно.

283. Кажу вам: “Већа је заслуга када се неко подвизава у метежу свакодневице него кад се спасава у осамљености.” И то немојте негирати. Они који се истински подвизавају немају у виду заслуге, већ се старају само за то да се очисте од страсти и страсних осећања и помисли.

Том циљу погодује живот у општењу с другим људима, зато што он представља истинско искуство борбе са страстима и њихово савладавање. Ове победе ударају страсти у груди и у главу, а њихово понављање ће ускоро до ногу потући страсти. У осамљености борба бива само мислена, она бива исто тако слабог дејства као ударац крила муве. Због тога

убијање страсти у осамљености дуже траје. И не само то, оно готово никада не бива право убијање већ замирање, замирање на неко време, до случаја сусрета с предметима страсти... Притом се дешава да се страст одједном разгори као муња. И дешава се да неко кога дуго времена у осамљености страсти нису нападале, одједном пада. А онога ко до спокоја од страсти није дошао кроз мисаону, већ кроз стварну борбу њихов случајан напад неће поколебати. – Ево на основу чега нам људи искусни у духовном животу заповедају да савладамо страсти истинском борбом с њима у општењу с другима и да се тек после тога осамимо.

284. Руке и ноге нека се баве послом, а мисао Богом – ово је прави постојан човек.

Унутрашње треба подешавати од јутра – чим се очи отворе. Треба га чувати цео дан, увече зарејати и тако заспати.

Не могу сви на исти начин да смање спољашње односе и уреде све на исти начин – постоји спасоносни оквир живота.

Кад дође унутрашња молитва она може делимично да замени боравак у храму, али унутрашњу молитву ништа не распламсава тако као храм.

285. Трудите се да утишате мисли о свакодневном животу. Тражите такво устројство да се телом бавите уобичајеним пословима, а да духом увек будете с Господом. Милостиви Господ даје безбрижност, по којој се све ради у своје време, али ништа човека не брине и не мучи. Тражите, молите и даће вам се.

286. Подвиге сваке врсте треба остваривати тако да за њих не зна нико у манастиру. Чим сазнају то није добро. Немојте мислити да скривеност – да се ништа не види и не зна - није строго неопходна. Не: потребна је строго-престрого. Подвиг о којем се звони на сва звона је пуст, не вреди ни паре.

287. Спољашњи труд и подвизи су средства, они су драгоцени само онда кад доводе до циља и кад их циљ захтева. И не задржавајте мисли на њима, као да они нешто значе. Главно је у осећањима и расположењима. Управо на њих обратите сву пажњу ако сте се већ утврдили у спољашњем начину живота. На смирење највише пазите и молите се да вам оно буде дато, и сами себе чешће муштрајте у правцу самопонижења. Чим се пробудите потрудите се да осетите да ништа не вредите, а онда се цео дан трудите и да будете такви. Стајући на молитву и приступајући Господу пре свега се понижавајте. Ко се и Коме усуђује да се обраћа и да с Њим разговара људским речима?! – Радујте се кад дође понижавање спољашње, нежељено. Прихватајте га као нарочиту милост Божију. Одредите себи за меру да сте кад сте собом потпуно незадовољни у добром чину, а чим дође и најмање осећање задовољства собом, и почнете себе да сматрате за нешто, знајте да нисте како ваља и онда почните да муштрете себе. Господа ради не заборављајте ову тачку. Све друго је ништа кад овог нема. Било је људи који су се само смирењем без подвига спасили, а без смирења се нико није спасавао и не спасава се.

288. Своју пажњу најмање задржавајте на спољашњим подвизима. Иако су неопходни, они су само скела. Јесте да се зграда гради између ње, али она није зграда. Зграда је у срцу. На делање срца усмерите сву своју пажњу.

Прва помисао искушавања која почиње да удара у вама биће задовољство собом; за њим ће доћи унутрашње узношење себе или труљење пред собом, а даље разметање пред другима. Разумевајте ове путеве. Читајте Макарија Великог, и нарочито Лествицу, где је много тога речено о разликовању помисли. Једно исто дело бива пријатно и непријатно Богу, у зависности од помисли. Учите.

289. Послушање против своје воље назвали сте махиналним послушањем. У ствари дешава се да само послушање које се чини упркос својој вољи и својим размишљањима плодотворно делује на стварање карактера.

Ако се нешто ради по жељи срца, какво је то послушање? Ту је своја воља и свој укус. Само питање много прикрива оваква дела. Право послушање слуша, а да човек не види разлог

и без обзира на то што то не жели да ради. Оваквом послушању је обећана посебна благодат – благодат чувања од сваке штете приликом извршавања послушања. Кад се послушање остварује ради Господа Господ на Своју бригу узима послушника и пази на њега.

290. Ма шта да вам заповеда, радите без унутрашње побуне, са свом радошћу, као заповест Божију. Урежите дубље у своје срце подвучену реч и радите тако како она каже. Сваку наредбу примајте као реч која иде директно од Самог Бога и испуњавајте је као дело Божије, као пред Богом, са свом усрдношћу и пажњом, не као да радите за човека, већ Свевидећег Бога, плашећи се суда који је изречен за оне који дело Божије чине с немаром (Јер. 48, 10). Молим вас да то добро запамтите.

Сад обратите пажњу на измену домостроја Божијег о вама и не допустите себи да поступите упркос намери Божијој. Шта је било раније? – У цркви сте стајали издвојено, било вам је згодно, само сте се молили и загревали у молитви; у келији такође – главно је била молитва и молитва. Сад је у цркви посао и код куће је посао. Мислите ли да је то случајно? Не. Господ вам нуди да учините други корак. Раније сте имали топлу молитву – без дела послушања; сад се учите да пребивате у истој таквој молитви – у послу. Ово од вас жели Господ. Довијајте се. И раније сте радили, а сад треба више. Треба и посао радити и умом од Бога не одступати, тј. бити тако као да стојите на молитви. То је закон: рукама радите посао, а умом и срцем будите с Богом. Пишите, а умом од Бога не одступајте, и топлини не дозвољавајте да се смањи и трезвености да ослаби. Исто је и кад прислужујете у цркви. Како да вам то успе, научиће вас посао. И ето, стећи ћете ново искуство, и још више ћете се учврстити у унутар-пребивању.

291. Чинило вам се да је било боље када нисте имали писарско послушање. Ту се крије обмана. Беспоговорно послушање и оно што је у супротности с нашим укусом је драгоцене од свих подвига и може бити разорно само уколико се невешто обавља, као што је код вас било, и то углавном само на изглед. У ствари, труд самоодрицања Господ увек награђује. Олако гледате на вашу тврдоглавост у погледу послушања. Јуче сте давали завет да ћете у свему слушати игуманију, а данас одбијате да извршавате тако лако послушање, с којим можете да изађете на крај. Зар се тако испуњава завет? Реч о послушању вам је завет с обитељи и основа ваше ризе. Сада је тај завет разорен и сами сте себе избацили из чина у који сте једном ногом већ тако рећи ступили. Треба да се кајете и да плачете због тога. Јер због овога ваше унутрашње устројство мора бити разорено и можда је већ разорено, иако се наизглед гради. Треба вас казнити.

Изволите да чините по три метаније са сузама молећи Господа да опрости непослушници и преваранткињи, која на речима обећава једно, а у ствари ради друго. Кајте се на исповести: то није мисаони, већ реалан грех. И Бога молите да Он да мисао коме треба да вам опет дају то послушање и кад вам буде дато или остављено да га обављате престаните с метанијама. Међутим, матери о томе не говорите.

292. Пишете: “Радим као почетник, с искушеницима.” – Не схватам, какав је то посао? – Добро дело или дело које не заслужује одобравање оно може бити само у зависности од духа, с којим се обавља. На то и гледајте и у складу с тим се понашајте.

Кад видите да вас клевећу прихватајте то као лековито блато. Добро чините што не губите братско расположење према онима који вам дају овај лек.

293. Ваша лењост за духовна занимања потиче од жара с којим сте се латили посла. Не бавите се превише послом, јер ће вам се у супротном случају помутити у глави. После помућености у глави и у срцу ће вам постати мутно.

294. Телесни труд смирава, испуњава паузе, а мислима не дозвољава да лутају. Добро је заменити га метанијама, - то је најбољи рад. Међутим, да ли је то увек могуће? Египатски старци су од ујутру до увече седели за послом, у умној молитви и богомислију. Молитвено правило су обављали ноћу. А свети Исак Сиријски није расположен према раду: он каже да га

одваја од Бога. То је тачно, кад је посао компликован, а кад је једноставан – није ништа страшно.

295. Свака врста и поредак посла су добри ако подстичу пажњу према Богу. Нема разлога да се прави распоред послова. Чим неки посао не храни молитву треба га оставити и узети други. На пример, отворили сте књигу и почели да читате – не иде. Оставите је, узмите другу. Ако ни та не иде, узмите трећу. Ако ни та не иде, оставите читање и правите метаније или размишљајте. Треба имати рукодеље које не одвлачи пажњу... Кад је пажња према Богу жива и унутрашња молитва тече, боље је да човек ништа не започиње (кад је код куће), него да седи или корача, или најбоље је да стоји пред иконама и да се моли; кад пажња почне да слаби, треба је распламсати читањем или размишљањем. Правила су потребна онима који ступају у манастир, да би се навикли на манастирске послове и занимања. Затим, кад дођу до неких унутрашњих осећања, а посебно до срдачне топлине, правила им нису тако строго потребна. Уопште, не треба се прекомерно везивати за правила, већ треба бити слободан у односу на њих, имајући једну намеру: да пажња према Богу испуњена свештеним страхом не нестане.

Тело стално треба држати у стању приправности, као што је војник на паради, никако не дозвољавајући себи ослабљивање удова, не само приликом ходања и седења, већ ни приликом стајања и лежања.

Све послове, и велике и мале, треба обављати тако као да око Божије гледа како се шта ради. Сваког ко долази или сваког кога сретнеш треба да гледаш као да га је Бог послао. Прво питање у теби нека буде: шта Господ жели да учиним с њим или за њега? Свакога треба примати као образ Божји, с поштовањем и са жељом да се том човеку учини добро.

Строгост према себи, спремност на сваку услугу другима и потпуно предавање себе Господу с молитвеним пребивањем у Њему – јесу плодови духовног живота.

296. Дотакли сте се послова. Оне своје послови који нису по послушању, већ по вашој вољи можете распоредити тако да вас нимало не одвлаче од унутрашњег делања. У овоме се придржавајте светог Исака Сирина. Он није наклоњен раду и дозвољава га само у случају нужде, ретко. Јер он одвлачи ум. Треба стећи нарочиту навику да посао не би одвлачио ум. Човек не може да не ради. Постоји природна потреба за радом; међутим, човек не сме ни превише њиме да се бави. Египатски монаси су цео дан радили, али умом нису одступали од Бога.

297. Нисте ваљда прекидали и молитву у срцу? Не, вероватно сте и ту допустили губитак: јер да сте умом стајали пред Богом и падали ничице у срцу смирено пред Њим не бисте осетили како се прекида молитвено дело. Закључујем да сте се расејали: превише сте се забавили послом и он је из главе потиснуо све остало, чак и оно најпотребније. Дакле, лоше сте обавили своје послушање. Требало је да га испуњавате и да притом не дозволите да вама овлада унутрашња испразност и да усрдно радећи држите срце поиздаље – да буде слободно, и да не скрећете пажњу са свог главног посла.

298. Учите се да све што радите радите тако да то разгорева, а не хлади срце: треба и читати, и творити молитву и радити, и општити с другима, држећи се једног циља – не доводити себе до охлађености. Убацујте непрекидно дрва у своју унутрашњу пећ кратком молитвом и чувајте осећања, да кроз њих не би излазила топлота. Спољашњи утисци тешко могу да се ускладе с унутрашњим делањем.

299. Лоше је прекомерно се везати за читање. То не води на добро и подиже неки зид између срца и Бога. Притом се развија радозналост и погубна жеља да се све зна.

300. Ево свих метода којима се у нама истребљују страсти – час нашим сопственим умно-делатним радом, час уз помоћ руковође, час то чини Сам Господ. Већ је било истакнуто да без мисаоне унутрашње борбе, спољашња борба не може бити успешна; исто треба рећи и за борбу под руководством, а такође и о очишћењу по Промислу. Дакле, унутрашња борба мора да буде непрекидна и непромењива. Она сама нема такву снагу, али кад је нема и све

друго не делује, није на корист. И делатници, и страдалници, и они са даром суза, и искушеници су пропадали и пропадају због недостатака унутрашње борбе или чувања ума. Ако се притом сетимо и онога што је раније речено о унутрашњем позитивном делању, у потпуности ће се открити сав значај унутрашњег делања, и свакоме ће бити јасно да је оно полазиште, основа и циљ васцелог подвижништва. Све наше делање може бити садржано у следећој формули: сабравши се у себи, усправи духовну свест и животну делатност и у том расположењу корачај предвиђеним спољашњим делањем под руководством или Промислом; међутим, притом са строгим и напетом пажњом учевај и прати све што се унутра дешава. Чим се роди страсна побуна терај је и побеђуј, и мислено и делатно, не заборављајући да разгориш у себи скрушен дух, који пати због својих грехова.

Овде треба да буде сконцентрисана сва пажња подвижника, да се он подвизавајући се не би расејавао и био као везан или опасан преко бедара својим посмислима. Хођење с оваквим унутар-пребивањем и стражењем јесте трезвено хођење, а наука о овоме јесте наука трезвености. Сад је јасно због чега су сви подвижници сматрали да је главна подвижничка добродетел - добродетел трезвености, и зашто су оне који је нису имали сматрали јаловима.

301. Човек не сме да се ограничава само делатним животом, он притом треба да се бави умозрителним стварима (умовањем), да би њима стално и одржао одговарајуће унутрашње устројство. Обавезно треба сјединити делање с умозрењем (умовањем) и умозрење (умовање) с делањем. Кад су у вези они брзо покрећу душу напред, омивајући је од рђавог и укрепљујући је у добром. Погледајте у причама оне који су достојни сећања – аву Јована Колова и аву Пимена. То ћете наћи у свим подвижничким делима.

302. Дакле, нека свако себе учи и нека пажљиво слуша речи Христове истине и оне ће се уселити у њега. Због тога нека чита, размишља, учи на памет, осећа, заволи и даље спроводи у живот. Ово последње је максимум обучавања себе. Док тога нема, не може се за некога рећи да је нешто научио, чак и ако реч Христову зна на памет и добро расуђује. Због такве мане свети Павле је прекоревач Јевреје у посланици Римљанима: Научаја инога, себе ли не учиши? (Рим. 2, 21). Ко је такав у њега се није уселила Христова реч и не живи у њему...

Очигледно је да свако међусобно обучавање доноси плод само онда када притом свако и сам себе учи и уразумљује, тј. кад саслушавши речено или прочитано, приморава себе да не само тако размишља, већ и да осећа и поступа...

Јер, Христова реч се у некога усељава тек кад он успева да присили себе и да верује и живи у складу с њом...

Безумно поступа онај ко усрдно чита реч Божију, али је не разматра, ко је не доводи до осећања и не спроводи у живот. Она тече код њега као вода по олуку и протиче кроз њега, не таложећи се у њему и не усељавајући се у њега. Човек може цело Јеванђеље и цео Апостол да зна напамет, па да се ипак у њега не уселе речи Христове због тога што их неразумно проучава. Неразумно чини и онај ко само ум обогаћује речју Христовом, а не мари о усклађивању срца и живота с њом. Она код њега остаје као песак насут у главу и сећање, и лежи тамо мртва, а не живи. Она живи само онда када се претвара у осећања и живот; а тога код њега нема. И зато се не може рећи да она у таквом обитава.

303. “И све је же ашче што творите словом или дјелом, всја во имја Господа Исуса Христа, благодарјашче Бога и Оца Тјем” (Кол. 3, 17).

Трећи метод који треба примењивати да би човек имао свој живот скривен у Богу јесте да се све твори у име Господа. Од прва два – читање Светог Писма и усвајање откривених истина истерује испразне и нечисте мисли и испуњава ум добрим помислима о божанским стварима, а молитва ствара навику да се човек увек сећа Бога или да ходи у присуству Божијем. И једно и друго држи пажњу и осећање скривенима Богу. Изгледа да је то довољно? Изгледа, али није. Ако се у дејству оставе само ове две методе оне неће довести до горе наведеног циља. Човек није само мисао и осећање, већ је најпре дело. Он је биће које се увек креће и непрестано делује. Међутим, свако дело привлачи пажњу и осећање. Онај који

делује сав је у делу. Услед тога се и боготражитељ због дела, без којих се не може бити, неизбежно одваја од Бога мишљу, а за мишљу и осећањем. Дела га спуштају с неба на земљу или изводе из скривености у Богу у видљиве односе, јер су готово сва наша дела видљива, теку у тварном поретку, међу чулним стварима. Одавде следи да ће, ако се човекова дела не усмере тако да и она служе као средство за задржавање живота скривеног у Богу, и прве две методе остати без плода и да чак ни саме не могу да иду онако како треба. Дела ће се непрестано распадати – и дело изучавања Светог Писма и дело молитве. Ево, апостол управо наведеним речима учи како да се и дела претворе у средство за скривање живота у Богу, а то је – све чини у име Господа. Ако се тако настројиш ни од Господа нећеш одступити ни мишљу ни осећањем. Јер све творити у име Господа значи све творити у Његову славу, у жељи да Му се угоди тачно испуњавајући Његову вољу коју је човек спознао, чак и у најмањем. А притом ће удови тела као оруђа радити посао, а мисао и осећање ће бити обраћени ка Господу с бригом да се оно што се чини уради тако да буде Господу угодно и тако да послужи у Његову славу.

И овај метод је бољи за постављени циљ него прва два и његов успех зависи од успеха у овоме. Јер су они својства мисленог. Мислено пак улази у сок и крв кроз дело. Дело се таложу мислено унутар људске природе. Кад се дело које човек чини освећује његовим усмеравањем ка Богу онда у његовом делању неки божанствени елеменат улази у све силе и органе који учествују у његовом обављању. Што је више таквих дела тим више божанствених елемената улази у човекову природу. А затим га они и целог испуњавају и на тај начин читава природа постаје погружена у божанствено или скривена у Богу. У складу с одређивањем смера овакве врсте дела молитва и богومислије постају стабилнији. Они утичу на то да се дела у славу Божију, а овај смер као ударје њих саме учвршћује и уређује.

Све што чинимо апостол је обухватио у оквиру два термина: словом и дјелом. Речи се изговарају устима, дела се творе осталим удовима. Од кад се пробудимо док не заспимо и једно и друго треба непрестано да користимо. Говор у нама тече готово без престанка, ни други покрети тела се такође не прекидају. Каква је богата жртва Богу ако се се то усмери у славу Божију?! Обраћањем речи у славу Божију истерује се не само злорекост, већ и празнословље и оставља се једно – оно што служи за поучавање братије или – у најмању руку – оно што не служи њиховом разарању. Овome треба додати и молитвословље. У сразмери са обраћањем дела у славу Божију, неће отпасти само лоша дела, већ и она дела која се чине из похоти и раздражености; она не треба ни да се помињу међу хришћанима, али се указује на дух, у којем треба да се чине ваљана, дозвољена и корисна дела. Овим се из круга делатности истерује свако самоугађање и служење свету и његовим злим обичајима.

Све чинити у име Господа значи све обраћати у Његову славу, старати се да се све чини тако да Му то буде угодно, са свешћу о томе да је то по Његовој вољи и још – свако дело окруживати молитвом упућеном Њему, с молитвом започињати, молитвено радити и молитвено завршавати, на почетку молећи за благослов, у току рада тражећи помоћ, а на крају узносећи благодарење, као Савршитељу у нама и кроз нас Свог дела.

304. Живот хришћанина на земљи јесте низ страдања. Човек мора да се бори са својим телом, са страстима, с духовима злобе. У овој борби је наша нада. Наше спасење је наш Бог. С надом у Бога човек треба стрпљиво да подноси време борбе. Искушења као да мељу човека, претварајући зрно у брашно. Она нам се допуштају по Промислу Божијем, ради наше велике душевне користи: од њих добијамо срце скрушено и смирено, које Бог неће понизити.

ОСАМЉИВАЊЕ

305. Кад је човек већ отишао у манастир, треба да живи осамљено. Тежак је живот у манастиру онеме ко у општењу с многима жели да живи као у друштву. И тамо човек треба да зна само једног – настојатеља или духовног оца, а у погледу осталих треба да се држи као да

их нема. Тада ће све кренути на добро, а без овога је такав дар-мар, да је то горе од петроградских балова.

306. Ви, наравно знате да је сва суштина ствари у унутрашњој промени и да у складу с овим изменама и по њиховом импулсу треба мењати и спољашње... Рећи ћу вам једну ствар: почните сада, у садашњој ситуацији да се осамљујете код куће и часове осамљености углавном посвећујте молитви и то стално молите за једно: “Скажи мне, Господи, пут, в онже појду”... Не само речју и не само мишљу, већ и с болом срца вапијте тако. За овакво осамљивање одредите или известно време сваког дана, што је боље, или неке дане у недељи. И држите се осамљености како треба, тражећи најпре да вас Бог поучи и да вам укаже... Овоме додајте и пост... да тело осети. То ће бити добар ослонац за молитву. И у то време правите опите унутрашње одрешености час од једног, час од другог, да према свему постанете равнодушни и да се удаљите тако да вас ништа не вуче у назад.

Циљ је да човек доведе себе до тога да душа жели да се из оваквог устројства живота ишчупа као из окова и тамнице...

307. Тренутке осамљености треба користити употребљавајући их искључиво на дело Божије – молитву и богомислије. Ова занимања, чим крену у добром правцу неће дати човеку да се досађује. Јер из њих извири духовна утеха, коју не може да да ништа на земљи.

308. Кажеш да би волео у затвор. Мало је рано, а нема ни потребе. Па ти сам живиш. Веома ретко ти неко сврати. А то што биваш у цркви не разбија твоју усамљеност, већ је утврђује, то јест даје ти снагу да и код куће молитвено проводиш време. С времена на време можеш дан-два никуда да не излазиш трудећи се да стално будеш с Богом. Међутим, код тебе то бива и само по себи. Тако да не треба да размишљаш о затвору. Кад се твоја молитва до те мере учврсти да те стално држи у срцу пред Богом тада ће то и без затвора за тебе бити затвор. Јер шта је затвор? – То је кад ум, затворивши се у срце стоји пред Богом у свештеном страху и не жели да изађе из срца или да се бави нечим другим. Овај затвор тражи, а за онај немој да се стараш. Човек и иза затворених врата може да луња по свету или да цео свет пусти у своју собу.

309. Жалите се на недостатак унутрашњег устројства. Без њега има мало користи било шта да радите... Али у пустињи је згодније да га човек стекне и да се у њему утврди. Страх Божји, срце скрушено и смирено су прве ствари у којима се оно испољава.

310. Како да управљате својим унутрашњим (човеком) да бисте се наслађивали душевним миром..? Рећи ћу вам: створите у себи унутрашњу осамљеност. Ова осамљеност није празна и немогуће би било да се оствари уколико би неко замислио да створи у себи потпуну празнину. Осамљујући се у себи треба стати пред Господа и тако стајати не одвајајући умне очи од Господа. Ето то је пустиња – бити насамо с Господом... То је такав труд који сам себе олакшава и подржава. Бити с Господом јесте циљ нашег постојања... и кад смо с Господом не можемо да не осећамо радост постојања, а то природно држи пажњу на себи и кроз себе на Господу, од Којег исходи.

311. Добро је осамити се међу зидовима избегавајући забаву, али је још боље осамити се у себи. Прво без другог није ништа, а друго је и без првог важно.

Кад људи долазе у храм Божји - добро чине, али ко навикне да се код куће моли као у храму нема мање од тога.

Као што човек човека види лицем у лице, тако се потрудите да ставите душу пред Господа да буду очи у очи. Ово је тако природно да не би требало то ни да помињем. Јер душа по природи мора да тежи ка Господу. А Господ је увек близу. И не треба их препоручивати једно другом, јер су стари знанци.

312. Пожелели сте да идете у затвор. – Доћи ће време, моћи ћете да идете и у затвор. Прво се треба припремити. И уопште, мислим да потпуни затвор вама не би одговарао, а да се с времена на време осамите – то је добро. Ништа више од тога не треба да желите. Кад се ватрица запали у срцу и кад тамо почнете да живите пажњом то ће бити унутрашњи затвор.

Он ће захтевати спољашњи затвор, али мислим да је и тада боље да се осамљујете само повремено.

313. Чезнете за потпуном осамљеношћу. Причакајте. Спољашња осамљеност ће доћи кад се успостави унутрашња. Бог ће уредити. Примите, међутим, на знање, да човек може бити осамљен и усред буке света и да може бити у збрци као у свету и кад је у осамљеној келији. Имаћете боље него што је спољашње осамљивање ако се тако осамите у себи да никаква спољашња збрка не може да вас расеје. Молите се за ово.

ГОСПОД ОДЛАЗИ – ДУША БИВА ОПУСТОШЕНА

314. Пребивање душе с Господом, у чему је сва суштина унутрашњег делања не зависи од нас. Господ посећује душу, она тада бива с Њим и игра пред Њим и Он је загрева. Чим Господ оде душа бива опустошена и уопште није у њеној власти да врати Благог Посетиоца душа. Међутим, Господ одлази мучећи душу, а дешава се да одлази не кажњавајући је за спољашња дела, већ за нешто што је душа унутра примила. Кад Господ одлази мучећи душу чим она повиче Он се брзо враћа. А кад одлази кажњавајући је не враћа се брзо, док душа не спозна грех, и док се не покаје и не отплаче и не понесе епитимију.

315. Главно је хлађење. То је горко и опасно стање. Код Господа је оно међу средствима за руковођење, уразумљавање и поправљање. Међутим, дешава се да оно буде и једна врста казне. Узрок овоме је јавни грех, али пошто се он код вас не види, узрок треба тражити у унутрашњим осећањима и расположењима. Да вам се није поткрала умишљеност да нисте исто што и други? Да не мислите сами да корачате спасоносним путем и да усходите ка небесима само својим средствима?

316. Трудите се – “не увек по жељи, већ више по принуђивању.” Такав је закон – противити се себи у лошем и приморавати се на добро. Управо ово означавају речи Господа да се Царство Божије осваја на силу и да га освајају они који улажу напор. Зато идење за Господом и јесте јарам. Какав би јарам био кад би се све радило по жељи? На крају, усталом, долази и то да се све ради радо и лако.

“Напада тупа окамењеност- бивам као аутомат – без мисли, без осећања.”

Оваква стања бивају понекад као казна за спотицање о нешто лоше мишљу и саосећањем, а понекад као обучавање – углавном да би се човек научио смирењу, да би се навикао да ништа не очекује од својих снага, већ све само од Бога. Неколико таквих искустава пресеца поверење у себе, а избављење од тешкоће показује одакле долази помоћ и у Кога се треба у свему уздати. Ово стање је тешко, али га треба трпети с мишљу да више ни не вредимо, да је оно заслужено.

Против њега нема лека, његов пролазак је у вољи Божијој. Ипак, треба стајати и вапити ка Господу: нека буде воља Твоја! Смилуј се! Олакшај! Али никако се не треба предавати неким попуштањима, јер је то разорно и погубно... Код светих отаца се оваква стања називају хлађењем, сувопарношћу; и сви их сматрају неизбежнима у животу по Богу, јер се без њих брзо уобразимо.

317. Кад је у питању сувопарност треба се осврнути да није било нешто такво у души... и покајати се пред Господом и заповедити себи да се унапред чувамо.

Највише бивамо кажњени због гнева, неправде, озлојеђености, осуђивања, горделивости и слично. Лек је враћање благодатног стања. Пошто је благодат у вољи Божијој, преостаје нам да се молимо... да нас избави од ове сувопарности... и од окамењене безосећајности.

318. Тело се на посебан начин ствара од земаљског праха. То није било мртво тело, већ живо с животињском душом. У ову душу је удахнут дух – Божји дух, који треба да зна Бога, да Бога поштује, Бога да тражи и окуша, и да у Њему налази све своје задовољство, и ни у чему осим Њега.

319. Чим се уздањем макар мало одвојите од Господа све иде накриво, јер тада Господ одступа, као да каже: “Па нека ти буде то у шта се уздаш.” А ма шта то било – потпуно је нишгавно.

320. Видите како је хладно без благодати и како је душа трома и непокретна за све духовно. Овакво је стање добрих пагана, јевреја верних закону, и хришћана који воде исправан живот, али не размишљају о унутрашњем животу с његовим односом према Богу. Они не осећају муке попут ваших, зато што нису осетили шта се дешава под дејством благодати. Међутим, повремено и они имају извесну духовну утеху – природну, те зато и остају спокојни.

Чиме се благодат понајвише задржава у души? Смирењем. Због чега најпре одлази? Због неког покрета гордости, високог мишљења о себи и уздања у себе. Чим она унутра осети овај смрад гордости одмах се удаљава.

321. Хлађењу претходи прилепљивање срца за нешто, забринутост због нечега, срџба и осуђивање... неко незадовољство и угађање телу, мекуштво... и расејавање мисли! Чувајте се овога и биће мање хлађења.

Срце! Где је живот ако не у срцу?

322. Дали сте себи олакшицу дозволивши себи мало да се разонодите, а нисте се пазили: ни очи, ни језик, ни мисли нисте чували. Зато је топлина и отишла и ви сте остали опустошени. – То ничему не води. Пожурите да васпосавите ваљано унутрашње устројство или да га измолите: закључајте се и само се молите и читајте о молитви док се пажња не сједини с Богом у срцу и док тамо не завлада дух скрушености и умилења, којим заправо и треба да одредите да ли сте у свом чину или сте иступили из њега. Чини ми се да о пажњи судите као о излишној строгости, а она је напротив, корен унутрашњег духовног живота. Због тога се непријатељ против ње највише и наоружава и на све начине гради пред очима душе замамне приказе и убацује помисли о олакшицама и разонодама.

323. Кажете: “Нема успеха.” Неће ни бити док постоји самоугађање и самосажалење. Самосажалење и самоугађање директно сведоче о томе да у срцу превладава “ја”, а не Господ. То су самољубље и грех који у нама живи, од којег потиче сва греховност и који грешним чини читавог човека, од главе до пете, док год постоји у души. А када је цео човек грешан како ће му доћи благодат? Неће доћи, као што ни пчела неће доћи тамо где је дим.

Одлука да се служи Господу има два краја: један је – да отвергнетсја себје, а други је – да по Мене грјадег... Први захтева потпуно гушење егоизма или самољубља, дакле, недопуштање угађања себи и самосажалење – ни велико, ни мало.

324. Главни непријатељ живота у Богу јесте брига за много ствари; а брига за мноштво ствари јесте полуга која покреће непрестану овоземаљску делатност. Од ујутру до мрачне ноћи, свакога дана, она тера овоземаљске предузимаче с једног посла на други и ни за трен им не даје мира. Они немају кад да се обрате Богу и да проведу с Њим мало времена у молитвеном узношењу ка Њему. Ова брига за много ствари код монаха не постоји. Они који ово схватају ступају затим у манастир да се избаве од ове мучитељке. И избављају се... Након отпадања бриге за много ствари, ум и срце остају апсолутно слободни и ништа им не смета да пребивају у Богу и да се Богом наслађују. Они који разумно обављају своје монашко дело убрзо у овоме и напредују и достижу свој циљ. Затим им преостаје само да чувају ово благо. И чувају. Сваки монах или монахиња имају свој задатак да у току дана и ноћи ураде то и то. Пошто су то послови на које су се они навикли, за то се не захтева посебна пажња. И дешава се да руке раде, а ум с Богом беседи и тиме храни срце. Овакву норму унутрашњег устројства је прописао још свети Антоније Велики. Као што видите и монаси имају делатни живот, који личи на делатност мирјана, само што притом код њих нема бриге за много ствари, која нагриза мирјане, и слобода од ње им због поретка манастирског живота и омогућава да остварују свој циљ, или да непрекидно пребивају с Богом и у Богу.

325. “Расејали сте се!” Ово је први непријатељски демонски напад на унутрашње уређење. Побрините се да комуницирате с другима и да се бринете за посао тако да се уједно и Господа сећате и да све чините и говорите са свешћу да је Господ близу и да све усмерава тако да можете да Му угодите. Зато кад на нешто наиђете пре тога се припремите да у току посла не одступате од Господа, већ да будете у Његовом присуству и да Му се за то молити. На то можете да се навикнете, само одредите себи за правило да од сада увек тако радите. Други непријатељ унутар-пребивања јесте везивање срца за нешто и заробљивање нечим уз помоћ урезивања осећања у њега или приликом размишљања о нечему. Ово је горе. Код вас тога није било и брзо сте се вратили на старо. Да се ваше срце прилепило за нешто дуго бисте морали да се помучите. Тада би прво срце требало одвојити од онога за шта се прилепило и пробудити одвратност према томе. Изволите ово имати у виду и на сваки начин се чувати и расејаности, а још више заробљивања срца. Средство је једно – не одступати пажњом од Господа и од свести о Његовом присуству. Због чега сте тужни после дугог разговора с неким? Због тога што за време разговора ваша пажња одступа од Господа. Господу је то непријатно и Он вам то ставља до знања тугом. Изволите да се навикавате да непрекидно будете с Господом, ма шта да радите и да све чините ради Њега трудећи се да то усклађујете с Његовим заповестима. И никад нећете бити тужни, зато што ћете бити свесни да сте чинили Његова дела.

326. По који пут већ постајете свесни обавезе коју вам сугерише савест: да будете с Господом ништа не сматрајући битнијим од Њега. Сећање на то сигурно не одступа од вас! Нека код вас и ово дело буде на снази. Јер то и јесте наш циљ. Кад смо ми с Господом и Господ је с нама. И све је светло. Кад су у соби сви прозори отворени и сунце светли, све бива светло-светло. Међутим, затворите један прозор, биће мрачније, а кад све затворите постаће потпуно мрачно. Тако је и с душом. Кад је она свим силама и осећањима окренута ка Господу у њој је све светло, радосно и спокојно. А кад своју пажњу и осећање управите према било чему другом осим Господа, ова светлост ума се умањује. Што више ствари занима душу – улази већа тама... А онда постаје и потпуно тамно. Мисли не помрачују толико колико осећања; једно одступање осећања од Господа због нечег другог не помрачује толико колико пристрасност према нечему. Највише од свега помрачава грех учињен делом.

ТРЕЗВЕЊЕ И СТРАЖЕЊЕ

327. Управо ова два будна стражара мора да има Христов војник: трезвење и стражење. Први је окренут ка унутра, а други ка споља; онај прати покрете који излазе из самог срца, а овај претпоставља покрете који ће се у њему наставити услед спољашњег утицаја; закон за први је: након што је сећањем на Божије присуство из душе истерана свака помисао, стани на дверима срца и пажљиво пази на све што у њега улази и што из њега излази, посебно не допуштај да деловање претходи осећању и жељи, јер отуда потиче свако зло...

328. Стражење над собом у срцу с молитвом упућеном Господу уништава све непријатељске сплетке. Читајте код Исихија и учите како то да чините.

329. Овде непријатељ има своје методе. Навешћу главне. Кад се неко, имајући мудрости, не препушта помислима и позивима на добро, који изгледају добри, већ их одмах или по сопственом расуђивању или по савету искуснијих, одсеца, ма како лепо они изгледали и у том погледу делује с таквом одлучношћу да нема могућности да буде ухваћен овом методом – тада непријатељ одбацује ову лукавост и почиње да делује споља – преко људи, из његове околине. Тада ће кренути ласкаве похвале, клевете, осуђивања, најразноврснији притисци и непријатности. Ево ово треба да знате и то да очекујете и да добро отворите очи. Ми немамо моћ да ово спречимо, али имамо моћ да преваримо непријатеља. Главно је – све трпети не реметићи љубав и мир. Помоћник је Господ. Њега треба молити да умири наше срце, и ако Он жели, све се смирује и са спољашње стране. Са своје стране не треба да губимо

из вида одакле и од кога се подиже бура, и непријатељство уместо према људима треба да усмеримо на онога ко стоји иза њих, распаљује их и диригује свиме.

330. Приликом читања мора се имати у виду главни животни циљ, и прикупљати све што је у вези с њим. Образоваће се нешто целовито, повезано и због тога чврсто. Чврстина знања и убеђења пренеће чврстину и на карактер.

331. Не скидајте своје умно око са срца и све што отуда излази истог тренутка хватајте и анализирајте: ако је добро – нека живи; ако није добро – одмах га треба убити. Из овога учите да спознајете себе. Каква помисао чешће излази, значи та страст је јача, против ње и почните да делујете јаче. Међутим, никако се немојте уздати у себе и немојте се надати да ћете било шта учинити својим трудом. Исцељујуће лекове и средства шаље Господ. Њему се и препустите – и то у сваком тренутку. Трудите се – трудите се; међутим, свако добро очекујте само од Господа.

332. Велика несрећа потиче од осећања праведности. Добро запамтите да чим ово осећање дође, макар у слабој мери то значи да сте кренули кривим путем. Што грешнијом себе будете сматрали тим је ваш пут исправнији. Међутим, човек треба да се труди да осећање сопствене грешности природно извире из дубине душе, а не да буде сугерисано споља сопственим размишљањем или речју са стране.

Има много добрих осећања, али је осећање неваљалости основно; тако да чим њега нема, ништа не ваља. Ово добро научите.

333. Пазите на себе и више се бавите срцем. Ради анализе срдачних покрета читајте размишљајући о себи и примењујући на себе Лествицу, Исака Сирина, Варсануфија и Јована, у Добротољубљу – Дијадоха, Филотеја, Исаију, Евагрија, Касијана, Нила. Кад читате не сматрајте оно што сте прочитали за нешто уопштено, већ то увек претварајте у своје правило – лично, које се на вас односи, при чему уопштено увек трпи извесне сенке промена.

334. Избегавајте ситост – оно стање у којем лукаво срце за себе говори: доста је, више ми ништа не треба; потрудила сам се, све се уредило, могу себи да дам и одушка. За Израил се каже: ути, уголсте, расшире (5 Мојс. 32, 15).

Куд ћете веће задовољство? Међутим, какав је плод? – И заби Бога. Ово се односило на телесну ситост и на задовољство својим спољашњим стањем. Међутим, ово се у потпуности може применити и на духовну ситост, и на духовно задовољство својим унутрашњим стањем. И последица тога је – заборављање Бога. Кад човек свега има довољно, зашто да се моли Богу и да размишља о Њему? Иако задовољство собом не долази одмах, оно је ипак ту у зачетку. Непосредно дејство ситости јесте попуштање пажње и дозвољавање олакшица. Онај ко то допусти, почеће да се котрља низбрдо, као што се човек котрља низ клизаву гору. Ево несреће. Будите будни!

335. Мислим да се у вашој души непрекидно одвија суд и доношење одлука у вези с другима. Добро погледајте. Ако се то и не дешава често већ понекад, и то није мала невоља. Из високог мишљења о себи излазе две ствари: трубљење пред собом и осуђивање других. Ево зле тројке која јури у погибел. Треба испрегнути и растоварити ове необуздане коње. Тада ће се остварити: пожуре полако. Пазите, молим вас, више на себе.

Телесни труд је добра ствар; овај труд по послушању је света ствар. Сећање на Бога нека не напушта ваше срце. Као што се види светлост тако треба видети Господа пред собом и у срцу падати пред Њим с осећањима смирења и скрушености. Доћи ће отрежњујући страх.

Добро би било кад би вас неко тамо грдио. Радујте се кад се то деси. Лоше је кад сви унаоколо хвале, а истину нико не говори. Зар дуго треба човеку да се заплете? И нехотице ће почети себе да сматра за свеца и свима почети да држи придике.

Нека вас Господ укрепи на добро! Пазите се да не скренете на пут оних који хладно корачају с исправним спољашњим понашањем, без унутрашњих осећања која просвећују човека и привлаче благодат Божију. А то ће бити истог тренутка чим се препустите високом мишљењу о себи и задовољству собом, на којима стоји натпис – таштина.

336. Држите се храбро! Кад ослаби топлина духа на сваки начин се треба трудити да се она васпостави, са страхом и трпетом падајући ничице пред Богом. Све је од Њега. Униније (чамотиња), досада, тежина духа и тела ће некада доћи, можда и на дуго времена. Не треба се плашити, већ се треба чврсто држати свога, усрдно испуњавајући прихваћена правила и не очекујте да у души више не буде никаквог укуса. И не очекујте да у души увек буде подједнако топло и слатко. Тако не бива. Напротив, стално очекујте изненадне промене. Кад дође тромост и отежалост мислите да сте то ви права – онаква каква јесте, а духовну сладост примајте као незаслужену милост.

337. Ви на сестре гледајте као да иду преко брда или крова, а ви доле – ниско-ниско. И ако душа неку сестру почне да гледа као нижу од себе, треба јако прекорети себе и пожурити да од Господа измолите опроштај. Најгора од свих ствари јесте узношење, ташпина, осуђивање. То је паклени дим и смрад! Навикавајте себе на све начине да се више радујете кад се према вама опходе с презиром, кад вас прекоревају или чак грде него кад вас милују и поздрављају. То је најсигурнији пут ка смирењу.

334. Да ли се одржава ваше раније топло стање? Треба да га чувате. Његов темељ је смирење. Чим се умањи смирење, креће хладноћа. Јер кад душа почне себе да сматра за нешто, Господ истог часа одступа, и она, оставши сама, насамо са собом, почиње да се хлади. Не треба говорити језиком: ја сам ништа, већ своју нишпавност треба осећати у срцу. И онда ће ту увек бити Господ, Који је све створио ни из чега и који све и ствара. Топлину ће дати Господ, али сами треба да се потрудимо.

Овај труд је, као што је управо речено, смирење и пажња, и болно падање ничице пред Богом у срцу – стално, уз свако дело и реч, у кретању и седењу, код куће и у цркви. Нека вам Господ да мудрости! Читајте свете књиге, и све корисно са размишљањем усвајајући примењујте на свој живот и на своју душу.

339. Сваког дана треба вртети неку мисао у глави – ону која вас више занима и долази на срце. Без вежбања мисли душа обамира.

340. Ташпина је, кажу, лопов у кући који је у договору са спољашњим лоповима. Он им отвара врата и прозоре, ови улазе и праве велику пустош унутра. Ко зна? Можда је и ова помраченост, која вам се догодила и која је одмах прошла чим сте се помолили непријатељска лукавост да би се родиле горде мисли: ево каква сам ја молитвеница! Чим сам се помолила сви демони се разбежаше. Присетите се, ако су постојале помисли ташпине знајте да то непријатељ хоће да вас учини надменом.

341. Имате књигу? – Читајте, размишљајте, примењујте на себе. Циљ и плод читања јесте примена на себе. Ако се чита без овог примењивања на себе, неће бити користи, већ ће бити и зла. Само се теорије скупљају у глави и не уче човека да себе усмерава на добро, већ да осуђује друге. Имајте уши и чујте ово. Ако већ имате Добротољубље, - нађите и прочитајте код Исихија о трезвењу. Ту је прописано управо руководство за управљање мислима и њихово довођење у ред. Пажљивије прочитајте, срдачније усвојите и затим делујте онако како је тамо указано.

У сваком случају треба имати страх Божји. Он је корен сваке науке и сваког доброг делања. Кад он влада у души, све иде на добро и унутра и споља. Њега се трудите да разгоревате пре свега сваког јутра. Затим ће он почети свиме да управља као нека полуга.

342. Ипак треба разликовати једно осуђивање од другог. Грех започиње кад се у срцу рађа презир према некоме, због нечег лошег. Човек може да осуди просто без икаквог доношења пресуде ономе коме се суди. Уколико притом у срцу постоји жаљење због лица које је постало лоше, жеља да се оно поправи и молитва да се то деси, то неће бити грех осуђивања, већ ће се остварити дело љубави, које је могуће приликом таквог сусрета. Грех осуђивања је више у срцу него на језику. Говорење о једној истој ствари може бити и грех и не мора бити грех, у зависности од осећања с којим се изговара.

343. Кад постоји смућење у души, ма чега да се оно тиче, не верујте јој: све лаже ма шта да прича. Тада је колеба сатана, наравно, то јој није на спасење, а она се јадна, труди из све снаге.

“Тнев мужа правди Божијег не содјеливајет” (Јак. 1, 20). Све Божије је мирно, тихо, сладосно и у души оставља ову сладост и око себе је обилно разлива, без обзира на то што понекад као да грди.

344. Потрудите се да се тако устројите да немате жељу да идете код некога и да немате жељу да некога видите код себе. Код старца пише: док постоји жеља да се даје и узима не очекуј мир. Ова фраза: “давати и узимати” обухвата све, све врсте односа с другима. Ово не може одједном да се достигне, али му темељ треба ударити одмах. Сладост пребивања с Господом нека вам дарује Његова благост!

345. Право судећи нема на свету ствари због које би човек требало да се љути. Шта је за душу драгоценије од сопственог мира? А срџба одузима овај мир. Овде је човек сам себи непријатељ. И сам још раздувава, увеличавајући у души неправде другог. Све је зато што не пази на себе: зато се то и пробија. Дубоко у срцу лежи присвајање себи права да се другима суди и да се кажњавају за грехове, уместо да се то чини себи. Ту је све... Кад би човек видео себе као грешника са осећањем свих последица греха не би се срдео.

346. Пишете да понекад за време молитве сами од себе незнано одакле долазе одговори на питања која се тичу духовног живота. То је добро! Чини ми се да сам вам о томе већ писао. То је право хришћанско учење истини Божијој. Овде се испуњава обећање: Бог ће све научити (будут све научени Богом). То се тако и дешава. Прстом Божијим се пишу истине у срцу – и онда остају неизбрисиве и не могу се поколебати. Немојте оставити без пажње оваква слова истине Божије, већ их записујте.

347. Душа која није искушена патњама ништа не вреди.

348. Тамо – у Царство Божије води један пут: крст, узет слободном вољом или невољно.

349. Да не мисли ваша пријатељица да је одрекавши се светске буке већ све учинила? Да ли она зна да постоји мир у срцу, а то је: живети независно на сопствено задовољство? Нека је избави Господ од оваквог расположења. А оно постоји код неких који ипак мисле да су на добром путу.

350. Зловоља и срџба који вас обузимају кад неко наруши вашу осмаљеност ништа не ваљају... То је плод високог мишљења о себи: да се ниси усудио да ми сметаш. Овде се непријатељ мота око вас. Одредите себи за правило да се не препуштате овом осећању. Непријатељство и срџба су дозвољени само онда када имају за предмет лоше помисли и осећања.

351. Бити трезвен значи не давати своје срце ничему осим Богу. Ово прилепљивање душу чини пијаном и она не зна шта ради. Пазити значи строго гледати да се не појави нешто лоше у срцу.

352. Постоји један начин којег ако се човек придржава са пуном пажњом ретко нешто страшно може да пролети непримећено, а то је: размарати своје мисли и осећања, односно гледати у ком правцу воде – према угађању Богу или према угађању себи. Ово уопште није тешко одредити. Само пазите на себе. Знајте да чим нешто радите упркос угађању себи нема грешке. Неки старац је говорио свом ученику: пази, немој у себи држати издајника. Ко је издајник? – упита ученик. Угађање себи, одговори старац. И то је тачно. Оно је узрочник свих невоља. Уколико будете анализирали видећете да је све лоше што се десило потекло од њега.

353. “Нема љубави и смирења.” Док их не буде неће бити ни ничег духовног. Духовно се зачиње и расте заједно с њиховим зачињањем и узрастањем. Они су за душу исто што и ограничавање плоти за тело... Смирење се стиче делима смирења, љубав – делима љубави.

354. Широм отворите очи. Ево мере: онај ко је смирен не може да види да се према њему неко односи испод његовог достојанства, јер он себе сматра тако ниским да нико не може да се опходи према њему испод тога, ма како се довијао. У овоме је премудрост.

355. Немоћи карактера Господ нам понекад оставља ради смирења. Да их нема одмах бисмо се подигли изнад облака и тамо себи поставили престо. А у томе је погибелљ.

356. Нема разлога да вам понављам да је непобедиво оружје против непријатеља смирење. Смирење се тешко постиже. Човек може себе да сматра смиреним немајући ни сенку смирења. Само размишљањем се нећеш смирити. Најбољи или једини поуздани пут ка смирењу јесте послушање и одрицање од своје воље. Без овога човек у себи може да развије сатанску гордост правећи се смиреним у речима и положају тела. Задржите се, молим вас на овој тачки и с потпуним страхом анализирајте уређење вашег живота. Шта од свега што радите не чините по својој вољи, по свом разуму и плану? Да ли нешто радите нерадо, само зато што је заповеђено, само из послушања? Анализирајте, молим вас, и реците. Ако не постоји ништа такво устројство вашег живота вас неће довести до смирења. Без обзира на то како да се смирујете у мислима без дела која смирују смирење неће доћи. И треба добро да размислите како то да уредите.

357. Смиривање себе још није смирење, већ жеља и трагање за њим. Нека вам Господ помогне да то достигнете. Постоји дух прелести који на све начине обилази душу својим лукавством и заплиће је у помисли тако да она мисли да је смирена, а у себи скрива гордо, високо мишљење о себи. Због тога пажљиво треба гледати у срце. Овде су од највеће користи спољашњи односи који воде ка смирењу.

Мало не ваљате. Страх Божји је отишао, а за њим је отишла и пажња, и пали сте у осуђивање. Истину говорите да сте већ згрешили у себи. Брже се кајте и измолите опроштај од Господа. За ово следи казна, и унутрашња такође. Осуђивање се не чини само речју, већ и унутрашњим покретом срца. Оно већ постоји, чим душа о некоме лоше помисли.

358. Увредили сте се. Увредити се неком непажњом значи сматрати себе вредном пажње, те дакле, ценити себе високо у срцу, то јест, бити високог мишљења о себи. Да ли је то добро? Да ли је наша дужност да макар истрпимо дрскост? Наравно. Како ћемо почети да је испуњавамо? Па кад је дата заповест да се трпи онда треба сваки непријатан случај трпети не пропуштајући га и трпети с радошћу, без нарушавања мирних односа... Господ је рекао: кад те ударе по једном образу, окрени и други, а овде је мува пролетела и закачила крилом, а ми смо дигли узбуну. Реците, да ли сте спремни да испуните ову заповест Господа о ударацу у образ? Сигурно ћете рећи: спремна сам. А случај о којем сте писали представља управо то. Ударац у образ не треба схватати само буквално. Под овим треба подразумевати уопште сваки поступак ближњег, којим нам, како се нама чини, није указана дужна пажња и почаст, којим осећамо да смо понижени, од којег пати, да тако кажем, наша част. Сваки овакав поступак, ма био он и најмањи, - поступак, израз лица и друго – јесте ударац у образ; и не треба га само истрпети, већ треба бити спреман на још веће понижење, што ће и одговарати окретању другог образа. – Ово што се вама десило личило је на лагани ударац у образ. А шта сте ви урадили? Да ли сте окренули други?

Не, не само да нисте окренули, већ сте напротив – вратили мило за драго. Јер већ сте вратили мило за драго, већ сте дали да се осети да се у вама нешто кува. Значи такви смо: не дирај ме. Па шта онда вредимо? И како можемо да се сматрамо Христовим ученицима кад заповести не испуњавамо? Да сте само расудили: вредите ли ви икакве пажње? Да је у срцу било ово осећање недостојности, не бисте осетили никакву увреду.

359. Због чега осуђујемо друге? Због тога што се не трудимо да спознамо себе. Онај ко је заузет спознавањем себе самог нема времена да примећује шта други раде. Осуђуј себе и престаћеш да судиш другима... Сваког човека сматрај бољим од себе. Без ове мисли човек је далеко од Бога, чак и ако чини чуда.

360. Свети Дух даје истинско смирење. Човек, и најразумнији, ако нема у себи Светог Духа не може на прави начин да зна себе, јер без помоћи Божије не може да види своје унутрашње душевно стање... Међутим, Свети Дух, уселивши се у срце човека показује му све његово унутрашње сиромаштво и слабост, и разврат његове душе и срца, и удаљеност од Бога; и уз све његове врлине и правичност показује му све његове грехове, лењост и немар за спасење и чињење добра људима, његову користољубивост у његовим наизглед најнесебичнијим добрим делима, његово грубо самољубље тамо где он није ни подозревао да постоји. Укратко речено, Свети Дух све показује у правом светлу и тада човек почиње да се смирава истинским смирењем, почиње да губи наду у своје сопствене силе и врлине, сматра себе најгорим човеком... Дух Свети учи истинској молитви. Нико не може да се моли молитвом која је истински пријатна Богу док не добије Духа Светог. Зато ако неко немајући у себи Светог Духа почне да се моли његова душа се расејава на разне стране, од једне ствари ка другој и он никако не може да задржи своје мисли на једном, и притом не зна онако како треба ни самог себе, ни своје потребе ни то како да моли и шта да моли од Бога и не зна ко је Бог. Међутим, човек у којем обитава Свети Дух и зна Бога, и види да је Он његов Отац, зна како да Му приступи и како да моли и шта да моли од Њега. Његове мисли у молитви су складне, чисте и упућене ка једном предмету – Богу; и својом молитвом он заиста све може да учини.

361. Непокојство духа и страсти кваре крв и веома шкоде здрављу. Пост и испоснички живот уопште јесте најбоље средство за чување здравља и његов процват...

Молитва дух уводи у Божију област у којој је корен живота, а од духа и тело постаје заједничар у овом животу. Скрушен дух, покајничка осећања и сузе не умањују снаге, већ их додају: јер доводе душу у радосно стање...

Желите да вас скрушеност и сузе никад не напуштају. Боље је да желите да у вама увек влада дух дубоког смирења. Од њега потичу сузе и скрушеност... од њега потиче и то што они не надимају, јер и од њих непријатељ лукаво може да произведе ове штетне траве.

Дешава се и духовно раздвајање наизменично са скрушеношћу. Права скрушеност уме да не омета чисто духовно радовање – и с њим пријатељски живи, скривајући се некако испод њега.

А како стоје ствари са вашим високим мишљењем о себи. Узмите мач, или држите га увек – мач смирења и понижења и без жаљења одсецајте главу нашем првом злотвору.

362. Пазите на себе. Рећи ћу вам једну ствар, или понављам оно што сам већ рекао. Успех у духовном животу се огледа у све већој и већој свести о својој непотребности, у потпуном значењу ове речи, без икаквих ограничења, тако да чим човек сматра да је нешто у било ком смислу, ствар је кренула како не треба. И то је опасно. Непријатељ вреба и почиње да скреће поглед, - а онда баци и каменчић, па човек може да се спотакне. Душа која себе сматра за нешто је исто што и врана која је испустила сир.

Нека вам Господ помогне да се усавршите у овом невиђењу својих дела и труда. И постарајте се да у души буде што мање слика, а више мисли и осећања... Начин за пресецање тока слика јесте умна молитва коју сте започели. Трудите се. Доћи ће тренутак када ћете осетити да ста ток овај, као течење крви код крвоточиве (Лк. 8, 44).

363. Само Бог и душа – ето, то је монах. Како да дођеш до тога? Како знаш, а дођи, јер чим неко није такав, он и није монах. Ма како тешко било долази дух ревности и растерује све страхове. Овај дух је назадржив. Он наилази, срце га прима и он врши велике преврате унутра. Овакав је настанак свих истинских монаха! У ствари, тачније је рећи да монаси не чине себе саме монасима. Међутим, има тихих природа, којима не одговарају сурови подвизи самоодрицања. Њима је ближе да живе смирено, у простоти срца, чинећи добра дела и помажући сваком потребитом.

VIII О ПРЕЛЕСТИ

364. Нема разлога да се човек боји прелести. Она се дешава онима који су се погордили... који почињу да мисле да је чим је топлина свратила у срце – то већ и крај савршенства. А ту је тек почетак, и то можда нестабилан. Јер и топлина и умирење срца бивају и природни, - плод усредсређивања пажње. А треба се трудити и трудити, чекати и чекати док природно не буде замењено благодатним. У сваком случају, најбоље је да човек никада не сматра да је било шта постигао, већ да увек себе види као ништег, наог, слепог и неваљалог.

365. О уметничком делању Исусове молитве је почело да се говори од Григорија Синаита у 13. веку и касније. До тада је далеко. Онда размислимо, да ли да о томе пишемо? Унапред вам, између осталог, кажем да је и мени већ падало на памет да пропустимо оне чланке у којима се говори о овоме... и да зборник завршимо Симеоном Богословом...

Творити Исусову молитву као што се ми навикавамо да чинимо јесте добро дело. У манастирима се то прописује као дужност. Зар би се прописивало кад би било опасно?! Опасна је она метода коју су неки измислили и прикачили уз ову молитву. Она некога гура у машталачку прелест, а понекога, срамота је и рећи – у стално стање похоти. Зато треба саветовати да се она не твори и забрањивати је. А свакоме треба сугерисати и све настројавати на то да у простоти срца призивају најслађе име Господа.

366. А ако неко немајући молитву присиљава себе само на молитву, а на смиреност, на љубав и поштовање осталих Господњих заповести се не присиљава, онда му се понекад, на његову молбу даје благодатна молитва, чак делимично ради успокојења и весеља, али он је по природи сличан као што је и био. Јер нема кротости, зато што је није добио с трудом и није се припремио да буде кротак; нема смирености зато што за њу није молио и није себе на то приморавао, нема љубави према свима, зато што се за ово није бринуо и није ово тражио јако у молитвеној прозби. Јер свако ко се присиљава и приморава, чак и против жеље срца, на молитву, такође треба да се приморава и на љубав, и на кротост, и на свако трпљење, и великодушност, како је написано, с радошћу, а исто тако треба да се приморава на понижавање, на то да себе сматра најгорим и најнижим од свих, да не разговара о ономе што није корисно, већ да се увек поучава речима Господњим и да их изриче устима и срцем. Још треба себе човек да приморава на то да не пада у раздражљивост, као што је речено: “Всјака горест, и гњев, и клич да возметсја от вас, со всјакоју злобоју” (Еф. 4, 31). Да би му Господ на тај начин, видећи његову жељу, дао да без труда и приморавања учини све оно што је пре једва могао да сачува приморавајући себе, због греха који је у њему живео. И сви подухвати добродетељи ће се на изванредан начин претворити у његову природу, зато што му на крају долази Господ, долази и пребива у њему, и Сам у њему твори Своје заповести без труда испуњавајући га духовним плодовима.

367. Уколико смиреност и љубав, простота и благост не буду у нама тесно сједињени с молитвом онда и сама молитва, боље речено – ова маска молитве, може да нам донесе врло мало користи. И ово не тврдимо само за молитву, већ и за сваки подвиг и труд, девственост или пост, или бденије или појање псалма, или служење, или било које друго делање, које се врши ради добродетељи. Уколико у себи не угледамо плодове љубави, мира, радости и кротости, још ћу додати, смирености, простодушности, искренности, вере, колико треба, великодушности, дружељубивости – узалудно смо се трудили зато што труд и започињемо да бисмо уживали плодове; а кад се испоставља да у нама нема плодова љубави, тада је без сумње делање узалудно. Зато се такав ни по чему не разликује од пет лудих девојака које су због тога што овде још нису у срцима имале духовног јелеја, односно духовне делатности горе наведених добродетељи, назване лудима и жалосно остављене да стоје ван царске палате, немајући никакве користи од подвига девствености. Као што се приликом обрађивања винограда сва брига и сав труд улажу у нади на плодове и уколико нема плода испоставља се да је делање узалудно, тако, уколико не видимо у себи, по дејству Духа

плодове љубави, мира, радости и свега осталог што је апостол набројао (Гал. 5, 22) и ако их не препознамо у себи с потпуном сигурношћу и по духовном осећању и ако не можемо да признамо да несумњиво постоје у нама и по духовном осећању, сувишним ће се показати и подвиг девствености, молитве, појања псалама, поста и бдења. Јер овај труд и душевни и телесни подвизи морају да се врше, као што смо казали, у нади на духовне плодове, а плодови добродетељи јесу духовна наслада непорочним задовољством, које неизрециво производи Дух у срцима верних и смиренних. Због тога подвизи и труд морају бити поштовани као онакви какви заиста и јесу, као труд и подвизи, а плодови као плодови. Међутим, ако неко због оскудности знања своје делање и подвиг буде сматрао плодовима Духа испоставиће се да се очигледно вара обмањујући себе, лишавајући се оваквим својим мишљењем заиста великих плодова Духа.

368. Истински почетак молитве јесте срдачна топлина која спаљује страсти, која усељава утеху и радост у срце непоколебљивом љубављу и која утврђује срце с несумњивом сигурношћу. Све што долази у душу, кажу оци, без обзира на то да ли је чулно или духовно, чим срце сумња у њега не прихватајући га, није од Бога, већ је послато од непријатеља. Такође, кад видиш свој ум напољу или како га у висину вуче нека невидљива сила, не веруј овоме и не допуштај да ти ум буде одвучен, већ га одмах присили на његово дело. Оно што је од Бога долази само од себе, каже свети Исаак, а да не знаш ни време кад оно долази. Иако непријатељ и у бедрима покушава да привидно представи као духовно, једно нудећи уместо другог, уместо топлине наводећи ружан пламен, уместо весела – будећи бесловесну радост и мокру сласт, и ако успева да се сакрије иза ових обмана од неискусних, ипак га време, искуство и осећање обично откривају пред онима који су упознати с његовим злим сплеткама. “Тортан брашна различајет”, каже Свето Писмо. Тако и духовни укус све јасно показује какво је, не препуштајући се обмани.

369. Ево какав је узрок мисли! Слушали сте празне речи и остало је сећање на њих. Непријатељ узима ове црте сећања и плете од њих мрежу пред очима вашег ума да би га заплео. Сиђите онда у срце одвративши очи од привидних непријатељских представа и вапијте ка Господу.

370. За напредовање у молитви и ради избегавања прелести неопходно је самоодрицање, које учи да се у молитви тражи само пажња. Тада ће се молитвени подвиг упростити и постати лакши; постаће лакша и искушења, која ипак увек прате подвиг. Уколико неко пре времена тежи ка томе да открије у себи дејство срдачне молитве, “њему се,” каже преп. Нил Сорски, у складу са осталим светим оцима, “допуштају тешка искушења од демона, која премашују његове снаге.” Као основа оваквих тежњи служе узношења и високоумље које човек не примећује, и који изгледају као усрдност.

371. Неки тврде да услед упражњавања Исусове молитве увек или готово увек следи прелест и строго забрањују бављење овом молитвом.

У усвајању овакве мисли и у оваквој забрани садржи се страшно богохуљење, садржи се жаљења достојна прелест. Наш Господ Исус Христос је једини извор нашег спасења, једино средство нашег спасења; Његово људско име је преузело од Његовог Божанства неограничену, свесвету силу да нас спасава; како онда ова сила, која делује на спасење, ова једина сила која дарује спасење може да се изопачи и да делује на погибел? То је бесмислено! То је жалосна глупост, богохулна, погубна по душу! Они који су усвојили овакав начин мишљења заиста се налазе у демонској прелести, обманути лажно названим разумом, који потиче од сатане.

Анализирај цело Свето Писмо, видећеш да је у њему свуда узвеличано и прослављено име Господње, да је се хвали Његова сила која је спасоносна по људе. Размотри дела отаца, увидећеш да сви они без изузетка саветују и заповедају бављење Исусовом молитвом, да је називају оружјем од којег нема јачег ни на небу ни на земљи, називају је Богом даним, неодузимљивим наслеђем, једним од коначних и највиших завештања Богочовека, утехом

пуном љубави и најслађим, поузданим залогом. На крају, обрати се закону Православне Источне Цркве: видећеш да је она за сву неписмену децу своју – и монахе и мирјане – установила да се појање псалама и молитвословље на келијном правилу замени Исусовом молитвом. Шта значи пред једногласним сведочанством Светог Писма и свих светих отаца, пред законом Васељенске Цркве о молитви Исусовој супротно мишљење неких слепаца, које су прославили и које прослављају њима слични слепци.

372. До силажења с ума од Исусове молитве може да дође онда када људи творећи ову молитву не остављају неке своје грехове и грешне навике који осуђују савест. Притом унутра долази до дубоког несклада који истерује сваки мир из срца... Од тога човеку може да се помутити у глави, и да се појмови помешају и збркају.

Прва ваша реч о ватрици... шта је то? Кад Бог да сазнаћете. Онај ко није окусио слат меда не може да спозна каква је то слат. Тако је и овде! Ово се открива сталним осећањем према Богу.

373. Умна молитва, кажу, спасава; међутим, за умну молитву је крајње потребно руководство, док је човек сам твори, док је радна. Управо у ово време делања умне молитве којом не руководи искусна рука људи углавном скрећу с пута.

374. Међутим, прелест је позната по многим очигледним последицама, она мора бити проучавана, схваћена у самом свом зачетку: у лажној мисли, која служи као основа свих заблуда о несрећним душевним стањима. У лажној мисли ума већ постоји читаво здање прелести, као што у зрну постоји она биљка, која треба да израсте из њега након што буде засађена у земљу.

375. Велико оруђе против непријатеља има онај ко се у молитви држи скрушеног плача да не би пао у високо мишљење о себи због радости коју даје молитва. Онај ко чува ову радост-тугу избећи ће сваку штету. Права молитва која не обмањује јесте она у којој топлина с Исусовом молитвом баца огањ у земљу нашег срца и спаљује страсти као трње. Она с весељем и миром осећује душу и не долази с десне или леве стране, не долази чак ни одозго, већ ниче у срцу као извор воде од животворног Духа. Само њу заволи и ревнуј да је стекнеш у свом срцу, увек чувај ум од машпања. С њом се не бој ничега, јер Онај Ко је рекао: дерзајте, Аз јесам, не бојтесја! је Лично с нама. Онај ко овако се настројивши живи праведно и непорочно, коме је туђе човекоугађање и надменост остаће да стоји и неће претрпети никакву штету, чак и ако се читав демонски пук подигне на њега и нападне га безбројним искушењима.

376. Они који ревнују за духовни живот, пише Сперански, почињу од “Господи, помилуј” али код њих се, као и код нас, то брзо прекида. Огањ који је једном запаљен гори сам од себе, и никоме није познато чиме се храни. У томе се и састоји тајна. Поново налазиш “Господи, помилуј” у својим мислима у тренутку када дођеш к себи. Речи ове молитве јесу: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја!” или: “Исусе, Сине Божиј, помилуј мја!” Огањ који се овде помиње не разгорева се брзо, већ после великог труда, када се у срцу разгори топлина, која се стално појачава и распламсава за време умне молитве. Дубока молитва упућена Господу подстиче топлину. Код искусних отаца се строго разликују – телесна топлина, проста, која се дешава услед усредсређивања сила у срцу пажњом и напетости; телесна, похотна топлина, коју одмах понекад усађује и подржава непријатељ; и топлина духовна, трезвена, чиста. Има две врсте ове топлине: природна, због сједињења ума са срцем, и благодатна. Искуство учи како да се разликује свака од њих. Ова топлина је сладосна и човек жели да је подржава како због саме ове сладости тако и због тога што она све унутрашње доводи у ред. Међутим, ко се труди да подржи и појача ову топлину само због ове сладости развија у себи духовно сластољубље. Због тога трезвени улажу напор да се пролазећи мимо ове сладости утврде само у стајању пред Господом, с потпуним предавањем Њему, као да Му се препуштају у у руке, а на сладост која проистиче од топлине се не ослањају и не прикивају пажњу за њу. Међутим, могуће је прилепити се пажњом за њу и

задржавши се у њој као у топлој соби или одећи, само њу подржавати и не простирати мисли даље. Мистици нису ишли даље од овог; код њих се ово стање сматрало највишим: овде је било апстолутно бесмишље погружено у некакву празнину. Овакво стање је созерцање мистичара.

377. Не varaј се унутрашњим сладостима; без крста су оне непоуздане и опасне.

Сваког човека сматрај бољим од себе, без ове мисли је свако, чак и ако учини чудо, далеко од Бога.

378. Питате од чега настаје прелест приликом творења Исусове молитве? – Она не настаје од ње, већ од начина на који се она врши, управо од оног који је прописан у Добротољубљу. Овај начин треба спроводити с наставником, који ту ствар познаје и пред његовим очима. А ко се сам лати овог посла, само на основу његовог описа, не може мимоићи прелест. Тамо је описан само спољашњи изглед дела, а оно што притом додаје старац који види како се то одвија ради допуњавања унутрашњег устројства, - то се не види. Онај ко пролази овакво делање без присутног руковође природно остаје само са спољашњим делањем, строго испуњава оно што је заповеђено у вези с положајем тела, дисањем и гледањем у срце. Пошто овакве методе природно могу да доведу до извесног степена усредсређивања пажње и топлине он немајући притом поузданог учитеља, који би му рекао какав је квалитет измене која се у њему дешава долази до мисли да то и јесте оно што он тражи, тј. да га је осенила благодат, док је још нема и почиње да мисли да има благодат немајући је. Управо ово и јесте прелест, која ће затим искривити и читав даљи ток његовог унутрашњег живота. Ево зашто данас код старца видимо да саветују да се човек уопште не упушта у овакве методе због опасности од њих. Сами по себи они не могу да дају ништа благодатно, јер се благодат не везује ничим спољашњим, већ само снисходи на унутрашње устројство. Ваљано унутрашње устројство ће и без њих привући дејство благодати. Ово устројство је следеће: приликом Исусове молитве ходити у присуству Божијем, распламсавати осећања свештеног страха и страха Божијег, ни у чему себи не попуштати, увек и у свему слушати своју савест и чувати је неупрљаном и мирном, и сав свој живот - и унутрашњи и спољашњи предати у руке Божије. Из ових духовних стихија благодат Божија, која долази у своје време, сливши их у једно пали духовни огањ у срцу, који и служи као сведок присуства благодати у срцу. Ко иде овим путем тешко ће пасти у надменост. Али је и овде боље имати личног руковођу који би видео лице и чуо глас. Јер ово двоје открива шта је унутра.

379. Читалац ће наћи у Добротољубљу, у беседи Симеона Новог Богослова нешто о три начина молитве, у беседни Никифора Монаха и у делима Ксантопула, поуку о уметничком увођењу ума у срце уз помоћ природног дисања, другим речима, о механизму, који помаже достизању умне молитве. Ово учење отаца је причињавало тешкоће и причињава их многим читаоцима, а ту нема ништа тешко. Саветујемо вољеној браћи да не траже да открију у себи овај механизам уколико им се он не открије сам од себе. И многи који су хтели да га спознају из искуства оштетили су своја плућа и ништа нису постигли. Суштина ствари се састоји у томе да се ум сједини са срцем у молитви, а то чини Божија благодат у своје време, које Бог одреди. Поменути механизам у потпуности замењује лагано изговарање молитве, кратак одмор после сваке молитве, тихо и лагано дисање, затварање ума у речи молитве. Уз помоћ ових помагала лако можемо да остваримо пажњу у извесном степену. Кад постоји пажња ума у молитви срце веома брзо почиње да саосећа. Саосећање срца уму мало по мало почиње да прелази у сједињење ума са срцем и механизам који су оци понудили појавиће се сам од себе. Сва механичка средства која имају вештаствени карактер оци су понудили само као помагала за што згодније и брже достизање пажње приликом молитве, а не као нешто суштинско. Суштинска, неопходна припадност молитве јесте пажња. Без пажње нема молитве. Истинска благодатна пажња појављује се од умртвљивања срца за свет. Помагала ће увек остати само помагала... Сједињење ума са срцем јесте сједињење духовних помисли ума с духовним осећањима срца.

380. “Пре свега треба да се придржаваш трију ствари,” каже Симеон Нови Богослов, “да се не бринеш ни за шта, чак ни за благословено, а не само за неблагословено или испразно, то јест, треба да се умртивиш за све; треба да имаш чисту савест у свему тако да те она ни најмање ни за шта не разобличава; и треба да имаш апсолутну непристрасност, како твоја помисао не би скретала ни према каквој овоземаљској ствари. Стој пажњом у себи самом (не у глави, већ у срцу).”

Притом свети Симеон указује на извесне спољашње методе, које неке саблажњавају и одбијају од дела, а код других искривљују само делање. Пошто ове методе због недостатка руководиоца могу бити праћене лошим последицама, а нису ништа друго осим спољашњег прилагођавања унутрашњем делању, које не даје ништа суштинско, ми их пропуштамо.

Суштина ствари јесте у томе да човек стекне навику да стоји умом у срцу – у овом чулном срцу, али не чулно.

Ум из главе треба свести у срце и тамо га посадити, или како је неко од стараца рекао, спојити ум са срцем.

Како се ово достиже?

Тражи и наћи ћеш. Ово се најлакше постиже хођењем пред Богом и молитвеним трудом, посебно одлажењем у цркву. Међутим, не треба заборавити да је наш само труд, а само дело, то јест спајање ума са срцем јесте дар благодати, који се даје када и како жели Господ. Најбољи пример је Максим Капсокалитит.

381. Немојте скренути на неким спољашњим методама приликом умне Исусове молитве. Некима су оне потребне, а вама нису неопходне. Прошло је време. Место срца о којем се тамо говори ви би требало да знате. Другога се не дотичите. Дело Божије је просто, молитва је говор деце Оцу без икаквих пренемагања, Господ нека вам да мудрост на спасење!

Ономе ко још није нашао пут према свом унутрашњем човеку могу да помогну путовања по светим местима, а ко је га нашао по њега су она разорна: изводе из средине ка споља. Ви се сада усавршавајте у унутар-пребивању, а оно спољашње оставите.

382. Онима који су стекли и усвојили несрећну предрасуду против Исусове молитве и који нимало с њом нису упознати из правилног и дуговременог упражњавања, било би много разумније, много безбедније да се уздржавају од суђења о њој, да постају свесни свог апослутног непознавања овог свештеног подвига него да се прихватају обавезе проповеди против упражњавања Исусове молитве; да објављују да ова свесвета молитва служи као узрок демонске прелести и погибелји душе. Да би их упозорио сматрам да је неопходно да кажем да хуљење молитве Исусовим именом, приписивање штетног дејства овом имену има подједнако силу као она хула коју су изговарали фарисеји против чуда, која је Господ чинио... Неуко богохулно мудровање против Исусове молитве има у потпуности карактер јеретичког умовања.

383. Читате Добротољубље. Добро. Немојте се изгубити у чланцима Игњатија и Калиста, Григорија Синаита и Никифора. Потражите да ли неко има животопис старца Пајсија Њамецког. Тамо се налазе предговори за неке чланке из Добротољубља, које је сачинио старац Василије. Ови чланци у знатној мери објашњавају значај механизма приликом творења Исусове молитве. Они ће вам и помоћи да схватите све како треба. Већ сам помињао да вама овај механизам није потребан. Оно што он даје ви већ имате од тренутка када сте призвани. Немојте неправилно помишљати да је дело ваше молитве већ завршено. Узрастање молитве нема краја. Ако се ово узрастање зауставља, значи зауставио се живот. Нека вас Господ спаси и помилује! Може се изаћи из ваљаног стања и само сећање на њега сматрати за само стање. Избави, Господе!

Осећате расејаност мисли: причувајте се! То је веома опасно. Непријатељ жели да вас натера у неки честар и да вас тамо убије. Мисли почињу да лутају због смањивања страха и хлађења срца. За хлађење срца постоји много узрока. Главни од њих је задовољство собом и

високо мишљење о себи. Вама је то веома блиско. Причувајте се и пожурите да васпоставите страх Божји и да загрејете душу.

384. Сва дела грчких отаца су достојна дубоког поштовања због обиља благодати и духовног разума који у њима живе и дишу, међутим, дела руских отаца су нам због нарочите јасности и једноставности излагања, због веће блискости у погледу времена, приступачнија него дела грчких светила. Посебно се дела старца Василија могу и треба их признати за прву књигу којој у наше време треба да се обрати онај ко жели да се успешно бави Исусовом молитвом. Таква је и њена намена. Старац је своја дела назвао уводима, предговорима или лектиром која припрема човека за читање грчких отаца.

385. Не спада без основе у стање самообмане и прелести душевно расположење оних монаха који се одбацивши упражњавање Исусове молитве и умно делање уопште задовољавају само спољашњим мољењем, то јест, учествовањем у црквеним службама без изостанка и сталним испуњавањем келијног правила, које се састоји искључиво од појања псалама и усмених и гласних молитвословља. Они не могу да избегну надменост, као што то објашњава горе поменути старац Василије у предговору књиге светог Григорија Синаита позивајући се пре свега на дела преподобних – овог Григорија и Симеона Новог Богослова. Симптом надмености која се поткрала открива се у подвижницима онда када они мисле да воде пажљив живот, и често због гордости презиру друге... Усмено и гласно мољење је плодно онда када је спојено с пажњом, што се среће веома ретко зато што се пажњи учимо пре свега приликом упражњавања Исусове молитве.

УЧЕЊЕ СТАРЦА ПАЈСИЈА О ИСУСОВОЈ МОЛИТВИ КОЈА СЕ ТВОРИ УМОМУ СРЦУ

Сладосно бива у срцу чисто и стално
сећање на Исуса и неизрециво просветљење
које од њега проистиче.
Свети Марко, митрополит Ефески

Учење старца Пајсија о Исусовој молитви, као и његово учење о монаштву, тесно је повезано с учењем о овом предмету његовог учитеља и друга, схимонаха Василија. Због тога ћемо прво укратко навести учење старца Василија о Исусовој молитви које је изложио у предговору књига светог Григорија Синаита, блаженог Филотеја Синајског и блаженог Исихија Јерусалимског.

Свој предговор књизи светог Григорија старца Василије почиње указивањем на направилност мишљења оних који мисле да умно делање доликује само савршенима, који су достигли бестрасност и светост.

Они који тако мисле ограничавају своје мољење само спољашњим испуњавањем појања псалама, тропара и канона, не схватајући да су нам овакво спољашње мољење свети оци одредили само као привремено, због немоћи и недораслости нашег ума с тим да ми, постепено се усавршавајући усходимо на ступањ умног делања и ни у ком случају да не остајемо само при спољашњем мољењу.

По речима светог Григорија само је деци својствено да творећи устима спољашње мољење мисле да чине нешто велико, и да тешећи се количином онога што читају гаје у себи унутрашњег фарисеја.

По речима светог Симеона Новог Богослова, онај ко се ограничава спољашњим делањем молитве не може да достигне унутрашњи мир и да напредује у добродетели, јер је сличан ономе ко води борбу са својим непријатељима у ноћној тами: он чује гласове непријатеља, задобија ране од њих, али не види јасно ко су, одакле су дошли, како и због чега се с њим боре.

По речима светог Исака Сирина и преподобног Нила Сорског ако би неко пожелело да мимоилазећи умну молитву, само спољашњим мољењем и спољашњим осећањима одбије непријатељски прилог и да се супротстави било којој страсти или лукавом помислу убрзо би се показао као много пута побеђен, јер му се демони, савладавајући га у борби и поново му се покоравашући као да их наводно он побеђује, ругају и наговарају га на таштину и уздање у себе проглашавајући га учитељем и пастирем оваца.

Из реченог се може видети сила и вера, како умне молитве, тако и спољашњег мољења. Не треба мислити да свети оци наводно одговарајући нас од неумереног спољашњег мољења и упућујући нас на умну молитву тиме понижавају спољашњу молитву. Нипошто! Јер су сва свештенодејства Цркве у њој установљена Светим Духом и сва она одражавају у себи тајну Оваплоћења Бога Речи. И у црквеним обредима нема ничега што су људи смислили, већ је све дело Божије благодати, које се не повећава од наших врлина и не умањује услед наших грехова. Међутим, ми сада не говоримо о уставима Свете Цркве, већ о нарочитом правилу и начину живота сваког монаха, то јест, о умној молитви, као о делању које усрдношћу и срдачном исправношћу, а не само речима које се изговарају без пажње устима и језиком, обично привлачи благодат Светог Духа. И паметно је да се за ово умно делање не заинтересује само онај ко је савршен, већ и сваки почетник и онај ко је страстан, стражећи над срцем.

И због тога Григорије Синаит, који је више од свих и до тананости размотрио и анализирао благодаћу Светог Духа која у њему живи житија, дела и духовне подвиге свих светих, заповеда да се на сваки начин старамо о умној молитви.

Такође, и свети Симеон Солунски заповеда и саветује и архијерејима, и свештеницима, и монасима, и мирјанима да у свако време и у сваком часу изговарају ову свештену молитву и као да дишу њоме, јер нема јачег оружја ни на земљи, ни на небу, каже он заједно са светим апостолом, осим имена Исуса Христа.

Знај и то, добри трудбениче овог свештеног делања, да су не само у пустињи или у осамљеном отшелништву били учитељи и многобројни делатељи овог свештенодејства, већ и у самим великим лаврама, па чак и у градовима.

На пример, његова светост патријарх Фотије, који је постављен за патријарха из сенаторског звања и који није био монах, тек се на својој високој дужности обучио умном делању и напредовао је у њему до таквог степена, да је његово лице, по речима светог Симеона Солунског, сијало благодаћу Светог Духа као код другог Мојсија.

По речима истог овог светог Симеона, патријарх Фотије је написао и изванредну књигу о умном делању.

Он такође каже да су и свети Јован Златоуст и свети Игњатије и Калист као патријарси истог овог Цариграда написали своје књиге о овом унутрашњем делању.

Дакле, уколико ти, говорећи против умне молитве кажеш да ниси пустиножителј да би се бавио овим делањем, разобличава те патријарх Калист који се обучио умном делању док је био на куварској служби у великој Атонској лаври и патријарх Фотије, који се тек као патријарх научио уметности срдачне пажње.

Уколико се лењиш да се бавиш умним трезвењем позивајући се на послушања, заслужујеш посебан прекор, јер по речима светог Григорија Синаита, ни пустиња, ни осамљеност не бивају толико корисни при овом делању као разумно послушање. Уколико кажеш да немаш учитеља који би те научио овом делању Сам Господ ти заповеда да се учиш из Светог Писма говорећи: “Испитајте Писанија, и в них обрјашчете живот вјечниј”. Уколико те смућује то што не налазиш тихо место оповргава те Петар Дамаскин који каже: “У томе се и састоји почетак човековог спасења да остави своја хтења и разумевања и тада се у целом свету неће наћи таква ствар или место који би могли да омету спасење.” Уколико те смућују речи светог Григорија Синаита, који много говори о прелести која се дешава приликом овог делања, исти свети отац те и исправља говорећи: “Не смемо ни да се бојимо, ни да сумњамо

призивајући Бога. Јер ако су неки и скренули повредивши ум знај да су они то претрпели због самовоље и високог мишљења о себи. Уколико неко у покорности, питајући и са смиреномудреношћу тражи Бога, никад неће претрпети штету благодаћу Христовом. Јер ономе ко живи праведно и непорочно и ко избегава самоугађање и високо мишљење о себи, не може наудити, по речима светих отаца, читав пук демона, чак и ако подигне против њега безбројна искушења. Само они који се уздају у себе и поступају по својој памети падају у прелест. А они који се, спотичући се о камен Светог Писма из бојазни од прелести, клоне умног делања претварају бело у црно и црно у бело. Јер не уче нас свети оци о разлозима због којих бива прелест ради забране умног делања, већ како би нас сачували од прелести.”

Тако и свети Григорије Синаит заповедајући онима који се уче молитви да се не боје и да не сумњају, указује и на узроке прелести: самовољу и високоумље. Желећи да нам они не нашкоде свети оци заповедају да се изучава Свето Писмо и да се њиме руководимо имајући брат брата за доброг саветника, по речима Петра Дамаскина.

Уколико се бојиш да приступиш умног делању из свештеног страха и у простоти срца и ја сам заједно с тобом спреман да се уплашим. Међутим, не треба се плашити празних прича, као што каже пословица: “Ко се боји вука нека не иде у шуму.” И Бога се треба бојати, али не треба бежати од Њега и не треба Га се одрицати. Велику препреку за делање умне молитве за неке представља њихова телесна немоћ. Пошто нису у стању да понесу труд и пост који су носили свеци они мисле да без овога немогу да започну умног делање. Исправљајући њихову грешку свети Василије Велики учи: “Уздржање се свакоме одређује по његовој телесној сили и мислим да човеку може да нашкоди прекомерно уздржавање које може да разруши телесну снагу учини га непокретним и неспособним за добра дела. Кад би за нас било добро да будемо ослабљени и да телом лежимо као мртви, да једва дишемо, Бог би нас таквима и створио. Ако нас није створио таквима греше они који предивно Божије саздање не чувају онаквим каквим је оно саздано.”

Подвижник треба да се брине само за једно: да се у његовој души не крије зло лењости, да не ослаби трезвење и усрдно обраћање мисли ка Богу, да се не помрачи у њему духовно освећење и просвећење душе које од њега (тј. духовног освећења) потиче. Јер ако све поменуто добро у њему расте неће бити времена да се у њему буде телесне страсти кад његова душа буде заузета небеским и кад не оставља телу времена за буђење страсти.

При таквом устројству душе онај који узима храну ни по чему се на разликује од онога ко је не узима. И он је испунио не само пост, већ и потпуно уздржавање од хране, и има похвалу за своју посебну бригу о телу, јер умерен живот не изазива распаљивање похоти.

У складу с овим и свети Исак каже: Ако принудиш слабо тело на оно што превазилази његову снагу двоструко смућење наносиш души.

И свети Јован Лествичник каже: Видео сам ову непријатељицу (утробу) умирену и како даје бодрост уму. И на другом месту: Видео сам је како се топи од поста буди и похот, како се не бисмо уздали у себе, већ у живог Бога.

Тако учи и прича, коју спомиње преподобни Никон. – У наше време био је пронађен у пустињи један старац који тридесет година није видео ниједног човека и није јео хлеб, хранећи се само корењем, и он је признао да га је све те године нападао демон блуда. И оци су сматрали да нису гордост и храна били узрок ових блудних напада, већ то што старац није био научен умног трезвењу и супротстављању непријатељским прилозима. Управо зато и свети Максим Исповедник каже: Дај телу онолико колико је у стању да понесе и сав свој подвиг усмери на умног делање. И свети Дијадох: Пост има похвалу сам по себи, а не по Богу, његов циљ је да приводи оне који желе у целомудреност.

И зато не треба о њему да мудрују подвижници побожности, већ да у вери Божијој очекују исход нашег устројства. Ни у једној уметности уметници не суде по алату о резултату рада, већ очекују завршетак рада и на основу њега суде о уметности.

Одредивши овакво правило за храну не полажи сву своју наду само на пост, већ постепено и умерено и у складу са својом снагом тежи ка умном делању. Тако ћеш и гордост моћи да избегнеш и нећеш се гнушати добрих Божјих створењима узносећи Му хвалу за све.

Умна молитва је моћно оружје којим подвижник побеђује своје невидљиве непријатеље.

Неки свети оци дају правила монасима: да заједно с делањем Христових заповести творе дуготрајно појање псалама, каноне и тропаре. Други оци, изучивши најтананије делање духовног разума сматрају да је за почетнике недовољно да пребивају само у телесном обучавању, већ предајући им заједно с испуњавањем Христових заповести умерено појање и читање одређују уместо дуготрајног појања псалама и канона делање умне молитве додајући притом да ако их Дух Свети посети дејством срдачне молитве тада нимало не сумњајући оставе спољашње правило, јер га надомештава унутрашња молитва.

Трећи имајући велико искуство и познајући житија и дела светих, пошто су посебно просвећени дејством и премудрошћу Светог Духа одређују за почетнике заједничко, а не посебно обучавање умној молитви, делећи га на две врсте – делатну и созерцатељну. Ови оци заповедају да се сва брига усмери на умно делање остављајући појању мало времена, само у тренуцима унија, јер су по њиховим речима, црквене службе и појање песама дате свим хришћанима уопште, а не онима који желе да тихују. Уосталом, и путем дугачких песама и читањем канона и тропара може се остварити успех, иако веома споро и с великим потешкоћама; други пут је zgodнији и лакши, а трећи је најбржи, и притом с радошћу и честим посетама Светог Духа Који утврђује и успокојава срце, посебно приликом усрдног старања и добрих жеља.

Пошто се света умна молитва раствара поштовањем заповести Божијих она истерује демоне и страсти, и насупрот томе, онога ко не мари за заповести и ко се не брине за умну молитву, већ се бави само појањем, одвлаче страсти.

Преступање заповести Господњих види се у свима подједнако, али се испољава на многе различите начине: на пример, неко може да одреди себи као правило да не преступа заповести, да се не предаје страсти, али му се због неке околности или смућења или сплетке непријатеља деси да неког увреди или осуди или да се разгневи или да га победи таштина или да се расправља и оправдава, или да празнослови или да слаже, или да се преједе или да се опије, или да помисли нешто нечисто или да учини нешто томе слично.

Осећајући се кривим пред Богом он истог тренутка почиње да прекорава себе и с покајањем пада ничице пред Богом у умној молитви од срца да му Бог опрости и помогне да више не пада у таква сагрешења.

И на тај начин он удара темељ поштовању заповести и чувању свог срца од злих прилога у молитви, бојећи се и дрхтећи да због њих не изгуби Царство Небеско.

А други живи просто, не марећи да ли пада или стоји и мислећи да у данашње време нема људи који чувају заповести и који се плаше да их преступе, и да свако хотимице или нехотице греши пред Богом и бива крив за ове или оне танане грехове и страсти; и због тога не жели да их се чува сматрајући да је то немогуће.

Сматрајући себе одговорним само за прелубу и блуд, убиство и крађу, тровање и томе сличне смртне грехове и уздржавајући се од њих он мисли да стоји. На њега се односе речи: бољи је онај који пада и устаје него онај ко стоји и не каје се.

Треба се чудити како су оба ова човека, крива за исте грехове које чине сваког тренутка, различита пред Богом, а мислим и пред духовним људима.

Један уопште не зна за падање и устајање иако њим владају страсти; а други пада и устаје, бива побеђен и побеђује, подвизава се и труди се, не жели да одговори злом на зло, али се не задржава од пада због навике, труди се да не каже ништа зло, пати кад га неко увреди, али прекорева себе за то што пати и каје се за то, или се ако и не пати због нанете увреде ни не радује.

Сви који се налазе у оваквом устројству су они који се супротстављају страсти, пате и боре се. Оци су рекли да је свака ствар коју душа не жели пролазна.

Желим да кажем још нешто о онима који искорењују страсти. Има и таквих који се радују кад им буде нанета увреда, али зато што се надају да ће добити награду. Овакав спада у оне који искорењују страсти, али не с разумом.

Други се радује кад га неко увреди и сматра да је и требало да му буде нанета увреда, јер је сам дао повод за то. Овакав разумно искорењује страст.

Постоји, на послетку и такав који не само да се радује пошто је био увређен, и сматра самог себе кривим, већ још и пати због смућења свог увредитеља. Нека вас уведе Бог у овакво устројство душе!

Ради јасније спознаје и овог и оног живота рећи ћемо ово: први, потчињавајући се закону испуњава само своје појање. Други пак приморава себе на умно делање и увек има са собом име Исуса Христа у циљу истребљивања непријатеља и страсти.

Овај се радује чим заврши појање. А овај захваљује Богу уколико у тишини, не узнемираван од злих помисли твори молитву. Онај жели квантитет, а овај квалитет.

Код онога ко жури да испуни количину појања убрзо се ствара радосна уображеност, у коју се узда, и он храни и негује у себи унутрашњег фарисеја уколико не пази на себе. Код онога коме је драгоцен квалитет молитве постоји спознаја своје немоћи и помоћи Божије.

Молећи се, или боље речено, призивајући Господа Исуса у помоћ против непријатељских прилога, страсти и злих помисли, он види њихову погибел од страшног имена Христовог и разуме Божију силу и помоћ. С друге стране, онај над којим зле помисли врше насиље и сумућују га спознаје своју немоћ, јер не може да им се супротстави само својом силом. И у томе се састоји читаво његово правило и сав његов живот.

И премда непријатељ може да му сугерише радосну уображеност и фарисејске мисли он ипак у том подвижнику наилази на спремност да призива Христа против свих злих помисли и на тај начин не постиже успех у својим сплеткама.

Међутим, неко ће рећи да и први може да призове Христа против непријатељског прилога. Да, може, али свако из искуства зна да данас делатељи спољашњег правила немају обичај да се обучавају у молитви против злих помисли. Овакви нарочито не желе да прихвате реч која се изговара или пише о унутрашњој пажњи у којој се састоји наука мољења против рђавих помисли. И не само да не прихватају, већ се и противе и позивајући се на своје учитеље тврде да свети оци за почетнике нису одредили умно делање, већ само појање псалама, тропаре и каноне, који се устима и језиком изговарају.

И премда они то говоре и уче неправилно, ипак их сви слушају, јер овакво мољење не захтева обучавање или одрицање од мирских похоти, већ свако, чим пожели може тако да се моли, било да је монах или мирјанин.

Свештено пак умно делање, пошто је славна и Богу угодна уметност над уметностима и пошто не захтева само одрицање од света с његовим похотима, већ и још много поучавања и обучавања не налази међу монасима оне који би је творили.

При свему томе треба се бојати десних и левих скретања, тј. очајања и уздања у себе.

Уочавајући да код оних који се обучавају умном делању има случајних, а не намерних, нехотичних падова, које оци називају свакодневним гресима не треба због тога сумњати, јер по мери сваког бива и успех и пад од доброг ка супротном.

С друге стране, слушајући о великој милости Божијој према нама грешнима, не смемо се уздати у себе и неустрашиво приступати овом умном свештенодејству без великог смирења и тога да колико год можемо испуњавамо заповести.

Будући да смо свесни да нам и уздање у себе и очајање сугерише непријатељ треба јако да избегавимо и једно и друго. И на тај начин, с многим разматрањем Светог Писма и користећи савете искусних, у смирењу треба да се обучавамо овом делању.

Свети оци који уче да се само заповестима Христовим побеђују страсти и да се срце чисти од злих помисли указују подвижницима да треба да имају два најјача оружја: страх Божји и сећање на свеприсутност Божију, као што је речено: “Страхом Господним vsјак уклоњајете се от зла.” И: “Предзрјех Господа предо мноју вину, да не подвижусја”, предлажу осим тога да се има сећање на смрт и пакао, као и читање Светог Писма.

Све је ово добро за добре и побожне људе, а код безосећајних и окамењених чак и ако се и сам пакао или Сам Бог видљиво открију неће се од тога појавити никакав страх. Притом и сам ум код монаха-почетника отупљује и за сећање на такве ствари и бежи од њих као пчела од дима.

Међутим, иако наведено сећање бива добро и корисно у тренутку борбе најдуховнији и најискуснији оци су осим овог добра указали на још веће и неупоредиво добро које може да помогне чак и веома слабима.

Прво средство се може упоредити с тим када се пшеница меље у жрвњу својим рукама и својом сопственом силом, а ово последње средство када се меље на воденици водом и различитим помагалима.

Као што вода сама покреће точкове и камен тако и преслатко име Исуса заједно са сећањем на Бога који потпуно живи у Исусу покреће ум на молитву, о чему Исихије, велики у богословљу каже: “Душа која добија добро и која се наслађује Исусом с радошћу, љубављу и исповедањем узноси хвалу Доброчинитељу захваљујући Му и призивајући Га с весељем,” и на другом месту: “Као што је немогуће проводити овај живот без хране и пића тако је немогуће без умног храњења душе достићи било шта духовно и угодно Богу или ослободити свој ум од греха, чак и ако се неко приморава да не греши због страха од мука.” И још: “Помисли које су продрле у наше срце, ако их не желимо и боримо се против њих и супротстављамо им се, може да истера Исусова молитва која се изговара из дубине срца.”

Иако се првим од наведених средстава без умног делања и достиже успех, ипак је то веома споро и с напором.

Другим средством се делатељ брзо и лако приближава Богу.

Јер тамо постоји само спољашње мољење и поучавање и делање заповести, а овде и ово и оно, и једно и друго: и спољашње и унутрашње чување.

Кад монах-почетник након одрицања од света и дејства великих и смртних грехова да пред Богом обећање да ће се уздржавати не само од малих грехова, свакодневних и опростивих, већ и од дејства самих страсти и злих помисли, и ушавши својим умом унутра, у срце, почне да призива у сваку борбу и против сваке зли помисли Господа Исуса, или ако због своје немоћи попусти пред прилогом и наруши Господње заповести, па падне ничице пред Господа са сдрачном молитвом кајући се, осуђујући себе и у овом устројству остане до своје смрти, падајући и устајући, бивајући побеђиван и побеђујући, дању и ноћу молећи за освету над својим супарником, зар неће за њега постојати нада у спасење?

Јер, као што показује искуство, немогуће је да се чак и највећи људи у потпуности сачувају од свакодневних грехова, који нису на смрт, чији извор бивају: речи, мисао, незнање, заборављање, нехотица, воља, случај и који се опраштају свакодневном благодаћу Христовом, по речима светог Касијана.

Ако неко због малодушности каже да свети Касијан под онима који се омивају благодаћу Христовом подразумева само свете, а не почетнике и страсне, нека постоји и такво мишљење, али ти углавном узимај у обзир судове и решавање о таквим стварима светих дела по којима се сваки почетник и страстан човек осуђује овим свакодневним гресима и поново може да добије опроштај благодаћу Христовом, као и сви свети свечасним покајањем и исповедањем Богу.

Јер, као што каже свети Доротеј, постоји онај који служи страсти и постоји онај који се страсти супротставља.

Онај који служи страсти кад чује једну реч губи спокојство или говори пет речи или десет у одговор на једну реч и осећа непријатељство, и смућује се, па чак и касније, кад се већ умири од узбуђења не престаје да осећа злобу против онога ко му је ту реч рекао; и жали због тога што му није рекао још више него што м је рекао; и смишља како би му рекао још горе речи; и стално говори: “Зашто му нисам то рекао? Рећи ћу му још ово и ово,” и све време се гневи. – То је једно устројство, кад је зло стање уобичајено.

Други, кад чује реч такође губи спокојство и такође у одговор каже и пет и десет речи, и пати што није рекао још три још увредљивије речи и жали и памти зло, али пролази мало дана и он се смирује, неко по недељу дана остаје у сличном стању, а други утихне после једног дана, а трећи вређа, свађа се, смућује се и одмах утихне.

Ево колико различитих устројстава има и сва она подлежу суду док су на снази. Зато се може судити и о свим другим случајевима, због чега страсни не може да се очисти благодаћу Христовом од свакодневних грехова који изгледају мали.

Размотримо сад кад слични грехови бивају опростиви почетницима и страснима.

Исти овај свети Доротеј каже: бива да неко чувши реч, пати у себи, али не због тога што га је задесила непријатност, већ због тога што није претрпео. Овај се налази у устројству онога ко се противи страсти.

Други се бори и труди, али га страст побеђује. Трећи не жели да одговара злом на зло, али га навика повуче. Четврти се труди да не каже ништа зло, али пати због тога што су га увредили и прекорева себе због тога што пати и каје се за то. Шести не пати што су га увредили, али се ни не радује.

Сви се они противе страсти, не желе да служе страсти и пате, и подвизавају се. Овакви, иако су страсни, благодаћу Христовом могу да добију опроштај од свакодневних грехова, које не чине с намером, већ нехотице, за које је Господ светом Петру заповедио да опрашта до седам пута седамдесет на дан.

Исто ово говори и свети Анастасије Синаит: Ми овако расућујемо и размишљамо о онима који примају Свете Тајне Тела и Крви Господње да ако имају неке мале и опростиве грехове као што су: греше језиком, слухом, оком или ташпином или тугом или раздражљивошћу, или због нечег сличног, али осућују себе и исповедају свој грех Богу и тако примају Свете Тајне такво њихово Причешће им бива на очишћење грехова.

Пошто смо на почетку рекли о добром и искусном савладавању страсти умном молитвом и заповестима, показаћемо сад јасније и сам ток умне борбе са страстима.

Ако нас вражији прилог нападне неком страху или злом помишљу делатељ молитве против њих призива Христа и ђаво са својим прилогом гине.

Ако пада због немоћи мишљу или речју или раздражљивошћу или телесном жељом, моли Христа исповедајући Му се и кајући се.

Ако бива обузет унијем или тугом, који притискају његов ум и срце, хвата се за сећање на смрт и пакао и свеприсутност Божију и уз њихову помоћ мало се потрудивши призива Христа.

Затим, кад стекне мир од борбе поново моли Христа да буде милостив према њему за његове грехове вољне и невољне; и једном речју, у тренутку борбе и душевног мира прибегава Христу и Христос му бива све у свему, како у добрим, тако и у злим околностима.

И овога не обузима уображеност и мишљење да наводно испуњава нешто велико молећи се или угађајући Богу. Јер један је смисао спољашњег мољења, а други овог унутрашњег: онај ко се испуњавајући количину појања узда да ће тиме угодити Богу остављајући пак ово, осућује себе. А овај, пошто га савест прекорева за грехове сваког часа и трпећи нападе непријатељских прилога увек вапије ка Христу држећи у свом уму речи: “Ако се и на сву лествицу савршенства попнеш, моли се за опроштај грехова.” И опет: “Више волим да пет речи кажем умом својим него десет хиљада језиком” и на тај начин без икакве сумње испуњава оно што је свети Доротеј навео о противљењу страстима.

Ако неко каже да може и без умног делања да се очисти од грехова благодаћу Христовом кроз покајање, њему одговарамо овако: стави с једне стране заповести Христове, а с друге свагдашњу молитву: и остави нам долги нашија.

Дај ми и истинску решеност да не нарушавам ниједну заповест, тј. да не осећам похот и да се не гневим, да не осуђујем, не клеветам, не лажем, не празнословим, да волим непријатеље, да добро чиним онима који ме мрзе, да се молим за оне који ме вређају, да се клоним сластољубља, среброљубља и блудних помисли, туге, таштине, презира, - једном речју, свих грехова и злих помисли.

И с оваквом решеношћу приступи обучавању умном делању и с пажњом учовај колико ћеш пута дневно, упркос својој решености, нарушити заповести и какви ће те грехови, страсти и зле помисли ранити.

Ревнуј да будеш као она удовица која је судију преклињала даноноћно и почни да вапијеш ка Христу свакога часа за сваку заповест коју нарушиш, и за сваку страст, за сваку злу помисао, која те победи.

Сједини с овим доброг саветника – Свето Писмо и кад тако проведеш доста времена дођи и кажи ми шта ћеш видети у својој души?

Вероватно ћеш и сам признати да ово не може да се постигне спољашњим мољењем, већ само умним делањем. Јер оно свог ревнитеља учи свим овим тајнама и уверава његову душу да остављајући много појање псалама, каноне и тропаре и усмеравајући сву своју бригу на умну молитву он не само да не упропаштава своје правило, већ га још и умножава.

Као што су у старозаветном закону сила и хтење били у томе да се сви приведу Христу, иако се тиме наизглед умањивао сам закон, тако и много појање води делатеља ка умној молитви, а не распростире се на сав монашки живот.

Јер и само искуство оваквог учи да молећи се примећује извесну преграду између себе и Бога, као бакарни зид, који, како каже пророк, уму не дозвољава да јасно види Бога у молитви или да послушкује срце у којем су садржане све душевне силе и извор помисли, како добрих, тако и злих.

Умно делање несумњиво захтева страх и трепет, скрушеност и смиреност, темељно изучавање Светог Писма и саветовање с једнодушном браћом, али ни у ком случају бежање и одрицање, као ни дрскост и самовољу.

Дрзак човек и онај који се узда у себе тежећи ка ономе што је изнад његовог достојанства и устројства с гордошћу жури ка созерцатељној молитви. Обузет таштом маштом да се попне на висок степен проникнут сатанском, а не истинском жељом, он лако бива ухваћен у ђаволе мреже.

И због чега да јуримо за високим успехом у умној и свештеној молитви, којег по светом Исаку бива удостојен једва један од десетине хиљада?

Довољно је за нас, страсне и немоћне, сасвим довољно да видимо макар траг умног тиховања, тј. делатну умну молитву којом се од срца одагнавају вражији прилози и зле помисли, у чему се и састоји дело почетника и страсних монаха кроз које се може достићи, ако Бог пожели, и созерцатељна или духовна молитва.

И не треба да очајавамо због тога што мали број људи бива удостојен созерцатељне молитве, јер код Бога нема неправде. Само се немојмо лењити да идемо путем који води ка овој свештој молитви, тј. супротстављајмо се делатном умном молитвом прилозима и злим помислима. Идући овим путем светих удостојићемо се њиховог удела, иако то неће бити овде на земљи, као што кажу свети Исак и многи други сведи.

Умна молитва је праћена различитим телесним осећањима међу којима треба разликовати правилна од неправилних, благодатна од природних и од оних која потичу од прелести.

Ужаса је и чуђења достојно, каже старац Василије како неки знају Свето Писмо, а не схватају га. А други се и не знајући и не питајући искусне усуђују да ослањајући се на

сопствани разум приступају умној пажњи и притом кажу да пажњу и молитву треба творити у области жеље: то је, кажу они, област утробе и срца. Оваква је прва и спонтана прелест.

Не само да молитву и пажњу не треба творити у овој области, већ и саму топлину која из похотне области у тренуцима молитве долази у срце ни у ком случају не треба примати.

По речима светог Григорија Синаита потребан је велики труд да би човек јасно спознао себе и сачувао се у чистоти од онога што је противно благодати, јер ђаво има обичај да почетницима показује своју прелест под маском истине, представљајући им зло као нешто духовно, показујући у машти једно уместо другог по својој вољи, уместо топлине будући свој жар и уместо весеља причињавајући бесмислену радост и чулну сласт.

Уосталом, за делатеља умне молитве је корисно да зна и то да се жар или топлина понекад подижу од бедара ка срцу сами од себе природним путем уколико нису праћени блудним помислима.

И ово по речима његове светости патријарха Калиста не потиче од прелести, већ од природе. Ако неко буде сматрао ову природну топлину за благодатну то ће већ несумњиво бити прелест. Због тога онај ко се подвизава не сме на њој да заустави своју пажњу, већ треба да је отера.

Понекад пак ђаво сјединивши свој жар с нашом похотом одвлачи ум у блудне помисли. И то је несумњива прелест.

Ако се тело стално разгорева, а ум остаје чист и бестрасан и као причвршћен и погружен у дубини срца почињући и завршавајући молитву у срцу то је несумњиво од благодати, а не од прелести.

На другом месту старац Василије говори следеће о телесним осећањима приликом умне молитве. Пре свега, по речима његове светости патријарха Калиста, долази топлина од бубрега која као да их опасује и она изгледа као прелест, међутим, није тако: ова топлина није од прелести, већ од природе и она је последица молитвеног подвига. Ако неко сматра да је ова топлина од благодати, а не од природе, то је несумњиво прелест. Међутим, ма каква била ова топлина онај ко се подвизава не сме да је прима, већ мора да је одбаци.

Долази и друга топлина – од срца, и ако притом ум пада у блудне помисли то је несумњива прелест; ако се пак цело тело разгорева од срца, а ум остаје чист и бестрастан и као причвршћен у унутрашњој дубини срца, то је несумњиво од благодати, а не од прелести.

Знајући све ово човек од самог почетка треба да навикава свој ум да у часу молитве стоји изнад срца и гледа у његову дубину, а не с бока око половине и не на крају доле. Ово треба чинити због тога што када ум стоји изнад срца и у њему твори молитву, он тада као цар седећи на висини слободно посматра зле помисли како играју доле и разбија их као другу вавилонску новорођенчад, о камен Христовог имена. Притом, пошто је знатно удаљен од бедара, лако може да избегне жар похоти, који је постао својствен нашој природи због Адамовог престапа.

Уколико неко сабира пажњу за молитву на половини срца тада ум, или због оскудица срдачне топлине, или услед слабљења ума и отупљивања пажње због честог творења молитве, или пак под утицајем борбе коју непријатељ подиже против њега, сам од себе пада према бедрима и против воље се меша с похотном топлином.

Неки због своје крајње неразумности или боље речено, због незнања почињу да творе молитву на крају срца, уз бедра и на тај начин дотичући се својим умом делимично срца, делимично бедара сами призивају прелест као факир змију.

А други патећи од потпуног нераумевања не знају чак ни само место срца и мислећи да се оно налази на сред утробе усуђују се да тамо творе умом молитву – тешко њиховој обмани!

Тако треба разликовати и топлину у молитви, која је природни дар, изливен у срце као миомирисно миро, кроз свето Кршћење, а која нам долази од прародитељског престапа и коју подстиче ђаво.

Прва се започиње само у срцу с молитвом и у срцу завршава молитву, дајући души мир и духовне плодове.

Друга потиче од бубрега и код бубрега завршава молитву доносећи души суровост, студен и смућење.

Трећа, наставши од мешања с похотним жаром распаљује удове и срце блудним сладострашћем, заробљава ум нечистим помислом и тера на телесно спајање.

Онај ко је пажљив све ће ово убрзо распознати и уочити: време, искуство и осећање ће учинити да му све постане јасно.

Свето Писмо каже: “Господи, не доброје ли сјемја сјејал јеси? Откуда убо возрасташа плевели?” Није могуће да се зло кришом не увлачи у добро: тако се и са свештеним умним делањем преплиће прелест као бршњан с дрветом.

Прелест се рађа од надмености и самовоље и као лек против ње служи смирење, проучавање Писма и духовни савет, али не то да се човек клони обучавања умном делању. Јер, по речима светог Григорија Синаита не смемо ни да се бојимо ни да сумњамо призивајући Бога: јер ако су неки и скренули с пута и повредили ум, знај да су то претрпели због самовоље и високог мишљења о себи.

Узрок високоумља је с једне стране неразуман и безмеран пост, када онај ко пости мисли да твори добродетел, а не да пости ради целомудрености, а с друге стране живот у осамљености.

Отклањајући први узрок свети Доротеј каже: Онај ко тихује увек треба да се држи царског пута, јер неумереност у свему лако бива праћена надменошћу за којим следи прелест. Уништавајући пак други узрок каже: Само јаки и савршени могу да се боре насамом с демонима и да извлаче на њих мач, који је реч Божија.

Сам начин и дејство прелести састоје се као прво: у демонском заједничарењу у похоти унутрашњих бедара, и као друго: у привидима, у машпању ума.

Упозоравајући на прво свети отац каже: Иако непријатељ и подмеће природно кретање бедара уместо духовног, будећи уместо духовне топлине свој жар и уместо весела доносећи бесмислену радост и приморавајући човека да његову прелест сматра за дејство благодати, ипак време, искуство и осећање разобличавају његову обману.

Указујући на другу опасност свети отац учи овако: А ти кад тихујеш ни у ком случају не примај ако видиш нешто чулно или умно у себи или ван себе: без обзира да ли је то лик Христа или Анђела, или свеца, или светлост, или огањ, и друго. Овде ће поново оживети противник и за прелест окривити умно делање. Јер они мисле да се прелест не меша са спољашњим појањем. Међутим, нека буде познато да у свему: да ли у појању или у молитви, прелест једнако присуствује кад је делатељ неискусан, како каже свети Јован Лествичник. Испитајмо и погледајмо, и измеримо каква нам у појању сладост долази од блудног демона и која од благодати и силе које живе у нама. И на другом месту: појући и молећи се пази на сладост која долази да се не покаже да је растворена горким отровима.

Дакле, видиш да прелест подједнако може да задеси како оне који поју, тако и оне који творе молитву; међутим, пошто се они који не знају за умно делање брину само да обаве правило појања песама, о злим помислима и похотном врењу не траже да знају, па ни не знају кад похотни део сам ври и кад се подстиче непријатељским приопштењем, и како да све то избегну.

Они чују борбу и задобијају ране, али не знају ко су им непријатељи и због чега ратују.

Сазнавши из реченог да није умно делање узрок прелести, већ само наша самовоља и високоумље, не треба да избегавамо умну молитву: јер она не само да нас не уводи у прелест, већ нам напротив, открива умне очи за њено познавање и разумевање, што никад не бисмо могли да достигнемо да се нисмо обучавали овом свештеном умном делању, чак и ако је неко велики испосник и тиховатељ.

Пошто смо се упознали с учењем старца Василија о умној молитви обратимо се сада учењу старца Пајсија Величковског о истом овом предмету.

Као што је већ било речено, старац Пајсије је био принуђен да иступи са својим делом ради упозоравања своје братије на нападе против умне молитве који су у то време били распрострањени иако је био свестан да задатак који је себи поставио превазилази снагу његовог разумевања.

“Чуо сам,” пише он, “да се нека лица монашког звања, темељећи се само на песку сопственог лажног мудровања усуђују да хуле Божанствену Исусову молитву, која се умом у срцу свештенодејствује.

На ово их подстиче, усуђујем се да кажем, непријатељ, да би њиховим језицима као сопственим оруђем, осрамотио ово Божанствено дело, да би слепилом њиховог разума помрачио ово духовно сунце.

Бојећи се да неко слушајући њихове бајке не падне у хулу попут њих и да не згреши пред Богом похуливши на учење тако многих богоносних отаца, који уче о овој Божанственој молитви и пошто притом нисам у стању да равнодушно слушам дрске речи против овог пренепорочног делања, а такође убеђен молбама ревнитеља ове молитве, намислио сам, призвавши у помоћ мог најслађег Господа Исуса да напишем, ради оповргавања лажног мудровања празнословаца и ради утврђивања Богом изабраног стада, које се окупило у нашој обитељи, неколико речи о умној Божанственој молитви, на основу учења светих отаца, ради чврстог, непоколебљивог и несумњивог уверавања у њу.

Дакле, ја, прах и пепео, преклонивши мисаона колена срца мог пред неприступном величином Твоје Божанствене славе, молим Тебе, Јединородни Сине и Речи Божија, Који си просветио и слепог од рођења, просвети и мој помрачени ум, даруј души мојој Твоју благодат, да овај мој труд буде у славу имена Твог и на корист онима који желе да се кроз умно делање молитве духом прилепе за Тебе и да увек у срцу свом носе Тебе, као и ради исправљања оних који су се због свог крајњег незнања дрзнули да погуле на ово Божанствено делање!”

Даље следи излагање учења о умној молитви у шест глава.

У првој глави старац пише о томе да је умна молитва делање древних светих отаца и брани је од хулитеља ове свештене молитве.

“Нека се зна да је ово божанствено делање било стално занимање наших древних богоносних отаца и да је заблистала као сунце на многим местима у пустињи и у општежитељним манастирима: на Синајској гори, у Египатском скиту, на Нитријској гори, у Јерусалиму и оближњим манастирима, једном речју, на целом истоку: и у Цариграду, и на светој гори Атонској, и на морским острвима, а у последње пак време и у великој Русији.

Овим умним делањем свештене молитве многи од богоносних отаца наших, распаливши се серафимским огњем љубави према Богу и ближњем постали су најстрожи чувари заповести Божијих и удостојили су се да постану изабрани сасуди Светог Духа.

Многи од њих подстицани скривеним Божанственим надахнућем писали су о овој Божанској молитви и у складу с Божанским Писмом Старог и Новог Завета, књиге о овом светом учењу, испуњене премудрошћу Светог Духа.

И они ово учинише по нарочитом Божијем Промислу да случајно у будућим временима не падне у заборав ово Божанствено дело. Међутим, многе од књига које су они написали, по Божијем допуштењу су унишпили Сарацени, који су владали грчким царством, а друге се по милости Божијој чувају и до нашег времена.

На ово Божанствено умно делање и чување срдачног раја нико се од правоверних никад није усудио да похули, већ су се сви према њему односили с великим поштовањем и крајњим свештеним страхом, као према ствари која је испуњена великом духовном коришћу.

А начелник злобе и противник сваког доброг дела видећи како посебно монашки чин кроз ово умно делање молитве бирајући добар удео неодвојивом љубављу седи покрај Исусових ногу, напредујући у савршенству и Његовим Божанственим заповестима поче да користи све напоре да посрами и похули ово спасоносно дело, и уколико је само могуће, да га потпуно уништи с лица земље: он је ово покушавао да учини час путем уништавања књига, час путем мешања кукоља погубног по душу с чистом и небеском пшеницом захваљујући чему су људи који немају расуђивања, видећи оне који су се самовољно дотакли овог делања и због свог узношења пожњели трње уместо пшенице, а уместо спасења нашли погибел, почели да изговарају хулу против овог светог дела.

Не задовољавајући се реченим ђаво је у италијанској земљи пронашао калабријску змију, која је по гордости својој у свему слична ђаволу, јеретика Варлаама, и уселивши се у њега свом својом силом подстакао га је да хули и нашу православну веру и ову свештену умну молитву.

Пазите, пријатељи, који се усуђујете да хулите умну молитву, да не постајете можда и ви саучесници овог јеретика и његових истомишљеника?

Зар не дрхтите да душом потпаднете, попут њих црквеној анатеми и да будете отуђени од Бога?

Који, у ствари прави разлог имате да хулите ову пренепорочну и треблажену ствар? Никако то не могу да схватим. Да ли вам изгледа бескорисно призивање Исусовог имена? Али ниједним се другим именом не можемо спасити осим именом Господа нашег Исуса Христа.

Да ли је људски ум, којим се твори молитва постојан? Међутим, и ово је немогуће, јер је Бог човека створио по Свом образу и подобију, а образ и подобије Божије се налазе у људској души која је као творевина Божија, чиста и непорочна и зато је и ум, ово главно осећање душе, попут вида у телу, такође насталан.

Међутим, можда хулу заслужује срце, на којем као на жртвенику ум свештенодејствује Богу тајну жртву молитве? Такође не. Јер је и срце творевина Божија, и као цело тело људско, зјело добро јест.

Дакле, ако је призивање Исусовог имена спасоносно, и ако су човеков ум и срце творевина руку Божијих, какав је онда порок да човек из дубине срца умом узноси најслађем Исусу молитву и да Га моли за милост?

Или, можда, хулите и одбацујете молитву зато што Бог по вашем мишљењу не чује тајну молитву која се твори у срцу, већ чује само ону која се устима изговара?

Међутим, ово је хула на Бога: Бог је срцезналац, и тачно зна и најтананије помисли које бивају у срцу или тек треба да се појаве, и све зна као Бог и Свезналац.

Он и Сам од нас тражи овакву тајну молитву, која се из дубине срца узноси као жртва чиста и непорочна заповедајући: “Ти же, јегда молишисја, вниди в клијет твоју, и затворив двери твоја, помолисја Оцу твојему, Иже в тајње, и Отец твој, видјај в тајње, воздаст тебе јаве” (Мт. 6, 6).

Свети Јован Златоуст, Христова уста, светило целог света, васељенски учитељ, у 19. беседи на Јеванђеље по Матеју по Духом Светим му датој премудрости, каже да сматра да се ове речи Господа не односе на молитву која се изговара само устима и језиком, већ на најтајнију, безгласну молитву која се из дубине срца узноси, за коју он учи да се не твори само телесно, не само изговарањем уз помоћ усана, већ најусрднијом вољом, са сваком тихошћу и скрушеношћу духа, с унутрашњим сузама и душевним болом, са затварањем мислених двери.

И наводи из Божанственог Писма као сведочанство о овој тајној молитви Боговица Мојсија, свету Ану и праведног Авеља говорећи: “Али да ли те боли душа? Не можеш да не вапијеш, јер је ономе кога нешто веома боли својствено је да се тако моли и да моли тако као што сам рекао. И Мојсије се осећајући бол тако молио, и његова бол је била услышена, због чега му је Бог и рекао: “Што вапијеш к Мени?” И Ана је, иако ни гласа није пустила, постигла

све што је желала, јер је њено срце вапило. А зар се Авељ није ћутке и после своје смрти молио? Његова крв се чула гласније од трубе. Стењи и ти тако као Мојсије, не браним. Раздери као што је пророк заповедио, своје срце, а не одећу и из дубине призиви Бога. Из дубини, рекао је он возвах к Тебје Господи! Одоздо, од срца узвиси глас, учини тајном твоју молитву.”

И на другом месту: “Не молиш се људима, већ Богу Који је свуда присутан и Који чује пре него што кажеш и Који зна пре него што помислиш; ако се тако молиш добићеш велику награду.”

И још: “Он пошто је невидљив, жели да и твоја молитва буде иста таква.”

Видите, пријатељи, да по сведочанству несаломивог стуба Православља, постоји и друга молитва поред оне која се изговара устима, тајна, невидљива, безгласна, која се из дубине срца узноси Богу, коју као жртву чисту, као мирис миомириса духовног прима Господ, радује јој се и весели видећи ум који највише треба да буде посвећен Богу како се с Њим сједињује у молитви.

Зашто сте против ове молитве наоружали хулом свој језик, срамотећи, злословећи, мрзећи, ругајући се, одбацујући и окрећући се од ње као од најпрљавије ствари, и укратко речено, чак ни не желећи да чујете за њу?

Страх и трепет ме обузимају кад видим овакво ваше безумно дело! Међутим још ћу вас упитати: Да ли можда ову спасоносну молитву хулите због тога што сте имали прилике да видите или да чујете да је неко од делатеља ове молитве сишао с ума или примио за истину неку обману, или да је претрпео неку другу душевну штету па сте помислили да је узрок свега тога била умна моилтва?

Али не! Не! Свештена умна молитва у којој делује благодат Божија, омива човека од свих страсти, подстиче га на најусрдније поштовања заповести Божјих и чува га неповређеним од свих непријатељских стрела и прелести.

Ако се неко осмели да ову молитву упражњава самовољно, а не по сили учења светих отаца, без питања и савета с искуснима, а да је још притом надмен, страстан и немоћан, живећи без послушања и повиновања, и ако још притом проводи осамљени пустињски живот, чији је и траг због своје самовоље недостојан да види, овакав, тврдим, уистину лако пада у све мреже и прелести ђавола.

И шта онда? Зар је ова молитва узрок прелести? Нипошто!

Уколико због тога срамотите умну молитву треба да срамотите и нож ако се неком малом детету догоди да играјући се овим ножем због своје неразумности нанесе себи рану. Тада и војницима треба забранити да носе војнички мач ако се неком војнику деси да закоље себе мачем. Међутим, као што се ни нож ни мач не могу смарати кривцима за штету коју наносе тако ни мач духовни – свештена и умна молитва – није крива ни за шта. Криви су самовоља и гордост самовољника, због којих падају у демонску прелест и подвргавају се свакој душевној штети.

Уосталом, због чега вас толико дуго питам за разлоге ваше хуле на ову свештену молитву? Ја знам, о пријатељи, добро знам најбитнији разлог ваше хуле: као прво то је ваше читање Светог Писма без испитивања, читање које није по заповести Христовој; као друго, неповерење према учењу светих отаца наших, који уче о овој Божанској молитви; као треће, крајње незнање вас, који можда никада нисте видели дела наших богоносних отаца о њој, или у крајњој линији, уопште не разумете силу њихових богомудрих речи – ево у чему се састоји суштински узрок вашег злог мудровања.

Кад бисте са страхом Божјим и потпуном пажњом, с несумњивом вером, с марљивим испитивањем и смиреномудреношћу прочитали отачке књиге, које садрже у себи сав разум јеванђељског живота и оно што је монасима неопходно ради душевне користи и исправљања, за истински, здрав и смиреномудрен начин мишљења Господ никад не би допустио да паднете у такву дубину злохуљења. Већ би вас запалио Својом благодаћу кроз ово делање за

неизрециву љубав Своју, тако да бисте заједно с апостолом били спремни да ускликнете: “Кто ни отлучит од љубви Христовој” (Рим. 8, 35).

И ви не само да не бисте изговарали хулу против ње, већ бисте били спремни да и душу своју за њу положите осетивши самим делом и искуством неизрециву корист од ове умне пажње за своје душе.

Како бисте се и ви и сви који сумњају избавили од велике душевне штете не налазим бољи лек него да вам укажем на то, колико ми Господ у томе помогне, како свети и богоносни оци наши, темељећи се на непоколебљивом камену Светог Писма уче о овој свесвештеној молитви, која се умом у срцу тајно твори. Па и ви сами, кад јасно и очигледно увидите истину учења светих отаца, уз помоћ благодати Божије, која се дотакла ваших душа, исцелићете се од свог духовног недуга (болести) принећете Богу искрено покајање за своју заблуду и удостојићете се милости Његове и потпуног опрошгаја за свој грех.”

У другој глави старац Пајсије објашњава одакле умна молитва води своје порекло и каква сведочанства из Светог Писма о њој наводе богоносни оци.

“Нека буде познато да по делима светих отаца, постоје две умне молитве.

Једна је за почетнике која одговара делању, а друга је за савршене која одговара виђењу; прва је почетак, а друга крај, јер је делање усхођење ка виђењу.

Треба знати да по светом Григорију Синаиту, постоји осам првих виђења, које он набраја и каже: “Ми сматрамо да постоји осам првих виђења: прво – о Богу, безвидно (безоблично) и беспочетно, нестворено, узрок свега, Тројично Јединство и надсуштвено Божанство; друго је поредак и устројство умних сила; треће је састав постојећег; четврто – домострој снисхођења Речи; пето је – Васкрсење целог света; шесто – страшни и други Христов долазак; седмо – вечна мука, и осмо Царство Небеско, које нема краја.”

Сада ћу се потрудити, колико будем могао мојим slabим разумом да објасним, како треба разумети делање и виђење.

Нека се зна – говорим ово мени сличнима, најпростијим монасима – да се сав монашки подвиг, којим се неко уз помоћ Божију подвизава на љубав према Богу и ближњем, на кротост, смирење и трпљење и све остале Божије и отачке заповести, на савршено по Богу повиновање душом и телом, на пост, бдење, сузе, метаније и друга умарања тела, на свеусрдно творење црквеног и келејног правила, на умно упражњавање молитве, на плач и размишљање о смрти – сав овакав подвиг, док умом још увек управља људски напор и воља, колико је познато, назива делањем; виђењем се не назива ни у ком случају.

А ако би се негде умни подвиг молитве у делима светих отаца и називао виђењем то је само због простоте говора, као што се и ум, као око душе назива видом.

Кад пак, уз помоћ Божију, горе наведеним подвигом, а нарочито најдубљим смирењем човек очисти своју душу и срце од душевне нечистоте и телесних страсти благодат Божија, заједничка мати свих, узевши ум који је очистила као дете за руку га узводи као по степеницама ка поменутиим духовним виђењима, откривајући уму, у складу с мером његовог очишћења, неизрециве и уму непојамне Божанствене тајне и то се праведно назива истинским духовним виђењем, ово је молитва созерцања, или по светом Исаку, чиста молитва, од ње потичу трепет и виђење.

Међутим, до ових виђења нико не може да дође својим напором, својим подвигом, ако га не посети Бог и ако га не уведе у њих Својом благодаћу.

Уколико се пак неко дрзне да усходи у оваква виђења мимо светлости благодати Божије, он по светом Григорију Синаиту, нека зна да уображава маштања, а не виђења, пошто га вара дух маштања.

Понудивши ово расуђивање о делатној и созерцатељној молитви, време је већ да покажемо одакле потиче Божанска умна молитва.

Нека се зна да је, по истинитом сведочанству Богомудрог оца нашег Нила, испосника Синајског, још у рају Сам Бог дао првосазадном човеку умну, Божанску молитву која доликује савршенима.

Свети Нил овако каже: “Кад се помолиш онако како треба очекуј оно што не треба и стани храбро чувајући свој плод. За то си био одређен од самог почетка: да обрађујеш и чуваш. И зато, обрадивши, не остављај обрађено без чувања, а ако то не учиниш, нећеш имати никакве користи од молитве.”

Тумачећи ове речи руско светило преподобни Нил, пустињак Сорски, који је просијао као сунце у великој Русији умним делањем молитве каже овако: “Ове речи: обрађивати и чувати, светац је навео из Старог Завета: јер Писмо каже: Бог је створио Адама и настанио га у рају да га обрађује и чува. Под обрађивањем свети Нил Синајски подразумева молитву, под чувањем – чување од злих помисли које је неопходно после молитве.”

И преподобни Доротеј каже да је првосаздани човек, којег је Бог настанио у рају, пребивао у молитви.

Из ових сведочанстава се види да је Бог човека створио по Свом образу и подобију, да га је увео у рај радости да обрађује бесмртне вртове, тј. мисли Божанствене, најчистије, најзвишеније и најсавршеније, као што пише свети Григорије Богослов.

Ово није ништа друго до то да је првом човеку, пошто је био чист душом и срцем, било одређено да пребива у созерцатељној, благодатној молитви коју сам ум свештенослужитеља, то јест у најслађем виђењу Бога, и да храбро је чува, као рајско делање, као зеницу ока, како никада не би отишла од душе и срца.

Међутим, ова молитва је неупоредиво већу славу стекла кад је Најсветија од свих светих, Честњејшаја Херувим и Славњејшаја без сравненија Серафим, Пресвета Дјева Богородица, пребивајући у Светињи над светињама и узневши се умном молитвом на крајњу висину Боговиђења удостојена да буде пространо станиште Божије Речи Којег у себе не може да смести сва твар, као што о овоме сведочи несаломиви стуб Православља, свети Григорије Палама, архиепископ Солунски у својој беседи на Ваведење у храм Пресвете Богородице.

Он каже да је Пресвета Дјева боравећи у Светињи над светињама и разумевши из Светог Писма да људски род пропада због свог непослушања, и испунивши се крајњим милосрђем према њему, усвојила умну молитву упућену Богу за најскорије помиловање и спасење рода људског.

Ево његових сопствених речи, достојних анђеоског разума. “Кад је Богоотроковица чула и видела све што се дешава и испунила се милосрђем према људском роду и кад је тражила начин за исцељење и лечење које је једнако оваквом страдању, нашла је за потребно да се истог тренутка свим умом обрати Богу молећи се за нас, како би принудила Онога Ко се не може принудити и привукла Га нама, да би Он сам разрушио осуђење и везао са Собом сздање исцеливши немоћно.”

И даље: “Не видећи од свега што постоји ништа што боље од ове молитве одговара човеку, устремљујући се ка мољењу јако са свом прилежношћу, Дјева стиче свештено тиховање као оно што је најужније молитвеницима за беседу (с Господом).

Свака друга добродетел је као лек који се примењује за душевне недуге (болести) и за малодушност због лукавих страсти које су се укорениле, а Боговиђење је плод здраве душе, као неко коначно савршенство. Због тога човек не постаје обожен од речи и од видљивих дејстава разумне умерености, јер је све ово и земљано, и ниско, и људско, већ од пребивања у тиховању захваљујући којем се одрешујемо и ослобађамо од земаљског и усходимо ка Богу, пребивајући на висоти тиховатељског живота и дању и ноћу стрпљиво се подвизавајући у молитвама и мољењима, и приближавамо се и на изванредан начин приступамо неприступној и блаженој Природи (Јестаству).

И на тај начин, стрпљиво творећи молитву, која се необјашњиво растворила са Светлошћу која превазилази разум и осећања видимо у себи као у огледалу, Бога, очистивши срце свештеним тиховањем.”

И даље: “Ево због чега се Пречиста, одрекавши се овоземаљског пребивања у гужви, удаљила од људи и зашто је више волела живот у свему скривен и далек од људи боравећи тамо где се није улазило.

Овде је одрекавши се свих вештаствених окова, одрекавши се сваког општења и љубави према свему и превазишавши снисхођење према сопственом телу сабрала ум ради општења само с Њим и пребивања у пажњи и непрестаној Божанској молитви, и кроз њу је пошто је Сама у Себи пребивала устрмивши се изнад многоликог метежа и помисли открила нови и неизрециви пут на небо који је, рећи ћу овако – мислено тиховање (ћутање).

Пошто је била прилежна за ово, пазећи умом Она прелеће сва саздања и твари боље од Мојсија, види славу Божију, созерцава Божанствену благодат, која нимало не подлеже сили осећања, а такође душе и умове чистих, благо радосно и свештено виђење, којег је постала постала причесница и Она постаје светли облак живе воде, зора мисаоног дана и огњелика колесница (кочије) Речи.”

Из ових речи светог Григорија Паламе види се да се Пресвета Дјева, боравећи у Светињи над светињама умном молитвом узнела на крајњу висоту Боговиђења и Сама је показала пример пажљивог живота по унутрашњем човеку – одрицањем од света у име света, свештеним тиховањем ума, мисленим ћутањем, у непрестаној Божанственој молитви и пажњи ума усредсређивањем и усхођењем кроз делања ка Боговиђењу да бисмо се угледајући се на Њу одрекавши се света, усрдно подвизавали у наведеном умном труду и зноју, трудећи се да по могућности, Њеним молитвама, будемо Њени подражаваоци.

И ко може на достојан начин да похвали Божанску умну молитву, чија је делатница била Сама Мати Божија, поучавана руководством Светог Духа.

Међутим, ради утврђивања и несумњивог уверавања свих оних који сумњају наступило је време да се покаже каква сведочанства из Светог Писма о њој наводе Богоносници, који су писали након просвећивања Божанственом благодаћу.

Божанствена умна молитва има непоколебљиву основу пре свега у речима Господа Исуса: “Ти же, јегда молишисја, вниди в клијет твоју, затворив двери твоја, помолишја Оцу твојему, Иже в тајње, и Отец твој, видјај в тајње, воздаст тебје јавје.”

Ове речи, као што је већ било речено, свети Јован Злаоуст тумачи као безгласну, тајну молитву која се узноси из дубине срца.

А огњени стуб, огњена уста Светог Духа, црквено око, свети Василије Велики тумачећи речи из Светог Писма: “Благословљу Господа на всјакоје времја, вину хвала Јего во устјех мојих”, предивно поучава о умним устима и о умном дејству, то јест о умној молитви.

Његове речи о томе наводим дословце: “Вину хвала Јего во устјех мојих. Мислимо да је немогуће то што говори пророк: како хваљење Бога може увек да буде у устима људским? Кад човек води обичан разговор о свакодневним стварима, он нема у устима хвалу Божију; кад спава или ћути, такође; кад једе и пије, како његова уста творе хвалу?”

На то одговарамо да постоје умна уста унутрашњег човека посредством којих човек постаје причесник живоносне речи Божије, која је хлеб, који је сишао с неба. О овим устима пророк каже: “Уста моја отверзох и привлекох дух.” И Господ нас призива да ова уста имамо отворена за примање истинске хране: “Расшири,” каже Он, “уста твоја и исполњу ја.” Једном урезана и примљена мисао о Богу у разуму душе може да се назива хвалом, која од Бога пребива у души. Онај ко се труди све може да чини у славу Божију, јер свако делање, и свака реч, и свако умно дејство има силу хвале. Праведник – било да једе или да пије, или да нешто друго ради – све у славу Божију чини; у њему чак и кад спава срце бди.”

Из ових речи светог Василија јасно је да осим телесних уста постоје још и умна уста, и умно дејство и хваљење, које се твори мисаоно у унутрашњем човеку.

Имењак блаженства, египатско, или боље рећи, васељенско сунце, који је светлије од сунца заблистао даровима Светог Духа велики Макарије у својим беседама о овој молитви каже следеће: “Хришћанин увек мора да се сећа Бога, јер је написано: “Возљубиши Господа Бога твојега от всејего срдца” да би он не само онда кад улази у дом молитве волео Господа, већ да би и онда кад корача, беседи, једе и пије, имао сећање на Бога, и љубав и жељу, јер је речено: “Идјеже бо јест сокровишче ваше, ту будет и срце ваше” (Мт. 6, 21).

А преподобни и Богоносни древни отац, свети Исаија испосник, о скривеном поучавању, то јест о Исусовој молитви која се твори мишљу у срцу, наводи као сведочанство следеће речи Божанственог Писма: “Согрејасја срце моје во мње, и в поученији мојем разгоритсја огањ” (Пс. 38, 4).

Преподобни Симеон, који је заблистао у престоном граду као сунце умном молитвом и неизрецивим даровима Пресветог Духа, и који је због тога од целе Цркве добио име Новог Богослова, у својој беседи о три врсте молитве пише следеће: “Свети оци наши, чувши речи Господа, да из срца исходе помисли зле, убиства, прељубочинства, блуда, крађе, лажног сведочења, хуле и да оне скрнавe човека (Мт. 15, 19), који уче да треба чистити унутрашњост суда, да би и спољашњост била чиста (Мт. 23, 26), оставивши мисао о сваком другом делању, подвизавали су се у овом чувању срца несумњиво знајући да ће се уз чување срца и свако друго делање без тешкоће сачувати, а без њега ниједна добродетель не може да се задржи.”

Ове речи преподобног јасно показују да су горе поменути речи Господа Божанствени оци признавали као сведочанство и основу за чување срце, тј. мисаоно призивање Исуса.

Исти овај преподобни, као сведочанство за Божанствену умну молитву, наводи и друге речи из Светог Писма: “Веселисја, јуноша, јуности твојеј, и ходи в путјах срдца твојега непорочен и остави јарост от срдца твојега” (Проп. 11, 9-10) и “Ашче дух владјејущаго најдјет на тја, мјеста твојега не остави” (Проп. 10, 4).

И апостол Петар каже: “Трезвитесја, бодрствуйте, зане супостат ваш дијавол, јако лев рикаја, ходит, искиј кого поглотити” (1 Петр. 5, 8).

И апостол Павле о чувању срца јасно пише Ефесцима: “Њест наша брањ к крови и плоти, но к началом, и ко властјем, и к миродержитељам тами вјека сего” (Еф. 6, 12).

Преподобни Исихије презвитер, богослов и учитељ Јерусалимске цркве, који је написао књигу од двеста глава о мисаоном призивању Исуса у срце, тј. о умној молитви, наводи следећа сведочанства Божанственог Писма о њој: “Блажени чистији срцем, јако тији Бога узрјат” (Мт. 5, 8) и опет: “Внемљи себје, да не будет слово тајно в срце твојем безаконија” (Вотор. 15, 9).

И апостол каже: “Непрестано молитесја” (1 Сол. 5, 17), и Сам Господ каже: “Без Мене не можете творити ничесоже. Иже будет во Мње и Аз в нем, сеј сотворит плод мног.”

Божанствени и Богоносни отац наш Јован Лествичник о овој свешеној молитви и истинском тиховању ума из Светог Писма наводи следећа сведочанства: “Делатель велике и савршене молитве је рекао: хошчу пјат слов умом мојим решчи” и др., и опет: “Аз спљу, срце же моје бдит” (Песма над песмама, 5, 2); и опет: “Возвах,” рече, “всјем срцем мојим” (Пс. 118, 145).

Богонсони отац наш Филотеј, игуман обитељи Купине Пресвете Богородице на Синају, који је саставио невелику књигу о чувању срца која се састоји од драгоцених бисера Божанствене премудрости у непоколебљиву основу свог учења полаже речи Светог Писма: “Во утрија избивах всја грјешнија земли” (Пс. 100, 8); и “Царствије Божије внутр вас јест” (Лк. 17, 21) и “Уподобисја Царствије Небесноје зерну горушечну, и бисеру, и квасу”; и опет: “Всјаким храненијем собљудај срце твоје”; и опет: “Соуслаждајусја бо закону Божију по внутрењему человјеку: вижду же ин закон во удјех мојих, противувојујущ закону ума мојега и плењајушч мја” (Рим. 7, 22-23).

Божанствени отац наш, Дијадох, епископ Фотикијски, у својој беседи о умној молитви даје следеће основе из Светог Писма: “Никтоже может решчи Господа Исуса, точију Духом

Свјатим” (1 Кор. 12, 3), и из приче о купцу који тражи добар бисер закључује о молитви: “Ово је бисер драгоцени, који по цену свег свог имања човек може да стекне и да има неизрециву радост због тога што га је пронашао.

Преподобни отац наш Никифор испосник, у својој беседи о чувању срца пореди ово Божанствено мисаоно делање молитве у срцу, с благом скривеним на пољу и назива га упаљеном светиљком. Божанствени и Богоносни отац наш Григорије Синаит који се бавио делањем ове молитве и на светој Атонској гори и на другим местима и који је достигао највише Боговиђење и саставио Божанственом премудрошћу тројичне песме које се по целом свету сваке недеље поју, који је такође саставио и каонон Животворном Крсту наводи о овој Божанственој молитви следећа сведочанства из Божанственог Писма: “Поминај Господа Бога твојега вину”; и опет: “Во утрије сјеј семја твоје, и в вечер да не остављајет рука твоја” (Проп. 11, 6); и опет: “Ашче бо мољусја јазиком, дух мој молитсја, ум же мој без плода јест, помољусја убо усти, помољусја и умом”; и “Хошчу решчи пјат словес умом” и др.

Као сведока он наводи Јована Лествичника који такође сматра да се ове речи односе на молитву.

Следбеник апостолских стопа, несавладиви стуб православне вере који је на Фирентинском зборишту као паучину разорио духоборне јереси латињана огњеним мачем Духа и истином православних догми, свесвештени, премудри и најсловеснији Ефески митрополит Марко, пише о Божанственој Исусовој молитви: “Требало би се по заповести непрестано молити и духом и истином узносити поклоњење Богу, међутим, расположење према житејским помислима и тежина бриге о телу многе одводе и одвајају од Царства Божијег које је у нама и спречавају да пребивамо код умног жртвеника приносећи од себе Богу духовне и словесне жртве по Божанственом апостолу који је рекао да смо ми храм Бога Који у нама живи и да Његов Божанствени Дух живи и у нама. И нема ништа чудно ако то видимо код неког ко обично бива са многим људима, ко живи по телу, кад видимо и неке монахе који су се одрекли света како се налазе на мисленој ветрометини страсти, који се због овога подвргавају великом смућењу, које помрачује разумни део душе и зато уз сву своју жељу не могу да достигну истинску молитву. Сладосно бива у срцу чисто и стално сећање на Исуса и неизрециво просветљење које од њега потиче.”

Преподобни отац наш, руски светац Нил Сорски, који је сачинио књигу о мисаоном чувању срца користи следеће речи из Светог Писма: “От сердца исходјат помишленија злаја... сија сут скверњашчаја человјека” (Мт. 15, 19) и: “Духом и истиноју подобајет Оцу клањатисја” и др.

Друго руско светило, светитељ Христов Димитрије, митрополит Ростовски, који је сачинио беседу о унутрашњем мисленом делању молитве (које је у потпуности наведено на почетку овог зборника) наводи следећа места из Светог Писма: “Тебје рече сердце моје: Господа взишчу, взииска Тебе лице моје, Лица Твојега Господи, взишчу”; и опет: “Имже образом желајет јелен на источники воднија, сице желајет душа моја к Тебје, Боже,” и опет: “Всјакоју молитвоју и моленијем мољашчесја на всјакоје времја духом.”

За све ове речи он заједно са светим Јованом Лествичником, Григоријем Синаитом и преподобним Нилом Сорским сматра да се односе на умну молитву.

Тakoђе и црквени устав, излажући црквена правила о поклонима и молитви о овој Божанственој молитви наводи следеће речи из Божанственог Писма: “Бог је Дух: и онај ко Му се клања треба да Му се клања духом и истином” (Јн. 4, 24).

Он такође наводи сведочанство светих отаца у оном делу њиховог учења, који се односи на умну молитву и после тога каже: “Овде завршавамо беседу о светој, свештеној и сећања достојној умној молитви” и даље прелази на свету и јединствену молитву, која је указана црквеним правилима.

Дакле, благодаћу Божијом показали смо да Богоносни оци, умудрени Светим Духом основу свог учења о мисленом свештенодејству молитве која се тајно твори по унутрашњем

човеку утврђују на непоколебљивом камену Божанственог Писма Новог и Старог Завета, одакле, као из неисцрпног извора преузимају многобројна сведочанства.

У трећој глави своје посланице о умној молитви старац Пајсије каже да је та молитва духовна уметност.

“Нека се зна,” пише он, “да Божански оци ово свештено мислено делање молитве називају уметношћу.”

Тако свети Јован Лествичник у 27. беседи о тиховању каже: “Уколико си се из искуства научио овој уметности онда знаш о чему причам. Седећи на висини, посматрај ако умеш: и тада ћеш видети како и кад, и одакле, и колико и какви лопови долазе да украду твоје грожђе. Кад се овај стражар умори он устаје и моли се, а затим опет седа и храбро наставља прво делање.”

Свети Исихије, презвитер Јерусалимски, о овој истој свештеној молитви каже: “Трезвење је духовна уметност, која потпуно избавља човека, уз помоћ Божију, од страсних помисли и речи и од лукавих дела.”

Свети Никифор испосник о истом овом каже: “Ходите и открићу вам уметност, или боље речено, науку вечног небеског живота, која свог делатеља без труда и зноја уводи у пристаниште бестрасности.”

Уметношћу ову свету молитву горе поменути оци називају, мислим, због тога што овој уметности човек не може сам себе да научи без уметника, исто као што се на ово мислено делање молитве није могуће навићи без искусног наставника.

Њено усвајање, по светом Никифору, по већини, па чак и свима, долази од учења; ретки је добијају од Бога без учења, болом делања и топлином вере.”

У четвртој глави посланице говори се о томе какву припрему мора да има онај ко жели да пролази ово Божанско делање.

“Пошто је ова Божанска молитва изнад сваког другог монашког подвига и пошто је она завршетак свег труда, извор добродетељи, најтананије и најскривеније делање ума у дубини срца – невидљиви непријатељ нашег спасења шири против ње невидљиве и танане и људском уму једва појмљиве мреже разноврсних својих превара и маштања.

Због тога онај ко жели да се научи овом Божанском делању, мора по светом Симеону Новом Богослову да преда себе у потпуно послушање човеку који се боји Бога, усрдном чувару Његових Божанствених заповести, искусном у овом мисленом подвигу, који може свом ученику да покаже правилан пут ка спасењу.

Смирењем, које се рађа од послушања овакав ће моћи да избегне све ђаволје обмане и мреже и моћи ће увек да се вежба у овом мисленом делању тихо, ћутке, без икакве штете и с великим успехом за своју душу.

Уколико пак и предавши себе на послушање он не би нашао у свом оцу искусног наставника у делу и вештини у овој Божанској молитви, јер данас влада потпуна оскудица овог делања, ипак не треба да пада у очај, већ настављајући да пребива у истинском послушању, по заповестима Божјим, са смирењем и страхом Божјим, а не у самовољном и својевољном животу без послушања, за којим обично следи обмана и положивши сву наду у Бога, заједно са својим оцем треба да се повинује учењу преподобних отаца наших, који танано уче овом Божанском делању и од њих треба да се учи овој молитви. И у сваком случају благодат Божија ће пожурити и упутити га, молитвама светих отаца да се научи без икакве сумње овом божанском делу.”

У петој глави се садржи учење о томе шта је ова свештена молитва по свом квалитету и дејству. Свети Јован Лествичник, у 28. беседи о свештеној и блаженој молитви каже:

“Молитва, по свом квалитету јесте пребивање и сједињење човека с Богом; по дејству она је утврђење мира, помирење с Богом, мајка и уједно кћи суза, умилоствиљење за грехове, мост за прелажење искушења, зид, који штити од патњи, побеђивање у борби, дело Анђела, храна за све бестелесне, будуће весеље, бесконачно делање, извор добродетељи, узрочница

дарова, невидљиви успех, храна душе, просвећење ума, секира за очајање, указивање наде, уништавање туге, богатство монаха, благо тиховатеља, кроћење гнева, огледало духовног узрастања, спознаја успеха, откривање душевног расположења, гласник будуће награде, знамење славе.

Молитва је ономе ко се моли суд, судница (судилиште) и престо Судије пре Страшног Суда.”

Свети Григорије Синаит у 113. глави пише: “Молитва је у почетницима као огањ весеља које се отима из срца, а у савршенима као миомирисна светлост, која у њима делује. Или опет: молитва је проповед апостола, дејство вере, или још боље, вера је непосредна, основа удања, оживљавање љубави, Анђеоско кретање, сила бестелесних, њихово дело и весеље, Јеванђеље Божије, извештавање срца, нада спасења, знамење освећења, симбол светости, познавање Бога, откривање Крштења, или омивање у купели вечног живота, обручивање Духа Светог, Исусово радовање, весеље душе, милост Божија, знамење помирења, печат Христов, зрак мисленог сунца, даница срца, утврђење хришћанства, показивање помирења Божијег, благодат Божија, премудрост Божија, још боље, почетак самопремудрости, Божије јављање, дело монаха, живот тиховатеља, узрок тиховања, особина анђеоског живота. И зашто много да причам? Молитва је Бог Који делује у свима, пошто је јединствено дејство Оца и Сина и Светога Духа, које сведојствује у Исусу Христу.”

Блажени Макарије Велики о молитви каже: “Главна пак у сваком добром старању и врхунац заслуга је прилежно пребивање у молитви. Њоме, молећи се свакодневно од Бога можемо да стекнемо и друге врлине. Одавде у онима који су се удостојили потиче општење с Божијом светошћу у духовној делатности, и савез умног расположења у неизрецивој љубави према Господу. Јер онај ко се свакодневно приморава да пребива у молитви духовном љубављу према Богу се распламсава у Божанственој привржености и ватреној жељи и прима благодат духовног савршенства које освећује” (Беседа 40, гл. 2, 158).

Свети Симеон, архиепископ Солунски о овој свештеној молитви каже: “Ова Божанствена молитва која се састоји од призивања Спаситеља је следећа: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја! Она је и молитва, и завет, и исповедање вере и даватељка Духа Светог и Божанских дарова, очишћење срца, изгнање демона, уселење Исуса Христа, источник духовних разумевања и божанствених помисли, отпуштење грехова, лекарка душа и тела, даватељка Божанственог просвећења, кладенац милости Божије, заступница откривања Тајни Божијих, једина спаситељка, јер име Спаситеља нашег Бога у себи носи, име Исуса Христа Сина Божијег, које се на нас призива” (Глава 296).

Такође и остали Богоносни оци, пишући о овој светој молитви сведоче о њеном дејству, о неизрецивој користи која од ње потиче и о напредовању кроз њу у Божанским даровима Светог Духа.

Ко се пак, видећи како ова свештена молитва доводи подвижника до таквог небеског блага различитих добродетељи неће разгорети ревношћу Божијом на свагдашње делање ове молитве, како би њоме увек чувао у души и срцу Свенајслаћег Исуса и непрестано спомињао у себи Његово најдраже име, неизрециво се разгоревајући њоме на љубав према Њему!

Само онај неће осетити ватрену жељу да приступи овом мисленом делању умне молитве ко је обузет пристрасношћу према помислима о овоземаљском, ко је везан оковима бриге за тело, које одводе и удаљују многе од Царства Божијег, које је у нама, онај ко самим делом и искуством душевним грлом још није осетио неизрециву Божанску сладост овог најкориснијег делања, ко није схватио какву скривену духовну корист садржи у себи ова ствар.

Они који љубављу желе да буду сједињени с Најслађим Исусом занемаривши сву лепоту овога света и све насладе његове, и телесни покој, не желе да имају у овом животу ништа друго осим да стално упражњавају рајском делање ове молитве.

У последњој, шестој глави своје посланице старац Пајсије пише о неким спољашњим методама за учење ове молитве за почетнике.

Пре него што почнемо да излажемо његове поуке уместо увода навешћемо о томе краткој опаску једног од нама савремених подвижника, који пише следеће: “Циљ умне молитве јесте сједињење с Богом, Који је Дух и сједињење с Којим зато може бити само духовно. Што се тиче спољашњих метода које неки подвижници примењују приликом упражњавања ове моитве, безусловно је да оне имају другостепени значај.

Код несавршених се душа човека усклађује с телом, кажу оци. Због тога тиховању душе мора да претходи тиховање тела, то јест његово добро држање, како каже Јован Лествичник.

И ради сабраности ума, која је неопходна за молитву такође могу да буду од користе неки одговарајући спољашњи услови држања, па чак и положаји тела. Међутим, била би заблуда ако се мисли да од спољашњих услова и метода може да зависи подвиг узрастања у духовној молитви.

Једно је несумњиво, да пошто се суштина молитве састоји у томе да се човек моли умом у срцу, у складу с тим и наш ум мора бити усмерен на срце. А све остало има другостепени значај.

Због тога су у руском Добротољубљу испуштена сва места на којима се помињу спољашње методе” (Теофан, архиепископ Полтавски).

Након ове претходне опаске обратимо се посланици старца Пајсија.

Он пише: “Пошто је у древна времена делање умне молитве цветало на многим местима на којима су живели свети оци, и тада је било много учитеља овог духовног делања, они су пишући о њему говорили само о духовној користи која од њега потиче, немајући потребе да пишу о самом начину тог делања које доликује почетницима.

Кад су пак видели да је број истинских и од обмане далеких наставника овог делања почео да се смањује они су подстицани Духом Божјим, како истинско учење о овој молитви не би нестало описали и сам почетак и методу како овој молитви треба да се обучавају почетници и како да улазе умом у земљу срца и да тамо без обмане умом творе молитву.

Свети Симеон Нови Богослов о почетку овог делања каже: “Истински и без обмане се пажња и молитва састоје у томе да ум за време молитве пази на срце, да у њему борави и да из његове дубине узноси мољење Господу. Окусивши како је благ Господ ум више не може да се удаљава из обитељи срца и заједно с апостолом каже: “Добро јест нам здје бити,” и увек разледајући тамошња места истерује помисли које непријатељ сеје.”

Даље он о овом истом говори још јасније: “Седи у тихој келији у неки усамљени угао, с пажњом твори оно што ћу ти рећи: затвори врата одвојивши свој ум од сваке испразности, приљуби уз груди браду, усмеравајући заједно с умом и чулно око. Успори дисање тако да не дишеш превише слободно. И потруди се да мислено у грудима нађеш место срца где обично воле да пребивају све душевне силе и пре свега ћеш тамо наши таму и сталну грубост.

Кад будеш наставио да твориш ово дело и ноћ и дан, стећи ћеш – о чуда! – стално весеље. Јер чим ум нађе место срца, он истог трена види оно што никад није видео: види посред срца ваздух и свега себе светлог и испуњеног расуђивањем. И од тада ма откуда да настане помисао пре него што она пређе у дело или постане идол, он је призивањем Исуса Христа одагнава и уништава.

Стога ум, имајући злобу против бесова подиже против њих природни гнев и терајући их побеђује мислене противнике. И много шта друго ћеш научити уз помоћ Божију, чувањем ума, држећи Исуса у срцу” (Беседа о три начна пажње и молитве).

Преподобни Никифор Испосник учећи још јасније о уласку умом у срце каже: “Пре свега нека твој живот буде тих, безбрижан и са свима буди у миру. Затим, ушавши у своју клет, затвори се и севши у неки угао чини што ти будем рекао. Знаш да је дисање, којим дишемо ваздух; удишемо га ничим другим до срцем. Управо је оно узрок живота и топлине

тела. Срце привлачи ваздух да би посредством дисања испустило напоље своју топлину и да би дало себи освежење – свеж ваздух. Оруђе пак овакве делатности јесу плућа, која пошто их је Саздатељ створио шупљикавим, стално, као мех, увлаче и избацују ваздух из околине. Дакле, срце стално врши функцију ради које је и устројено у циљу благостања организма. Дакле, ти седи и сабравши ум свој, уведи га у срце путем којим ваздух иде ка срцу и приморај га да сиђе у срце заједно с ваздухом који удишеш. Када пак он уђе тамо, следеће ће бити весело и радосно.”

Он даље пише: “Зато, брате, научи ум да не излази брзо одатле: јер ће он на почетку малаксавати од унутрашњег затвора и тескобе, а кад се навикне, више неће пожелети да остане у спољашњим лутањима. Царство Небеско је у нама. Кад га тамо посматрамо и тражимо чистом молитвом све спољашње нам изгледа мрско и гадно. Дакле, уколико одмах, као што је речено, умом уђеш у место срца које сам ти показао, узнеси благодарење Богу и прослави Га, радуј се и увек се држи овог делања, и оно ће те научити ономе што не знаш. А треба да знаш и то да када се ум твој буде тамо налазио он не сме да остане нем и празан, већ треба да има као своје стално дело и поучавање молитву: Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, и никада не сме да прекине ово занимање.

Оно задржава ум од узношења, чини га недоступним и неухватљивим за сплетке вражије и уздиже га ка љубави Божијој и сталном жељењу Божанственог.

Уколико, потрудивши се много не можеш да уђеш у земљу срца, учини како ћу ти рећи и уз помоћ Божију наћи ћеш оно што тражиш.

Знаш ли ти да се начело разума сваког човека налази у његовим грудима: управо овде, чак и када уста ћу те ми и говоримо, и размишљамо, и творимо молитве и много тога другог.

Управо ово начело разума, одстранивши од њега сваку помисао (ово можеш ако пожелиш) пусти да говори: “Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја”, и принуди себе да само то уместо сваке друге мисли увек унутра вапијеш.

Уколико се неко време будеш држао овог поретка откриће ти се улаз у срце као што смо ти написали, ван сваке сумње, као што смо и ми сами из искуства сазнали. Доћи ће ти заједно с многожељеном и слатком пажњом и читав збир добродетељи: љубав, радост, мир и остало.”

Божански Григорије Синаит учећи такође како најспасоносније призивање Господа треба творити умом у срцу каже: “Седећи ујутру на столици од једне четврти, спусти ум у срце и држи га тамо. Погнувши се с напетости, осећајући бол и у грудима, у леђима и у врату непрестано вапиј умом или душом. “Господи Исусе Христе, помилуј мја.”

Кад постане превише тесна и болна, можда чак и блутава учесталост понављања (што се не дешава због монотоности јела Триименог, која се често једе, јер “јадушчиј Мја”, речено је “јешче взалчуг” – Сирах. 24, 23) онда, сместивши ум у другу половину говори: “Сине Божиј, помилуј мја”.

И много пута изговарајући час једну час другу половину не смеш због лењости често да их мењаш, јер и дрвеће које се често пресађује не хвата корен.

Задржавај и дисање плућа да не буде превише слободно. Јер дах ваздуха који исходи из срца помрачује ум, ометајући га или развејава мисао не допуштајући му да сиђе до срца. Не допуштајући му да дође до срца оно га предаје у заробљеништво забораву или га наговара да се поучава нечем другом, а не ономе чему треба, остављајући га да безосећајно пребива у ономе што не ваља.

Уколико угледаш нечистоту лукавих духова, то јест помисли које настају или се приказују у твојем уму немој се ужасавати и немој се чудити; али ако се и добро разумевање неких ствари појави у теби, не обраћај на то пажњу, већ задржавајући дисање колико можеш, затварајући ум у срце и делујући стално и често призивањем Господа Исуса ускоро ћеш их победити и истребити рањавајући их невидљиво Божанским именом, како каже и Лествичник: “Исусовим именом биј противнике, јер ни на небу ни на земљи нема јачег оружја.”

Даље исти овај светац поучавајући о тиховању и молитви наставља: “У трпљењу пак треба да буде твоје седење због Онога Који је рекао да у молитви треба трпети (Лк. 18, 1), и не треба брзо устајати због малодушности услед тешкоће бола и умног вапаја и честе напетости ума. Због тога, погнувши се и сабирајући ум у срце, призивај у помоћ Господа Исуса.

Осећајући бол у леђима, кад те често боли глава, трпи све ово тражећи у срцу Господа: онима који себе приморавају припада Царство Небеско, “и нуждници восхишчајут је” (Мт. 11, 12 и др.).

Исти овај отац говори и о томе како треба творити молитву: “Овако су рекли оци: један – Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, - сву; а другу половину: Ииусе, Сине Божиј, помилуј мја - и ово је згодније, због младости ума и немоћи, јер нико не може сам по себи, без Духа тајно да именује Господа Исуса – чисто и савршено “точију Духом Свјатим” (1 Кор. 12, 3); међутим, као неми младенац, он још не може да твори ову молитву разговетно. Не треба да због слабости често мења призивање имена, већ ретко – ради задржавања.

Опет: једни уче да се молитва изговара устима, други пак да се изговара умом, а ја допуштам и једно и друго, јер понекад ум од унија изнемогне да је изговара, а понекад уста. Ипак треба вапити нечујно и без смућења да би и душевна пажња и пажња ума, смућене гласом не би отишле док ум, навикнувши се, не почне да напредује у делу, док не прими силу од Духа да се моли јако и на сваки начин. Тада више неће имати потребу да говори устима, а неће ни моћи пошто је у стању да савршено твори молитву само умом.”

Из горе наведеног следи да горе поменути оци дају веома јасно учење о начинима обучавања умном делању за почетнике. Из њиховог учења се могу схватити поуке о овом делању и других подвижника иако се они нису изражавали с таквом јасноћом.”

Овим се завршава посланица старца Пајсија о умној Исусовој молитви.

ТАЈНА СПАСЕЊА КОЈА СЕ ОТКРИВА НЕПРЕСТАНОМ МОЛИТВОМ

Како се спасити? Ово благочестиво хришћанско питање се природно рађа у уму сваког услед осећања оштећене и ослабљене човекове природе и остатка у њој првобитног стремљења ка истини и праведности. Свако ко има макар мало вере у бесмртност и давање свакоме по заслугама у вечном животу и нехотице се среће са мишљу о томе како да се спаси када управља свој поглед ка небу. Пошто је решавање овог задатка за њега тешко он за ово пита умне и с тим упознате људе, затим чита по њиховом савету поучне књиге духовних писаца у вези с овим предметом тежећи да без одступања следи истине и правила која је чуо и прочитао. У свим овим поукама он наилази на очигледне, на изванредан начин неопходне услове за спасење: побожан живот, подвизи и труд над самим собом ради одлучног самоодрицања које води ка творењу добрих дела, ка сталном испуњавању свих Божјих заповести, које сведочи о непоколебљивости и чврстости вере. Даље му се проповеда да сви ови услови за спасење обавезно треба да се испуњавају уз најдубље смирење и у целини: јер као што све врлине зависе једна од друге, оне треба једна другу да подржавају, једна другу да усавршавају и надахњују, као што сунчеви зраци тек онда показују своју силу и производе пламен кад се усредсреде у једну тачку. А иначе “неправедниј вмаље и в мнозје неправеден јест.”

Осим тога, као највећи доказ за неопходност ове изузетно сложене и целокупне делатности он слуша узвишену похвалу лепоте добродетели и поругу нискости и беде порока. Све ово се урезује као истинито обећање или величанствене награде и блаженства или мучне казне и невоље у вечном животу.

Такав је посебно карактер проповедања најновијег времена! Усмерен на такав начин онај ко ватрено жели спасење са свом радошћу приступа испуњењу поука и примени искустава из свега што је чуо и прочитао, али авај! Чак ни на првом кораку свог стремљења не налази могућност да достигне свој циљ, предвиђајући и чак осећајући да ће његова повређена

и ослабљена природа победити убеђења његовог разума, да је његова слободна воља везана, да су наклоности оштећене, да је сила духа изнемогла. Уз такво искуствено самосазнање о својој немоћи он природно прелази на мисао да нема можда неких средстава која помажу да се испуни оно што прописује закон Божји, што захтева хришћанска благочестивост и што су испуњавали сви они који су се удостојили да добију спасење и светињу? Због свега овога и да би помирио у себи захтев разума и савести и немоћ силе да ово испуни он се још обраћа проповедницима спасења с питањем: Како да се спасим? Како да испуни услове спасења који су му недоступни? И да ли онај ко све ово проповеда има снаге да испуни све оно чему поучава?...

“Моли Бога, моли се Богу да ти помогне!” Али зар не би било плодотворније уколико бисмо се пре или увек и при свему учили молитви као узрочници испуњавања свега што захтева хришћанска побожност и чиме се стиче спасење – закључује онај ко је поставио питање и уједно приступа изучавању молитве: чита, размишља, разматра учење оних који су писали на ову тему. Истина, у њима налази много светлих мисли, дубоких познања и јаких израза. Један предивно расуђује о неопходности молитве, други о њеној сили, благотворности, о обавези човека да се моли, о томе да је за молитву потребна усрдност, пажња, топлина духа, чистота мисли, помирење с непријатељима, смирење, скрушеност и друго што мора да постоји приликом молитве... А шта је молитва по себи и како човек суштински да се моли – пошто се на ова питања, иако су она прва и најпотребнија, веома ретко могу наћи подршка и свима јасна објашњења, онај ко ревносно жели да се моли опет остаје под покровом тајне. У његовом сећању се од свега што је прочитао укорењује само спољашња страна молитве која премда је и благочестива, ипак је само спољашња и он долази до овакве констатације или закључка: да би се човек молио треба да иде у цркву, да се крсти, да се клања, да клечи, да чита псалтир, каноне, акатисте... Ово је уобичајено схватање молитве оних који нису упознати с делима о унутрашњој молитви и созерцатељним делима светих отаца. На крају, тражитељ се среће с књигом која се назива “Добротољубље” у којој су двадесет петорица светих отаца јасно изложила науку истинске и суштствене срдачне молитве.

Овде изнад тајне спасења и молитве почиње за њега да се подиже крајичак завесе и он види да истински се молити значи усмеравати разум и сећање ка непрекидном сећању на Бога, ходити у Његовом Божанственом присуству, подстицати себе на Његову љубав посредством богомслија и сјединити име Божије с дисањем и покретима срца, руководећи се у свему овом призивањем устима најсветијег имена Исуса Христа или творењем Исусове молитве, у свако време и на сваком месту и при сваком послу непрекидно.

Иако ће ове светле истине озаривши познања тражитеља и откривши му пут ка изучавању и достизању молитве убедити овог тражитеља да одмах приступи испуњавању ових мудрих поука ипак ће он приликом својих опита делујући променљивим методама још наилазити на препреке док му искусни наставник не открије (по истој овој књизи “Добротољубље”) у свој пуности тајну, да је само учесталост или непрестаност молитве (ма како да се она изговарала на почетку) једино моћно средство, како за савршенство унутрашње молитве тако и за спасење душе. Учесталост молитве јесте основа или темељ, који на себи држи читав круг спасоносне делатности, као што то потврђује и свети Симеон Нови Богослов: “Онај,” каже он, “ко се непрестано моли, у овом једном је сјединио све добро.”

Дакле, да би се представила истина овог открића у свој пуности наставник је развија на следећи начин. За спасење душе је као прво неопходна истинска вера: Свето Писмо каже: “Без вјери не возможно угодити Богу” (Јевр. 11, 6); “Иже не имјет вјери, осужден будет.”

Међутим, из Светог Писма се види да човек не може сам по себи да роди веру у себи чак ни колико зрно горушично, да вера не потиче од нас, јер је она дар Божји, да веру, као духовни дар даје Свети Дух.

Шта да се ради у том случају? Како помирити човека у вери с немогућношћу човека да је роди у себи? У истом овом Светом Писму је откривено и средство за ово и показани су

примери: “Просите и дастсја вам.” Апостоли нису могли сами да подстакну у себи савршенство вере, већ су молили Исуса Христа: “Господи, приложи нам вјеру.” Ево примера тражења вере! Одавде се види да се вера стиче молитвом.

За спасење душе су осим истинске вере потребна и добра дела, добродетели, јер “вјера без дјел мртва јест”, јер ће се човек оправдати од дела, а не само од вере, и ашче хошчеши внити в живот, собљуди заповједи: јеже не убијеш, не прелјуби сотвориши, не украдеш, не лжесвидједелствујеш, чти оца и матер, и возљубиши искрењаго јако сам себе. И све ове заповести треба испуњавати заједно. “Иже бо вјес закон собљудет, согрјешит же во једином, бист всјем повинен”. Овако учи свети апостол Јаков.

А свети апостол Павле описујући слабе људске снаге каже “от дјел закона не оправдитсја всјака плот”, “вјеми бо, јако закон духовен јест, аз же плотјан јесам, продан под грјех. Јеже бо хотјети прилежит ми, а јеже содјејати доброје, не обрјетају, но јеже не хошчу, злоје сије содјевају. Умом мојим работају закону Божију, плотију же закону грјеховному.” Како онда треба испуњавати неопходна дела закона Божијег када је човек немоћан, кад нема могућности да оправда заповести у себи?

Нема могућности само дотле док не моли за то, док се за то не моли. “Не имате, зање не просите,” открива узрок свети апостол. Па и Сам Исус Христос каже: “Без Мене не можете творити ничесоже.” А како творити с Њим учи овако: “Будите во Мене и Аз в вас.” “Ашче кто пребудет во Мње плод мног сотворит.” А бити у Њему значи непрестано осећати Његово присуство, непрестано молити у Његово име: “Ашче што просите во имја Моје, Аз сотворју.” Дакле, могућност испуњења добрих дела стиче се опет молитвом. Пример за ово види се у самом апостола Павлу који се три пута молио да победи искушења, који је клечао пред Богом Оцем да му да се утврди у унутрашњем човеку, и који је на крају, заповедао да се пре свега “твори молитва” и свима чак “непрестано се молити”.

Из свега горе наведеног следи да васцело душевно спасење човека зависи од молитве, и зато је она као прво пре свега и потребна, јер се њоме оживљава вера, кроз њу се испуњавају све добродетели. Једном речју, уз молитву све прати успех, а без ње ниједно дело хришћанске побожности не може да се оствари.

Управо зато се непрестаност, свагдашњост, даје искључиво и само молитви; остале добродетели – свака има своје време, а за молитву се заповеда да се непрестано упражњава: “непрестано молитесја”, “подобает всегда молитисја, молитисја на всјако времја, на всјаком мјестје.”

Истинска молитва захтева своје услове: она се мора бити приносити с чистотом мисли и срца, с пламеном усрдношћу, с чврстом пажњом, с трепетним свештеним страхом и с најдубљим смирењем. Међутим, ко од оних који имају чисту савест неће признати да је далек од горе наведених услова за истинску молитву, да обавља своју молитву више зато што тако треба, више с принуђивањем себе него из жеље, него због наслађивања молитвом, из љубави према молитви? О томе и Свето Писмо сведочи да човек не може ум да учини сталним и да га потпуно очисти од рђавих помисли: “Надлежит бо человјеку помишленије на злоје от јуности јего,” да нам само Бог даје другачије срце и нови дух “што јеже хотјети и јеже дјејати Божије јест.” И сам апостол Павле је рекао: “Дух мој (тј. глас мој) молитесја, а ум без плода јест.” И: “Не вјеми, како или о чесом помолимсја,” потврђује он. Из овога следи да ми сами по себи не можемо истински да се молимо, не можемо у својој молитви да откријемо њена суштинска својства!

Шта је онда у оваквој немоћи сваког човека преостало као могуће да учини од своје воље и силе за спасење сопствене душе? Он не може да стекне веру без молитве, добра дела такође, напослетку, није у стању ни да се моли истински. Шта му је онда преостало, шта је дато његовој слободи и силама да не би погинуо, већ да би се спасио?

Пошто у сваком делу постоји квалитет, њега је Господ оставио Својој вољи и даровању. А да би се јасније показала људска зависност од воље Божије и да би човека дубље

погрузио у смиреност Бог је људској вољи и силама оставио само количину молитве, заповедио нам је да се непрестано молимо, да се увек молимо, у свако време, на сваком месту. Управо овим се и открива тајанствени начин достизања истинске молитве, а уједно с њом и вере, и испуњења заповести и спасења. Дакле, човеку је остављена количина. Учесталост молитве је препуштена у својину његовој вољи... О овоме исто тако уче и оци Цркве. Свети Макарије Велики каже: “Молити се некако (али често) зависи од наше воље, а молити се истински јесте дар благодати.” Преподобни Исихије каже да се учесталост молитве прелази у навику и претвара се у природу, да без честог призивања имена Исуса Христа није могуће очистити срце.

Преподобни Калист и Игњатије саветују да се пре свих подвига и добродетељи започне молитва у име Исуса Христа често, непрекидно, јер учесталост и нечисту молитву узводи ка чистоти. Блажени Дијадок тврди да кад би човек што је могуће чешће призивао име Божије (молио се) не би падао у сагрешења. Како су искусне, мудре и срцу блиске ове практичне поуке отаца! Оне у искуственој простоти бацају светлост на начине и средства за усавршавање душе. Каква је у њима велика супротност с моралним усмерењима теоретског разума! Разум убеђује: ради ово и ово добро, наоружај се храброшћу, употреби силу воље, увери се лепим последицама добродетељи, на пример: очисти ум и срце од испразних машања, испуни њихово место поучним размишљањима, чини добро и бићеш поштован и миран, живи онако како захтевају разум и савест... Међутим, авај! Све то уз сав напор не достиже свој циљ без честе молитве, без привлачења њоме милости Божије. После овога открићемо још неке поуке отаца и погледаћемо шта они кажу, на пример, о очишћењу душе. Свети Лествичник пише: “Приликом помрачивања душе нечистим помислима непријатељ се побеђује Исусовим именом ако га често понављамо. Јаче и успешније оружје од овог нећеш наћи ни на небу, ни на земљи.” Свети Григорије Синаит поучава: “Знај да нико не може сам да задржи свој ум, и зато уколико имаш нечисте мисли чешће и више призивај име Исуса Христа и помисли ће се стишати саме по себи.” Какав једноставан и згодан, али и искуствени начин, који је уједно супротан савету теоретског разума, који уображено покушава да достигне чистоту само својим дејством! Упоредивши ове искуствене поуке светих отаца долазимо до закључка да је главни, једини и најзгоднији начин за стицање дела спасења и духовног савршенства учесталост, непрекидност молитве, ма како она немоћна била!..

Хришћанска душе! Ако не налазиш у себи снаге да се поклањаш Богу духом и истином, ако твоје срце још не осећа топлину и сладосни укус умне и унутрашње молитве прinesi на молитвену жртву оно што можеш, што зависи од твоје воље, што је сразмерно твојим силама: нека се нижи органи твојих уста прво сроде с честим и сталним молитваним вапајем; нека често, непрекидно призивају моћно име Исуса Христа; ово не представља велики труд и то свако може!.. Притом ово захтева и искусна заповест светог апостола: “Да приносим вину (увек) жртву Богу, сиреч плод устјен исповједајушчихсја имени Јего”; учесталост молитве ће сигурно створити и навику и претворити се у природу, привући ће након неког времена ум и срце у дужно расположење. Притом размисли, ако би човек стално испуњавао само ову заповест Божију о непрестаној молитви он би само њом испунио све заповести: јер када би непрекидно у свако време, приликом свих дела и послова творио молитву, тајно призивао Божанствено име Исуса Христа, макар прво и без душевне топлине и усрдности, макар само приморављујући себе, тада више не би имао времена за испразне разговоре, за осуђивање ближњих, за празно трошење времена у чулним грешним задовољствима: свака његова преступна мисао би наилазила на препреку у свом ширењу, свако греховно дело не би било промишљано тако плодносно као у празном уму; смањила би се или би се потпуно уништила и брбљивост и празнословље и сваки поступак би се одмах чистио благодатном силом кроз често призивање имена Божијег. Често упражњавање молитве често би одвлачило душу од греховних дела и привлачило би је оном знању које је за њу најбитније – сједињењу с Богом! Видиш ли сада како је важан и неопходан квантитет у

молитви? Учесталост молитве је једини начин за стицање чисте и истинске молитве; то је најбоље и најделатније припремање за молитву и најсигурнији пут за достизање молитвеног циља и спасења!

Ради даљег уверавања у неопходност и плодотворност честе молитве што је могуће боље запамти: 1) Да је сваки подстицај, свака мисао у молитви дејство Светог Духа и глас твог Анђела-чуvara. 2) Да име Исуса Христа које се призива у молитви садржи у себи самосталну и самоделатну благотворну силу, и због тога 3) Немој се смућивати нечистотом или сувопарношћу своје молитве, већ стрпљиво очекуј плод од честог призивања имена Божијег. Не слушај неискусну неразумну сугестију света да је само хладно, премда и стално вапијање бескорисно многословље. Не! Сила имена Божијег и учесталост призивања показаће свој плод у своје време!..

Предивно о овоме расуђује један од духовних писаца: “Знам,” каже он, “да многим наводно духовним и лажно мудрим философима који свуда траже лажну величину и наводно благородна упражњавања у очима њиховог разума и гордости просто, усмено и стално исто, али често упражњавање молитве изгледа као безвредно или ниско занимање или као глупост. Међутим, они се, несрећници варају, и заборављају поуку Исуса Христа: “Ашче не будете јако дјети, не внидете в Царствије Божије.” Они сачињавају себи некакву науку од мољења на колебљивим основама природног разума! Да ли је потребно много учења, ума или знања да би се чиста срца рекло: “Иисусе, Сине Божиј, помилуј мја!” Зар није такве честе молитве хвалио и Сам наш Божанствени Учитељ? Зар нису овим кратким, али честим молитвама била измољавана и творена чуда? Ах, душо хришћанска! Бдиј и немој заћутати у непрекидним вапајима твоје молитве! Чак и ако би твој вапај потицао из срца још увек расејаног и делимично испуњеног светом – нема везе! Треба га само наставити, не заћутати, и не брини се: оно ће се само од себе очистити због учесталости. Не испуштај никада из сећања да “Иже в вас, болиј јест того, иже в мирје.” “Болиј бо јест Бог средца нашего, и вјест всја,” каже апостол.

Дакле, након свих ових уверавања, уз сву нашу слабост, она је тако моћна, безусловно доступна човеку и у потпуности зависи од његове воље – одлучи се да покушаш макар само један дан да пазиш на себе, на учесталост своје молитве тако да на молитвено призивање имена Исуса Христа буде употребљено много више времена у току дана него за друга занимања: и ово више поклањање времена молитви у односу на свакодневне послове сигурно ће ти доказати да тај дан није изгубљен, већ да је стечен на спасење, да на тасу правосуђа Божијег учестала молитва претеже списак твојих слабости и брише грехове које си тог дана починио у књизи сећања, да те поставља на степен праведности и дарује наду да ћеш добити освећење и вечни живот.

УЧЕЊЕ ВАЛААМСКИХ СТАРАЦА О МОЛИТВИ

I 1. О усменој молитви. У скраћеном облику она се изговара овако: “Господи, помилуј”; “Господи Иисусе Христе, помилуј мја грјешнаго!”; а у пуном овако: “Господи Иисусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго!”

На почетку се она углавном изговара с приморавањем и невољно, и сразмерно са упражњавањем и приморавањем себе на њу, само ако постоји одлучна намера да се то чини, посредством молитве, уз помоћ Божије благодати умањују се све страсти, она ће од честог упражњавања, сразмерно са смањивањем страсти с времена на време постајати лакша, пријатнија и пожељнија.

Приликом усмене молитве човек на све начине мора да се труди да држи ум у речима молитве, да говори лагано, усредсређујући сву пажњу на мисли које се изражавају речима, а када ум буду одвлачиле помисли са стране, без смућења га поново треба уводити у речи молитве (Лествица, слово 28, глава 17).

Сабраност се уму не даје брзо и не даје се онда кад ми пожелимо, већ кад се смиримо и кад Бог благослови.

Овај Божји дар не одређује време нити количина молитава, већ срдечно смирење и Христова благодат и свагдашње принуђивање себе на њу.

Од усмене пажљиве молитве дешава се прелазак на умну молитву која се тако назива онда када се само умом устремљујемо ка Богу или када видимо Бога...

2. О умној молитви. Приликом умне молитве обавезно треба држати пажњу у срцу пред Господом. У зависности од наше усрдности и смиреног старања у молитви Бог ће даривати први дар нашем уму – сабраност и усредсређеност у молитви. Кад пажња према Господу постане стална, онда је то благодатна пажња, а наша сопствена пажња увек бива с принудом. Од овакве умне молитве прелази се на срдечну унутрашњу молитву – уколико постоји искусан учитељ – веома приступачан и слободан. Кад осећањима срца бивамо с Богом, а љубав према Богу испуњава наше срце, таква молитва носи назив срдечне.

3. О унутрашњој срдечној молитви. У Јеванђељу је речено: “Ашче кто хошчет по Мене идти, да отвержетсја себе и возмет крест свој.” Уколико се ове речи примене на молитву оне ће значити следеће: ко хоће исправно да се подвизава у молитвеном подвигу, нека се пре свега одрекне своје воље и сопственог разумевања, а затим нека понесе крст, то јест душевни и телесни труд који је неизбежан у овом подвигу. Предавши себе у потпуности будној бризи Божијој треба смирено и добродушно подносити овај труд ради истинског блага које се дарује усрдном молитвенику од Бога у своје време, кад Бог Својом благодаћу постави границе нашем уму и утврди га у сећању на Бога у срцу. Кад слично стање ума постане нешто природно и стално, оно код отаца носи назив сједињење ума са срцем; приликом таквог устројства ум више нема жеље да буде изван срца, напротив, ако због неких околности или многим беседом буде задржан ван срдечне пажње код њега се јавља незадржива жеља да се опет врати у себе с неком духовном чежњом и с новом усрдношћу да се опет бави сазидавањем свог унутрашњег дома. При оваквом срдечном устројству код човека из главе све прелази у срце и тада као да нека умна светлост обасјава сву његову унутрашњост, и ма шта да ради, ма шта да говори, ма о чему да размишља, све чини с потпуном свешћу и пажњом. Он тада јасно може да види какве му помисли, намере и жеље долазе и радо подстиче ум, срце и вољу на послушање Христу и на испуњење сваке Божије и отачке заповести; свако пак уклањање од њих изглађује осећањем срдечног покајања и скрушености с искреним жаљењем и преболним смиреним падањем ничице пред Богом, молећи и очекујући одозго помоћ својој немоћи. И Бог, видећи овакво његово смирење не лишава га Своје благодати.

Нека вам буде познато да неким умно-срдечна молитва у срце долази брзо, а другима не долази брзо. Знам три лица: једном је дошла чим му је било речено, истог тог трена; другом је дошла након шест месеци; трећем – након десет месеци; а једном великом старцу – након две године. А зашто тако бива – само Бог зна.

Још знајте да пре истребљења страсти молитва бива једна, а да је након очишћења срца другачија: прва је помоћница приликом очишћења срца од страсти, а друга је као неки духовни залог будућег блаженства. Чините овако: када осетите улазак ума у срце и дејство молитве, оставите потпуну слободу оваквој молитви, удаљавајући све што је омета и док она траје – ништа друго не радите. Кад пак не осећате овакву жељу молите се усменом молитвом с метанијама трудећи се да на сваки начин пажњу држите у срцу пред лицем Господа. Срце ће се разгорети и уз овакав начин творења молитве.

Будите трезвени и будни, а посебно за време умно-срдечне молитве. Нико није толико угодан Богу као онај ко се правилно бави умно-срдечном молитвом. Кад вам није згодно или кад немате времена да упражњавате молитву на сваки начин чувајте у себи у сваком свом послу молитвени дух, тј. сећајте се Бога и на све начине се трудите да Га умним очима видите испред себе са страхом и љубављу и осећајући Га пред собом, с побожном покорношћу у свим

својим делима предајте себе Његовом Сведржитељству, Свемоћи, Свевиђењу и Свезнању тако да се у сваком вашем делу, речи и помисли сећате Бога и Његове свете воље. Ево у чему се укратко састоји молитвени ух! Неопходно је да љубитељ молитве има овај дух и да колико је могуће свагдашњом срдачном пажњом подводи своје разумевање под Божији разум и да Му се покорно и са страхопоштовањем покорава; такође и своја хтења и жеље треба подводити под Божија хтења и свецело се предати Божијем разуму и Божијем хтењу. На сваки начин се треба борити против духа самовоље или жеља и позива да човек делује ничим се не ограничавајући. Овај дух дошаптава: ово превазилази моје снаге, за ово немам довољно времена, или овога не могу да се латим, треба причекати, или спречавају ме обавезе послушања и много тога другог. Ко га слуша никад се неће навићи на молитву. У пријатељству с овим духом је дух самооправдавања који приступа и почиње да делује након што неко, обузет духом самовоље и тврдоглавости учини нешто због чега га узнемирава савест. Тада се дух самооправдања на различите начине довија да превари савест и да своје неправде покаже као правде. – Нека вас Бог сачува од ових злих духов! (Схимонах Агапије).

II Апостол пише: “Похвала наша – чистаја совјест.” Симеон Нови Богослов каже: “За ово се даје умна и срдачна молитва, а без тога човек нема успеха ни у каквим духовним подвизима” (Игуман Варлаам).

III Са свештеним страхом, тајно твори молитву имена Исусовог на следећи начин: “Господи Исусе Христе; Сине Божиј, помилуј мја грјешнаго!”

Труди се да удубиш ову молитву у своју душу и срце; твори је умом и мишљу, и не допуштај јој да се ни за мало времена удаљи од твојих уста; сједињуј је како можеш, са својим дахом (дисањем) и колико имаш снаге, труди се притом да се примораваш на срдачну скрушеност, и немој се без суза кајати за своје грехове. Ако пак нема суза, морају постојати макар скрушеност и јецаји срца” (Игуман Назарије).